Rabin Shrestha

नेपालभाषा साहित्य-परिचय

काशीनाथ तमोट

नेपालभाषा परिषद्

नेपालभाषा परिषद् सफू ४४ गू

नेपालभाषा साहित्य-परिचय

(ऐतिहासिक न्वचु व च्वसु – मुना)

सम्पादक

काशीनाथ तमोट

नेपालभाषा परिषद्

ने. सं. ११०३

पिकाकः नेपालभाषा परिषद्
न्यत तुंछें, यें ।

न्हापां : द्वःछि
मू : न्यातका

थाकू :
मञ्जुश्री प्रिन्टिङ्ग प्रेस
इखाछें, आनन्द बहाल, यल
फोन ल्याः २१५०८

धलः

पिकाः पाखें

ऐतिहासिक न्वचु

१. सिद्धिचरण श्रेष्ठ – थौंयागु नेपालभाषा साहित्य १०

२. चित्तधर 'हृदय' – न्ह्यानाच्वंगु नेपालभाषा साहित्य १६

३. फत्तेबहादुरसिं – पुलांगु नेपालभाषा साहित्य ३४

ऐतिहासिक च्वसु

४. सत्यमोहन जोशी – झीगु भाषा व साहित्य ४९

५. खड्गमान मल्ल – एकतन्त्र शासनया अन्तय् नेपालभाषा ५८

६. भगवतीप्रसाद श्रेष्ठ – एकतन्त्र शासनय् नेपालभाषा ८३

लितँसा

ऐतिहासिक सम्मेलन–सम्बन्धी समाचार ९१

पिका:पाखँ

थुपु च्वसुया थ्व मुना थाय्थासय् पिदनाच्वंगु च्वसुया मुना हे जक ख: । थुथाय् च्वसु पिदंगु सफू व पौ तथा पिमदंनीगु सिद्धिचरण श्रेष्ठजुया च्वसु बियादिऊगुली डा. कमलप्रकाश मल्लप्रति नं कृतज्ञता ज्ञापन याये ।

थुकी थासयाना: ने. सं. १०७१ (२००७ साल) न्हापाया खँ दु । वयां लिउ पौतकया नेपालभाषा साहित्य परिचयया खँ नं तय्मा:गु ख:, तर थुपाली सम्पादक भाजु इलं लाकेमफुत । थुकी दुथ्या:गु च्वसुया नेपालभाषा इतिहासय् ऐतिहासिक थाय् दु, उकिं व मुनेज्या यन जूगु ख: । थुकिं च्वमिपिनित हूनेज्या नं जूगु जिमिसं भा:पियागु दु । थुकिं त्रिभुवन विश्वविद्यालयया च्वने ज्वलंमा मगा:यात नं छुं भचा गुहालि जुइगु आशा याना ।

थाय्त च्वसु ल्ह्ययाबियादिऊगुली भाजु नरेन्द्रमान श्रेष्ठ व बच्छिति प्रुफ स्वयाबियादिऊगुली भाजु केदार 'सितु' यात सुभाय् देछाय् ।

थौंयागु नेपालभाषा साहित्य

\- सिद्धिचरण श्रेष्ठ

[illegible]

मां [illegible] – केहैं व दाजु – किजापिं,

थौं [illegible] न्हापा जुगु थीगु नेपालभाषा वृहत् साहित्य सम्मेलन समारोह थुलि सम्पन्न जूगुलिइ जित: जक मखु थौं फुक साहित्य – प्रेमीपिंत अत्यन्त गौरव जुइमाःगु खः । ४/५ घण्टा तक नं धैर्यपूर्वक छिकपिसं थुकियात सहयोग बियाः थीगु भाषा – प्रेमयागु प्रमाण क्यना बीगुलिइ जिगु छिकपित हार्दिक धन्यवाद दु ।

मानव सभ्यता व संस्कृतिया मूलुख्वा जक हे मखु प्रकृतिया ध्वाक्क अंशयागु इतिहास व विश्व विकासयागु लँपु नं भाषा हे खः । छं वस्तु व घटनायागु निति शब्द माः, व हे शब्द थीगु नुगलय् दुहाँ वनाः ल्वःगु भावना सृजना याइ, उकिं गुगु जाति व देशयागु अध्ययन

यायुगुयां निर्ति अमिगु अथवा अनयागु भाषायागु अध्ययन मयासे मगा: ।

थौंगु भाय्‌या दकसिबय् न्हापां जूगु थ्व साहित्य सम्मेलनय् समापतियागु आसन कया: नं भाय्‌यागु विषयय् छुं छकु न्वँमवाय्‌गु गजू मदुगु देग: दनंगु थें जूवनिगु आशंकां थ:गु बुध्दि चा: थें भाय्‌यागु विषयय् छुं धाय्‌गु प्रयत्न यानागु दु । लिपायागु आख:यात त्वता: थुकियात थौंसं नेवा: भाय् नं धया । हिन्दी दीपावलीया 'दिवाली' जूवं थें तुं 'नेपाल' यागु 'प' व जुया: 'नेवाल' हे नेवार जूगु । नेपाली पुस्तिकायात 'नेवारी फूल' धाइ धका: श्री कुलचन्द्र गौतमं अमरकोषयागु टीकाय् नं च्वयादीगु दु ।[1] नेवा:, नेपा:, नेवाः, नेवार, नेपालया हे अपभ्रंश ख: । तर थौंकन्हय् नेवा: व नेवार धाय्‌वले थुकियागु जाति विशेष व नेपा:, नेपाल धाय्‌वले देश विशेषयागु द्योतक जुयाच्वन । नेपालभाषा द हे नेवा:भाय् ख: । थ्वं थुकियात नेपालभाषा धका: प्राचीन हस्तलिखित सफुली व शिलापत्रय् च्वयात:गु नं आपालं प्रमाण दु । थुकियागु अतिरिक्त गनं गनं थुकियात 'देशभाषा' 'प्रजा भाषा' धका: नं च्वयात:गु दु । थ्व नेपाल शब्दयागु व्युत्पत्ति गनं जुल धँगुलिइ नं आपा:मिया भिन्न भिन्न विचार दु । थुकियागु भौगोलिक स्थिति व अन्तरदेशीय सम्बन्धयात कया: हे थुकियागु नामकरण जूगु ख: । नेपा:यागु अर्थ मध्य–देश अर्थात् भारत व चीनयागु दथुयागु देश ख: । ने = मध्य, पा:, = देश । गुरूङ्ग भाषाय् नं दातिह्ल अर्थात् वीचयाह्लेसित 'नेपा:' धाइ ।[2]

नेपाल धँगु आ:यागु नेपालयागु उपत्यकायागु जक नां मखु ।

नेपाल धेगु नामं ह्लापा सनंसः दँ तक नं थुकियागु विस्तृत भूमिखण्ड भागोण भूगू थ्वँ इतिहासं व्यक्त यानाच्वंगु दु । आयुर्वेदय् मन:शिला भाजुयागु छ्गू पुलांगु नां नेपालज खः[३], व धातु दँगु थाय् उपत्यका जिल हे । थथे थौंयागु राजभाषा नेपाली नेपालय् च्वंगु विभिन्न भाषा ल्याःइपिनि विचारधा कालविलयागु छ्गू माध्यम जुजुं वं च्वन, अथे हे छ्गू सलंसः दँ तक नं थ्व भाय् झी नेपाःया अनेक जाति–पिनि थः थवय् व्यवहार याय्गु राष्ट्रभाषा खः ।[४] तर कालक्रमं यानां झीगु देशया सरकार थ्व भाय्यात अप्राकृतिक रुपं ववत्यला: थुकियात जीर्णशीर्ण याना थकेगु स्वल । थ:गु भाय् ल्हाय्गु तक नं भाषू थैथें याना: थुकियात ववथी थुनाः थुगु भासं चिठीपत्र याय् मज्यूगु, फोनय् खँ ल्हाय् मज्यूगु, थुकी छुं च्वंपिन्त राजद्रोही भापीगु आदि झीसं खनागु व अनुभव याना च्वनागु हे थ्वँ खल । व खँयात लुमंकेगु हे उगु समययागु सरकारयात थुकाल बीगु खः ।[५]

थः–थःगु भाय्या पक्षपाती सकलें जुइ । थःगु भाय्यात मकसिनं बांलाः हे धाइ । तर झीगु भाय्यात झीसं जक मखु विदेशी विद्वाननय्सं नं प्रशंसा याना तःगु खँ धर्मादित्य धर्माचार्यजुं सम्पादित[६] यानातःगु झीगु भाय्या दकसिवय् ह्लापांगु पत्रिका 'बुद्ध – धर्म'य् छह्म विदेशी इतिहासकारं धा:गु धका: च्वयातःगु दु – Newars & Newars have a literature which is Wholly exoteric'. अर्थात् नेवा:तय्गु साहित्य पूर्णतया उत्कृष्ट खः ।[७] थज्याःगु उत्कृष्ट साहित्य निर्माण जूगु थ्व भाय् नं अवश्य सर्व सम्पन्न जुइगु हे जुल । विशेषक वस्तु स्वया: विशेषण याय्गु रूप जूवनीगु थ्व भाषायागु छ्गू विशेषता खः ।[८] थथे कि छह्म मनू, छगू सकू, छपु

लँ, छ्गः छ्यबा , छ्याः लं ,छ्वा छें, छ्मा सिमा , छ्वाः स्वां, छ्यु पाछँ , आदि । व हे अर्थवाची क्रिया नं वस्तु स्वयाः थाना वनीगु थ्व भाय्या मेगु विशेषता खः, गथे कि तुपुलि पुइगु , लाकां न्ह्याय्‌गु , सुरुवाः न्ह्याय्‌गु , चस्मा तय्‌गु , जनी चीगु , लं फीगु , लुस्वा छुइगु तय मुइगु , अंगू न्ह्याय्‌गु , आदि । नेवाः भाय्याग गुगं गुगुं वाक्य- यागु अर्थ फ्रीसं बांलाक स्वत धाःसा छगू शाब्दिक चित्र थें नं खः । हूं भाषायागु महत्व व महिमाया परिचायक व भाय्यागु वाक् पद्धति , वाक्यांश , उखान आदि नं खः । थ्व विषयय् नं फ्रीगु भाय् न्ह्यः च्यूगु दु । थ्व हे फ्रीगु उखान आदियागु संग्रह यलयाह्म श्री सत्यमोहन जोशीजुं नं याना च्वनादीगु दु । गुगु याकन पिहां वइगु आशा नं दु ।[९] फ्रीगु भाषायागु गुणं मुग्ध जुयाः उस्ताद पूर्णमानजुं "गुलित बांलाः नेपाल भाषा" धकाः ह्लानादीगु म्ये भावुकता जक मखु ।[१०]

विदेशी पाठकपिन्त भ्रम जूवनीगु खँ छगू नेपालभाषा व नेपाली भाषा धँगुलिइ जुइगु अलमल खः । थ्व खँयात कयाः नीदँति ह्लापा श्री धर्मादित्य धर्माचार्यं Buddhist India धँगु पत्रिकाय् विस्तृत विवेचना तँदीगु दु ।" थुकियात कयाः आपाः वादविवाद याना : च्वनाया आः ज्या मदु ।

नेवाः भाय्यात उत्थान याय्‌मागु हे छाय् धाइपिं गुलि गुलि मनूत आःनं दु । अमिसं धँच्वन एक करोड जनताया बीचय् व भाय् थ्व भाय् ह्लाला च्वनाःफ्रीगु राजभाषायात सर्वसम्पन्न याय्‌गु फ्रीगु देशयागु शक्ति उखेथुखें विभाजित जूवनी । थ्व खँ न्यनेबले जा खः ला धँ थें नं च्वं, तर व्यावहारिक मखु । राजभाषायागु उन्नति याय्‌गु उगु

राष्ट्रया मेमेगु भाषातय्‌त थमकासें मखु । अनयागु क्षमता दुगु व्यक्ति भाषायात छ्यों ल्ह्वनेगु प्रशस्त मौका बीगु हे राष्ट्रभाषायागु उन्नति यायगु मंगु खः । गय् सिमाय् फुक्क कच्चा पाला छ्वयाः व सिमा – यागु कयागु अभिवृद्धि जुइमखु, अय् राजभाषायागु उन्नति यायेत मेगु क्वगु मेमेगु भाषा विकसित जुइगु थाय् मन्त धायेवं अनयागु राजभाषा नं केवल नां जक जू वनी । राजभाषा सुनानं याना: जुइगु मखु व हे भाषायागु विशेषता व क्षमतां वाहेक । भाषां हे थः दह्मंतु थगु क्षेत्र व लँ दय्का यंकी । गुगुं भाषायात दवे याना: उकियात बाधा बियाः थह्नां वय्‌त स्वयगु साप हे घृणित व संकुचित मनो– वृत्तिया परिचायक खः । रुसं थुकियागु अत्यन्त बांलाःगु उदाहरण संसारयागु न्ह्योने तयाब्यूगु दु । रुस छगू दकसिबय् तःधंगु विभिन्न जातितय्गु छगू समूह खः । थुकी च्वंपिं विभिन्न थ्वः थ्वःतय्‌त (Units) संस्कृति, इतिहास अर्थात् जातिया एकता मदु । थनयागु सरकारं याःगु छगू दृष्टान्त स्वैदिसँ । याकुत धैंपि थन छगू जाति दु, अमि लिखित साहित्य छुं मदु । सरकारं अमिगु निंतिं छगू लिपि दय्का: अमि च्वनिगु थासय् विश्वविद्यालय खोले याना: अमिगु भासं हे ब्वनेगु दय्का दिल । अन रुसी भाय् नं अनिवार्य यानातःगु मदु । थथे अन आपालं भाय्‌यात विकास याना यंकेगु सुविधा बियातःगु दु । हानं छीगु देशसिबय् आपालं चीधंगु स्वीजरल्याण्डयागु ख्वँ कंदिसँ, अन जर्मन, फ्रेन्च व इटालियन स्वंगू भाषा ल्ह्वाइपिं मनू दु । स्वंगू भाय्‌यात नं समान अधिकार बियातःगुलिं अन भाषा विषय कया: ल्वापु ख्वापु छुं मदु । व हे दृष्टान्तयात कया: छीसं नं थःगु राष्ट्र निर्माण यायगु स्वय्मा: । थ: थःगु भाय्‌यागु प्रचार यायेतु

साम्प्रदायिकतायागु अभिवृद्धि जुजुं वनी धायूगु गलत ख: । थ:गु साहित्यिक, सांस्कृतिक क्षमतां मेमेगु भाषायात प्रभावित याना: थंकेगु खँ मेगु हे । "मुरीसुरी जान्दिन तीस पाथी धान" धैथें जिमिगु भाषा विकास यायगु निर्ति स्वँगु भाय् बाधा जुयाच्वन धायूगु साप हे अनुचितयागु खँ ख: । गुगुं भाषायागु प्रभाव गुगुं भाषायात ला: वनीगु मभिगु खँ मखु, तर थ्व प्रभाव अन्धाधुन्धं अथवा वल जका तयूगु स्वल धायूवं उकियागु परिणाम अत्यन्त बांमला:(गु) दयूघ: । नेपालभाषा जक मखु भारतयागु नं उलिमछि अर्थात् भाषा परिवारय् संस्कृत भायूयागु प्रभाव वडे जुजुं वनाच्वन । मुनानं याय् धका: व जूगु मखु । प्रभावशाली भाषायागु प्रभाव जा स्वत: हे मेयाय् नं ला: वनी ।

नेवा: जातियागु संगठन वांला:, त:धं जुइगु माक्व विशेषता अमिके दु । जिमि नं शरीर दु, प्राण दु, मुकं पशु थें जिमि जक म्वानागु मदु धैगु खँ अमिगु कला व संगीतय् व्यक्त जुया: थाय्-थासय् तस्वानाच्वंगु दु । अथे हे प्राचीन साहित्यं परिपूर्णगु अमिगु भासं छन्हु संसारयात न्हूगु स्वस्थ लँपु क्यनीगु खँय् छुं आशंका मदु । सलंस: दँ ह्लापायागु साहित्य नेवा: भाषाय् दु । आपालं मर्म-स्पर्शी जनगीत व लोककथात आ: नं थुकी गुञ्जित जुयाच्वंगु दु । अंग्रेजी कवि 'चौसर' 'च' च्वयूगु सिबय् ह्लापा हे थ्व भाषाय् लिखित साहित्य दयूधुंकुगु ख: ।[१२] हिन्दी भाषायापि तुलसीदास, सूरदास कविपिनि समकालीन साहित्य थुकी विद्यमान दु ।[१३] छगू देशया साहित्यया प्रभाव मेगु जीवित भाषाय् नं परे मजुया च्वनिमखु । हिन्दी, बंगाली, मैथिली भाषातयूगु स्वस्थ प्रभाव थ्व

भाय् बांलाःगु मजू । त्वालद् त्वालय् भजन क्वयाय् धैगु दापा मकू [illegible] धमर्गाजिसं दय्कातःगु प्रशस्त नेयाः मे नापनापं हिन्दी [illegible] । थ्वीगु राजभाषा नेपालिइ लिखित साहित्य मदुनिबले [illegible] प्रभाव भाषां हिन्दी, संस्कृत शब्दयागु कालविल जुयाच्वंगु [illegible] च्वःगु पुलांगु नेपालभाषाया शब्दकोशय् खने दु । अनंलि हिन्दीयागु भारतेन्दु – युग नाप-नापं थुकी नं स्फूर्त [illegible] ।[14] तर उगु बम्हतयागु क्रूर शासनं बाधा बियाः [illegible] थें यानाः ब्वत्यंला तःगुलि थ्वीगु उगु युग बुलुया च्वन । [illegible] हे कुंया दँ-वदँलि लिपा नेपालयाम्ह तुलसीदास [illegible] श्री सिद्धिदास अमात्यजुं छगू छ्याकुनयं च्वना भाषा – [illegible] अद्वितीय सेवा याना दिल । कविवर श्री सिद्धिदास थ्वीगु [illegible] प्रभातकालयाम्ह उम्ह सूर्यः खः गुम्ह कीसं थःगु धैगु भाषा [illegible] थिनावनी । वय्कलं १९७२ साल विक्रम संवतय् [illegible] 'सज्जन हृदयाभरण' धैगु सफू च्वयाः १९७७ सालय् प्रकाशित यानाः थःगु परम तपस्यायागु परिचय ब्यूगु खः ।[15] थ्वीगु साहित्ययाम्ह छम्ह अद्वितीय दिग्गज वय्कः खः । सरस्वतीया लिधु मजुसे लक्ष्मी धैम्ह वैगु थासय् वयाब्यूगु जुसा थ्वीगु थुगु बखत-यागु साहित्य हे मेगु कथं च्वय् मालीगु । लगभग थुगु हे सालय् मास्टर जगत्सुन्दर मल्लजुं नं 'ईसपं दएकातगु बाखं' पिकया दीगु खः ।[16]

कवि श्री सिद्धिदासयागु प्रभावं यानाः कविवर योगवीर सिंह-पुयागु मधुर व सरल कवितायागु रसास्वादन कीसं याय्दत । वय्कलं थ्वीगु भाषा थकाय्गुलिइ अपालं उद्योग यानादीगु खः ।

थुगु हे बखतय् श्री धर्मादित्य धर्माचार्यजुं कलकत्तां 'बुद्ध धर्म' धैगु छगू लय्–पौ पिकया: देशवासीपिनिगु ध्यान थुखेर आकृष्ट यानादीगु ख: ।[१७] थुगु बखतयापिं प्रमुख लेखकत श्री योगवीर सिंह, श्री वैकुण्ठप्रसाद, कवि श्री चित्तधर, श्री सिद्धिरत्न, श्री रत्नमान, श्री ताराप्रसाद, भिक्षु महाप्रज्ञा, भिक्षु धम्मालोक, आदि ख: । पिलाति पिहाँ वया: थ्व पत्रिका नं अर्थाभावया कारणं दुसुं । वन ।[१८] लिपा जुद्ध शम्शेर थुपिं फुक्व सित सःता: नेवा: भाषं च्वयू मते धैगु चेतावनी बिल, तर युवक फत्तेबहादुर भाषायागु प्रेम आकृष्ट जुया: स्वह्म–प्यह्म पासापिनिगु कविता संग्रह याना: छगू 'नेपाली विहार" धैगु सफू पिकया दिल । गुकिया परिणाम स्वरूप वयुक: यात नं उखना: जन्मकाःछि जेलयागु सजाय बिल । थुगु हे बखतय् कवि चित्तधरयात खुदँ व जित: छिनिदँयागु जेल यातना-यागु सजाय बिल ।

कालकोठरी जेल नं भाषायागु सेवायागु छगू काल प्रादुर्भाव जुल । कविवर चित्तधरजुयागु "सुगत सौरभ" 'हृदय कथा" आदि व कवि केदारमान 'व्यथित' जुयागु "प्रतीक्षा" 'दिवस चित्र" "छवबि प्याःगु मे", श्री हरिकृष्णया गु "छवबि" व जिगु "स्री वा"-यागु रचना अन हे जेल दुने जूगु ख: । कविवर चित्तधरजुयागु संस्कृति–प्रेम व प्रसाद गुणं परिपूर्णगु महाकाव्य "सुगत सौरभ" कीगु जातिया छगू गौरव ख: । उकियागु महत्व थुइके मफुत धा:सा कीत भावी सन्तानं अवश्य छवाछ्वा त्याइतिनि । थुगु विषयय् कलम च्वयूका दिसँ धका: विशेष याना श्री रत्नध्वज जोशी, श्री माधवलाल कर्माचार्यपित जिगु अनुरोध दु ।[१९] श्री केदारमान

'[illegible]' जुयागु नं छगू विशिष्ट स्थान क्वीगु साहित्यय् दु । जुयाच्वंगु [illegible] हिंनिमिनि चाया: वय्कलं ह्यालादीगु मे छगू करूणाया प्रवाह प्रभावित जुया: साहित्यया छगू न्हूगु मोड हय्‌त धौंकन्हय् [illegible] ज्ञानाच्वंगु दु । श्री हरिकृष्णजुयागु "सत्रबि" इ नं [illegible] अभिव्यक्ति दु । वय्कलं क्वीगु साहित्ययात आपलं सेवा [illegible] ख: । अय् हे माधवलाल कर्माचार्यजु व श्री तीर्थराज-[illegible] दुगु सुकुमार अभिव्यञ्जनं नं त:धंगु आशा क्य । [illegible] क्षेत्रया बाहेक गद्य क्षेत्रय् नं क्वीगु भासं ध्यो ह्लानाच्वंगु दु । [illegible] प्रमुखय् श्री रत्नध्वज जोशी, श्री प्रेमबहादुर कंसाकार, श्रीमती मोतीलक्ष्मी, श्री माधवलाल कर्माचार्य, श्री पूर्णबहादुर एम. ए., श्री कुलधर्मरत्न, श्री पू. ब. मानव, प्रो. रामप्रसाद, भन्ते महानाम, आदिपिं ख: । श्री पूर्ण 'पथिक', श्री केशबलाल कर्माचार्य, श्री चमनराज, माधवलाल कर्माचार्य, श्री प्रेमब्रहादुर, श्री धूस्वां सायमि आदिपिसं बांबांलाक कहानी च्वयादीगु दु । श्री गोविन्दबहादुर मल्ल, श्री विजयबहादुर, श्री 'हृदय' पिसं च्व:गु कहानीतय्‌त नं समालोचकपिसं त:धंगु आशा कया पियाच्वंगु दु । अथे हे साहित्ययागु मेमेगु क्षेत्रय् नं उदीयमान लेखकत श्री रेवती रमणानन्द, श्री ईश्वरानन्द, श्री आशाराम, श्री सत्यमोहन जोशी, श्री ठाकुरलाल, श्री पूर्णकाजी, श्री पुष्प 'सागर', श्री कैलाशराम, श्री सूर्यबहादुर 'पिवा:', श्री परमानन्द, कुमारी नारायण देवी, श्री कृष्णचन्द्र, श्री हेमलाल, श्री वासुपासा, श्री फणीन्द्ररत्न, आदिपिं पिहां वैच्वंगु दु । क्वीगु साहित्यया शुभ लक्षण खनेदैच्वंगु दु ।

साहित्य निर्माणं याइगु ज्या चीधंगु मखु । थ्व त:धंगु उत्तर-

दायित्वपूर्णगु ज्या ख: । वास्तविक देशयागु निर्माण साहित्यकारपिसं हे याइ । थौंकन्हय्यागु युग आपालं परिवर्तित जुइ धुंकल । सलंस: दंयागु दमनं याना: झीगु चेतनायात हत्या याना:तःगु दु, अले मेगु नातिकुर्ति झीत थस्वके मत्रिया च्वन । दासताय् हे तमय् जुइगु दीगु बानी थें जुइ धुंकल । थ्यगू हिसाबं आजादी व स्वतन्त्रगु धँगुया सुख हे झीसं मथुइ धुंकल । थ्व हे दासतायात चफुना: मनू मनू थें म्वाय् सँगु साहित्यया झीत आवश्यक जुयाच्वन । कल्पना व रोमान्सय् जक साहित्ययागु समय फुत । आ: ला साहित्य वस्तुवादी जुइमा: । तत:ह्वाक:गु व थाकुगु अलङ्कारया नं झीत प्रयोजन मदु । सरल व अ:पुक खसोखास झीगु भावनायात ज्वनीगु साहित्यया आवश्यकता संसारं महशूस यानाच्वंगु दु । थथे हे जुइगु प्रगति ख: । प्रगतिशील साहित्ययागु आवश्यकता आ: संसारयात जुयाच्वन । नपुंसकया मचा मबुइ थें शोषण, गरीबी व अज्ञानं त्वपुयात:गु देशय् साहित्यया अभिवृद्धि जुइमखु । झीगु राजनैतिक, आर्थिक चेतना जागृत मजूतले प्रगतिशील साहित्य झीथाय् दुस्व: वइमखु । नेपालया साहित्यकारपित जिगु सन्देश थ्व हे दु । विशेष याना नेपालया भावी सन्तानपिं अर्थात् नवयुवकपिनिगु ब्वहलय् अज्यागु साहित्य सृजना याय्गु भार वँच्वंगु दु ।

जय मांभाय् !

(पिमर्दनीगु, सौजन्य: कमलप्रकाश मल्ल)

ब्वखँ – ब्वला

१. भाजु कुलचन्द्र गौतमं (ने. सं. ९९७–१०७९) 'अमरकोश'या नेपाली टीका वि. सं. १९९३ (ने. सं. १०५६) सं पिकयादीगु ग्। वयकःयात श्री ५ त्रिभुवनं 'विद्वच्छिरोमणि' पदवि बियाबिज्याना: तःगु नं दु। वयकःया नेपाली भाषाया दववसिबयु ग:थगु 'अमरकोश' नेपाल राजकीय प्रज्ञा – प्रतिष्ठान वि. सं. २०२६ स पिका:गु दु। मूल अमरकोशयू 'नेपाली' (छ्वी मन:-शिला) जक छ्यलातःगु दु। कुलचन्द्र गौतमं 'त्रिकाण्ड' नामं नं नां जा:गु अमरकोशय् मदुमदुगु नाम खँग्व: तया: "चतुर्थ काण्डन्" तनादीगु दु, उकिया सिल: ध्व: ल्या: ३३२२ स 'नेपाली' खँग्व: नं दुथ्याकादीगु दु, उकिया नेपाली अर्थय् छता "नेवारी वासन्ती फूल" धयातःगु दु।

२. थ्व व्युत्पत्ति पत्या यायेदइ मजू, थथे धायेगु चलन दु तर छुगु नालेबइगु खँया लिधँसाय् थथे धाइगु ख: सुनानं दसि न्ह्यथनातःगु मदु। 'नेपाल' या व्युत्पत्ति बारे बांलाक डा. कमल-प्रकाश मल्लजुं वाला स्वयादीगु थन लुमंकेबइ जू। [कमलप्रकाश मल्ल, "नेपाल खँग्व:या व्युत्पति: छपुलु", नेपालभाषा पत्रिका (तर्पंघौ), २६:१ (ने. सं. ११०० अलागा पारु, रजत जयन्ती ल्या:) पौ, १–१३]

३. थ्वय् न्ह्यथंकथं अमरकोशय् नं मन:शिलाया छता नां 'नेपाली' खने दु। 'नेपालज' नां खनेमदु 'नेपालिका' दु। (स्वयादिसँ – कोजनाथ देवकोटा, नेपाली निघण्टु। काठमाण्डू: नेपाल राजकीय

प्रज्ञा–प्रतिष्ठान, वि. सं. २०२५)

४. थन 'छन्दु' या पलिसा छक: धायमा:गु ख: । ह्लापा नेपालभाषा 'राष्ट्रभाषा' कथं छ्यलेया; धँगु विचारणीय खँ ख:, थ्व जुइफुगु खँ ख: तर थुकियात पत्या: मयाइपि विचारकत नं दु ।

५. थ्व राणा सरकारया खँ ह्लानाच्वंगु ख:, थुकी अबलेथ्यापिसं नुगलय् स्वथनात:गु बुलुमि ग्वानाव:गु भाव दु ।

६. 'सम्पादन' धायमा:गु ।

७. "छह्म विदेशी इतिहासकार" थन फ्रान्सयाह्म सिल्भान लेभीयात धयात:गु खने दु । "बुद्ध धर्म्म व नेपालभाषा" दँ २ अंक १ व २ (बु. सं. २४७० बछला–तछला), पौ ३२ स वयक:या छपु अंग्रेजी पौ पिदंगु दु । थुकी सिद्धिचरणजुं न्ह्यथनादीथेंयागु खँपु नं मदु । [स्वयादिसँ – बुद्धधर्म व नेपालभाषा मुना । काठमाडौं वैकुण्ठप्रसाद लाकौल, ने. सं. १०९२ । ह्लाकनं थन छ्यला:त:गु exoteric खँग्व:या अर्थ नं उत्कृष्ट मखु, उकिया अर्थ ला बाह्य वा सामान्य जुइ ।

८. थ्व स्वभावयात अंग्रेजीं 'क्लासिफायर' धाइ । थ्व खँग्व:यात नेपालभाषां 'तँजि' धायगु पायछि तायफुगु दु ।

९. सत्यमोहन जोशीजुया थ्व सम्बन्धी पिह्वँ:गु सफू थथे ख: –

(क) खँत्वा व खँमाय् । कान्तिपुर: च्वसापासा, ने. सं. १०७३, पौ ८४+१६

(ख) छुनाखँ (उखान कोष) । कान्तिपुर: च्वसापासा, ने. सं. १०६८, पौ ९२

१०. स्वयादिसँ भाजु दरशां मुनादीगु "रेकर्ड जुयाच्वंगु नेवा मे",

धर्मोदय, दँ ४,५ ल्या: ३४–३६ (ने. सं. ११०१/११०२ वला – कछला) पौ, ५ । मे दसु थथे ख: – "श्री भद्रकाली नेपाली रेकर्ड, वि. सं. १९९१ सं प्रकाशित, स: मास्टर पूर्णमान शाक्य।
रेकर्ड नं. N. F. 7 (A) side

१. गुनित बाला नेपालभाषा सरल अती ह्लाय् अपू
थ्यगु गज्वे आपालं अर्थ मेगु भाषा खने मदु
मधुर अति ललितपूर्ण थ्व भाषाया साहित्यरत्न
विशाल क्वीसँ याये माल थ्व भाषाया अति ननानं
पूर्णमान विनती याना देँव भाषा ह्लायेगु पासा ।"

११. थ्व अंग्रेजी पिका:गु पत्रिका धर्मादित्य धर्माचार्यजुं बि. एम. बरुआनाप निह्म जाना: सम्पादन यानादीगु ख: । थ्व कलकत्तां ई. १९२७ (ने. सं. १०४७) स पिहाँ व:गु ख: । [भगवती-प्रसाद श्रेष्ठ, नेपालभाषा पत्रपत्रिकाया जात: । यँ: नेपालभाषा परिषद्, ने. स. ११०१, पौ ३--४]

१२. थ्व धापू अप्पो जूगु खनेदु, छाय्धा:सा अंग्रेज कवि गोफे चौसरया ई ईसवीया १३४० (अन्दाजी) निसें १४०० अर्थात् ने. सं. ४६०–५२० खने दु। वय्कलं अबले हे अनेक काव्य च्वय्धुंकल, नेपालभाषाय् धा:सा ह्लापां ने. सं. ५०० स जक अनुवाद सफू 'न्यायविकासिनी' (नारद संहिता = मानव न्याय-शास्त्र) दत । नेपालभाषाया दक्वसिबय् ह्लापांगु कविता महेन्द्र मल्ल (६८१–६९४) या स्वयां न्ह्य: खने मदुनि, अक्र प्रामाणिक अभिलेख दसि दुगु ला यलया स्वह्म प्रतिनिधि शासक नरसिं-देव, पुरन्दरसिंह देव व उदयसिंह देवया इलय् ने. सं. ६९१,६९२,

६९४ स च्वःगु मे ख: । [स्वयादिसँ, टाकुरलाल मानन्धर, न्ह्यब्वःह्म "प्यसः दं मयाक पुलांगु लोकगीत", [illegible], २०:७:१७० (१०९७ कौला), पौ १–२ ।

१३. थ्व नं अपायमकं पायछि मजू, छायधाःसा तुलसीदास (वि. सं. १५८९–१६८० अर्थात् ने. सं. ६५२–७४३, "रामचरितमानस" च्वःगु ने. सं. ६९५) या ईनाप सत्तीसां सूरदास वि. सं. १५३५ –१६४२, ने. सं. ५९८–७०५), कबीरदास (वि. सं. १४५५– १५७५/ने. सं. ५१८–६३८) पिनि ईनाप थ्व समत्ती ।

१४. हिन्दी साहित्यय् भारतेन्दु – युग धायवं खासयानाः ई. १८५० निसें १९०० अर्थात् ने. सं. ९७०–१०२० तकयात नालाकायगु चलन दु । नेपालभाषाय् धाःसा ख्वाना सफू ने. सं. १०२० लिपा थ्व हे दशकय् जक (ने. सं. १०२९) पिदन, उकिं नेपालभाषाय् छापा सफू भारतेन्दु–युग (ने. सं. ९७०–१०२०) य् मखु, बयां लिपा महावीरप्रसाद द्विवेदी–युग (ने. सं. १०२०–१०४०) य् जक पिहाँ वःगु खनेदु ।

१५. "सज्जन हृदयाभरण" सफुती लिउने चौराई थथे च्वयातःगु दु । गथे –

"दोछि वो गुसल न्ह्ये नसि साल ।
फागुन शुदीया दशमी जुल काल ।
च्वयागु सिधल ग्रन्थ थुगु काले ।
धयादिसँ सज्जनं जित क्षमा याये ।"

न्ह्योने थथे च्वयातःगु दु । गथे –

"(सम्वत् १९७६ साल भाद्र शुदी १ रोज २ स)

सम्वत् १९७७ साल वैशाख कृष्ण पक्ष षष्ठी ६ वार ६ स"

थुकथं सिद्धिदासं थ:गु जीवनकालय् छगू हे जक पिथाय् मगु ध्व 'सज्जन हृदयाभरण" वयकलं ने. सं. १०३६ भिन्नाध्व १० च्वय् सिधय्का दिल, उकियात ने. सं. १०३९ आषाढध्व १ सं बेतिया (भारत) या क्याथोलिक मिशन प्रेशय् पिथाबिल, आखिरय् ने. सं. १०४० बछलागा ६ शुक्रवारय् पिहाँवल धैगु खने द: व: ।

१६. भाग्यं मुसिया सफुती थथे च्वयात:गु दु – जे. एस. मल्ल, "लुमन दयकातगु बाख", नेपाल "पशुपति प्रेश" मा छापियो, ने. सं. १०३५, मू ध्वे ।२५

१७ ध्व पत्रिका बुद्ध संवत् २४६९ वैशाख पुह्निस "प्रथम अङ्क' पिहाँ व:गु ख: । (ने. सं. १०४५)

१८ "बुद्धधर्म्म" नामं ने. सं. १०४५ व "बुद्धधर्म्म व नेपाल भाषा" नामं ने. सं. १०४६–१०५० तक जम्मा क्रिगू ल्या: तक पिदन।

१९. नेपाल भाषाय् च्वय्क:पिनि आलोचना च्व:गु मुना पिहाँ व:गु दु । गथे –

(क) रत्नध्वज जोशी, लिस: । यें: नेपालभाषा परिषद्, ने. सं. ११००

(ख) माधवलाल कर्माचार्य,जिगु मिखाय् साहित्यया छं । कान्तिपुर : नेपालभाषा परिषद्, ने. सं. ११००

तर थ्व निगुलीसं "सुगत-सौरभ" बारे च्वयात:गु मदुनि ।

न्ह्यानाच्वंगु नेपालभाषा साहित्य

– चित्तधर 'हृदय'

प्रिय दाजु–किजा, तता–केहेँपि !

"संसार चाःहिलाः वै थें दच्छि लिपा व हे दिन
सच्छि दँया लिपा हानं नेपाः – भाय् पिदना च्वन।"

खः थौं नेपाः – भाय् पिदना च्वन। सच्छि दँ मयाक वचत्यला-

म गु भाषा, म्हार्ग म्यायँ नक जेलय् रचना तःगु भाषा, म्वःवँ म्वःदँ [illegible] दिना [illegible] थ्यंक पितिना तःगु भाषा धौं . ... थौं पिदना- [illegible] ।[1] थौं [illegible] म्ह्योने पिदनाच्वन । व हे जेलयात व हे थ्यूंसे- [illegible] भाषाः यें याना :, पिनेंपिनें देश विदेशं अनेक साहित्य [illegible] मुना तयाः थौं थन, व हे लायकूया दबुलिइ साहित्य [illegible] पिदनाच्वन, गुगु दबुलिइ अबले अवले थौं ज्यूबले, [illegible] भाषा [illegible] अनेक प्याखं हुइका वयाच्वंगु खः ।[2] आः व हे [illegible] भाषाया साहित्य पिदगुया उपलक्ष्यय् थुलिमछि साहित्य [illegible] च्वन । जात्रा- जात्राय् अनेक बाज-खलःत वइ थें गुलि- [illegible] कारपिं, गुलिगुलि नाटककारपिं व निबन्धकारपिं छायाः [illegible], कहानी, नाटक व निबन्ध आदि थःथःगु रचना न्ह्यंका [illegible] थौं मुंकल । तर थौं नेपाःमितय् न्ह्यागु जात्राय् नं दकलें लिपा '[illegible]' माः, थ्व खँ छिकपिसं सिहे स्यू, उकिं थ्व [illegible] सम्मेलनया आयोजक समिति जितः थौंया पँय्ताः पुइगु भाषा बिल । जि पुइ हे माल –

थौं छिकपि सकल दाजु – किजापिं, व तता – केहेँपिनि न्ह्योने [illegible] थौंगु नेपालभाषां निगू खँ ह्लाय् दुगु लय्ताया विषय खः । गुगु भाषा थौं नेपालया प्रजाभाषा, देशभाषा जक जु [illegible] मखु राष्ट्रभाषा या गौरव नं प्राप्त यानावने धुंकुगु खः, गुकिया प्रमाण नेपाल राज- [illegible] शासनं (शिलापत्र) व ततःधंगु पुस्तकालयय् च्वंगु पुलां पुलांगु [illegible] हे च्वंगु दु । थ्व खँ छिकपित ह्लानं [illegible] [illegible] । संक्षेपं 'धर्मोदय' या वर्ष ५ या १/२ [illegible] च्वयागु दु ।[3]

आ: खँ वइ – थ्व भाषा गब्लेंनिसें दत, थुकी साहित्यया गब्लेंनिसें विकास जुल ? थुकिया लिसः बिइ अःपु मजू, थ्व खँ भाषातत्त्वज्ञतय् पुरातत्त्वान्वेषणया विषय खः। अथ्य नं क्वीसं थुलि धाय् फु क्वीगु 'नमोवागीश्वराय' हे क्वीगु भाषा – साहित्यया नं 'नमोबागी' खः। छायधाःसा गथ्य तिब्बती भाषाया उत्थान कालय् दीपंकर श्रीज्ञानं तिब्बती भाषायात लिपिबद्ध यानाः साहित्य क्षेत्रय् हयुत अमिगु उच्चारणयात ल्वय्क माआखः, बाआखः (स्वर, व्यञ्जन) दय्का बिल, व हे आखःया गुहालि कयाः अमिगु भाषाय् उलिमछि शास्त्र भाषान्तर याना बिल, अथ्य हे वया सिबय् यक्व हे न्हापा नेपाल देशया निर्माण कालय् गुरु मञ्जुदेवं क्वीत कालीदहया लः छ्वनाः थ्व देश दय्का बियाः नं क्वीगु भाषायात साहित्यया प्रथम रुप बिया ब्यूगु खने दु। मखुसा वसपोलयात दँय् दसकं श्रीपञ्चमी खुन्हु मञ्जुश्री पवतय् वनाः पुजा याय्गु व क्वीगु भाषा साहित्यया 'नमोबागी' हे 'नमोवागीश्वराय' धकाः जुइमाःगु मखु। थ्व ला वसपोलया हे गुण उपकार लुमंकाः वसपोलयात वाक् (भाषा व सरस्वती) या नं ईश्वर वागीश्वर धकाः भाःपाः 'नमोवागीश्वराय' धकाः नमस्कार यानातःगु जुइमाः।[४]

अनंलि क्वी आजुपिसं द्वःछि दँ तक विविध विषयया सफू च्वत, माःमाःगु विषयया सफू अनुवाद यात गुगुया संख्या थुलि हे धकाः धाय् फुगु मखु। आपाः सफू क्वी घण्टाघर पुस्तकालयय् दु।[५] गुलिगुलि सफू क्वीथाय् छेँय् छेँय् नं दइतिनि छु द हे दनि। उकिया विषय साधारणतः थय् जुइमाः – (१) व्याकरण, कोष, छन्दशास्त्र, (२) राजनीति व नीतिशास्त्र, (३) तुतः व

गीत, (४) आत्मकाविदान व वाखं, (५) वंशावली व इतिहास, (६) तीर्थया महात्म्य, (७) क्रिया कर्मकाण्ड, (८) धर्मशास्त्र व पुराण, (९) शिल्पशास्त्रया सफू (१०) तन्त्र-मन्त्रया सफू व (११) वास:-नाना या सफू आदि । थ्व हे सफू मध्यय् गुगुं गुगुं भि भिगु सफू नाना गुगोंगया श्री वेण्डाल, श्री राइट, श्री कनरेडी, श्री हडसन, श्री हाल्डिमिटन, श्री हायन्स जोर्गेन्सन, श्री स्टेन कोनो आदि विद्वान्-पिन्सं अंग्रेजी अनुवाद नं तया: छीगु भाषा नं रोमन लिपि थासा भाषान्तर याना नं च्वगु दु । हानं १८ क्रिश्चयागुगु शताब्दी पादरीतसें क्रिश्चन धर्म प्रचार यायेत थ्व हे भाषाया सहायता का:गु खः । तर थीथिथिं पहलं भाषायात अध्ययन मया:गुलि गुगु अमिगु जातिया गुण धर्म अमिसं या:गु सेवाया चि केवल 'गुणधर्म प्रकाश' धयागु ... गु सिवाय् नेपालभाषां ल्यंकाथके मफुत ।[१] आ: थौंकन्हय् ... प्रसिद्ध पं० प्रो. तुचि नं छीगु भाषाया पुलां पुलांगु सफू व शिलापत्रया अनुसन्धान याना च्वनादीगु दु । उकीसनं छीगु रञ्जना भुजिमो, कुँमो, गोमो, पाचुमो, क्वेंमो, व नेपा: आखः आदि अनेक आखः नं थका: तिब्बतया विद्वान्पिसं अनया आखः नं नापं तया: वर्णमाला आदि नं दय्का त:गु खने दु । अथे हे नेपाल संवत् १००६ सालय् स्व. साहु हर्षमानजुं ल्हासाय् दीवले छीगु रञ्जना आखः व तिब्बती भाषाया आखः तया: 'ताराशतनाम' 'नामसंगीति' व छीगु नेपा: आखः नं दुगु एकविंशति आर्यतारा व कुंमो आखः नं दुगु भद्रचरिया सिंया थासा (ब्लक) दय्का थाना थकल । गुगु भद्रचरीइ छथाय् नेपालभाषां छगू वाक्य संय् आखः तया: कियात:गु दु " पूजांग वधय याय इच्छा जुलसा पुण्यबरेभिचया च्वसंतुं थ्व

तने।" थ्व वाक्य आखःया ल्हासाय् थुलि इज्जत दु कि थ्व आखः मसयक्कं 'चिनु' जागरी नय्मनु हँ। छाय्धा.सा पुलां पुलांगु सफू दक धयाधें च्वीगु थ्व हे ३।४ ता आखः व संय्भाषा आखः तयाः थानातःगु दु हँ।

परन्तु थथे ताःताजि आखलं अनेक साहित्य दय्काः उन्नत जुया-वने धुंकूगु नेपालभाषा कालया प्रपञ्च्य् लानाः च्वयगु साहि-त्यिक 'भाषा मखु' ल्हा जक ल्हाइगु 'बोलि' थें जुयाः अवनतिया गालय् लाःवन। ख जा श्री पृथ्वीनारायण शाह नेपाः काय् धुंकाः नं थ्व हे नेपालभाषा देशभाषा जक मखु राष्ट्रभाषा नं जुया हे च्वंगु खः नेपाल संवत् ८९५ सालय् ल्हानाया जूगु सन्धिपत्र नं नेपाः भाषां हे जूगु खने दु। ७ वर्षा लिपालिपा नं थ्व नेपालभाषा श्री लक्ष्मी सुनन्दन कवि, श्री पं० अमृतानन्द, श्री चण्डिकादास आदि कवि व लेखकपिंसं अनेकानेक कविता गीत व अनेक सफू दय्का वयाच्वन। अथ्यनं वर्तमान नेपाली भाषा नं खसकुरा, गुरखाकुरा, पर्वतिया भाषा, गोरखा भाषा. गोरखाली भाषा आदि नामं नापनाप च्वयाः च्वने जुया वयाच्वन। लिपा गोरखा भाषा पुरा बल्लानाः वसेंलि विक्रम संवत् १९६२ सालं लिपा च्वयातःगु नेपालभाषाया थ्वं-भि नापं प्रमाण लगे मजू धयागु ऐन दय्काः च्वीगु थ्व भाषायात राजकीय बहिस्कार याना हल। हानं ने. सं. १०४५।४६ सालय् जिमि गुरु योगवीर सिंया 'धर्मसार भाषा' (कविता) छापे जुयाः प्रकाशय् वसेंलि उकिया प्रकाशक श्री भवानीवीर सिंयात व वय्कः गुरुयात नं १०।१० झिंतका झिंतका दां जरीवाना यानाः 'आवलि न्ह्याग्गु सफू वा पर्चा छापे याय्

...मिसिङ पास याका: जक छापे याकेगु ' धका: ऐन नं पिकया ... । तर पास याक: बंसा तोह्मतोह्म चिना: पास याना बी मखु । ... वि. सं. १९९० सालपाखे ला नेपालभाषां छगू निगू सफू ... 'बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा ' पत्रिकाय् लेख च्वःपि मनूतय्त ...मशेर महाराजं ज्याभुनु दयलय् सःता: ' नेपालभाषां सफू ..., च्वःसा न्हापा भीमशमशेर महाराजं थें सजाय याय्- ...' धका: ख्याना हल । अले ला लेखकत दबबसिनं कलम ..., छुगुः त्वःचिना छ्वय्माल । गुगुं गुगुं भारतय् छापे जुया- ... भसारं स्वय्मानि धका: पना तइगु । अनं लिपा वि. सं. ... सालया आन्दोलनय् प्रजापरिषद्या मेम्बर आदि मेमेपि ... मनूतय् नापं नेपालभाषां च्वःपिन्त नं ज्वनायंका: अनेक ... याना: दुगु–मदुगु दोष बिया: जेलय् स्वथना छिल । ... नेपालभाषां छगू निगू सफू च्वःपि भिक्षुपित नं नेपालं पितिना ... । थुगु प्रकारं झीगु भाषायात बवत्यदयं अड्डाखानाय् व टेलि- ...य् नं ह्लाके मब्यूगुलि छेँय् छेँय् नापं ह्लाय्गु त्वःफ्युपयुं ...च्वन ।

परन्तु छुं वस्तु नं दबे याना: न्ह्याबलें दबे जुया च्वनीमखु । "तुति थ्वाय्वं लँया धू नं छ्यले लाइ व्वया: व्वया:" धया थें न्ह्याक्व हे प्रतिबन्ध दःसां नेपालभाषाया लेखकपिसं नं वांलाक चले जुइगु आशा मदुसां खुया:, पुया:, सुला: नं भति–भाति सफू पिकयां च्वन । गुगु झीगु जातिया सजीवताया प्रमाण खः । थ्वयादिसें गुगु प्रकारं दुःख कष्ट सिया: सफू पिकाय् माला वन –

नेपाल संवत् १०२५ साल पाखे तक ला झीगु भाषाया सफू

छापा आखलय् छगू नं पिह्वां व:गु खने मदुनि न च्वयगु भाषां बोल-चालया रुप काल । छगू तालया भाय् ह्लानाच्वन, सफुलिइ धा:सा मेगु हे तालया च्वने मालीगु, अले च्वनीपि बांलाक च्वने मस: । थ्व हे असुबिधा खना: स्व. पं. निष्ठानन्द वज्राचार्य ञीसं ह्लानाच्वनागु भाषां १०२९ नेपाल संवतय् 'प्रज्ञापारमिता एकविंशति स्तोत्र' भाषान्तर याना: दकले, ह्लापां छापा आखलय् पिकया बिल ।[८] अनं लिपा 'ललितविस्तर' थें ज्यागु महान ग्रन्थ नं भाषा प्रेमया बलं थ:ह्मं हे च्वया: थ:ह्मं हे कम्पोज याना: नं थ:ह्मं हे चीवाधंगु प्रेसय् छापे याना: ने. सं. १०३४ सालय् सम्पूर्ण पिकया बिल । 'भद्रचरी नाम धारिणी' व 'बोधिचर्यावतार' नं भाषां पिकया बिल । थ्व हे ञीगु वर्तमान बोलचाल भाषाया दुगादि[९] ख:, ह्लाम्गु भाषां च्वय् नं ज्यू धयागु छगू प्रमाण नं ।

उगु उगु हे समयय् नकतिनि नकतिनि अंग्रेजी शिक्षाया प्रदेश जुया: मेमेगु भाषां च्वना: थुइके थाकुया च्वंबले स्व. माष्टर जगत्-सुन्दर मल्लं विद्यार्थीतय् सुविधाया रिति दकले ह्लापालाक नेपा: भाषां अंग्रेजी च्वंका दिल, गुकि माना: उगु समयया विद्यार्थी जगनय् गुलि लय्ता वल, व खँ थौंकह्नय्या सुयोग्य माष्टरपिसं सी । वय्कलं हे ह्लानं 'इसप दएकातगु बाख' सफू छगू नं ने. सं. १०३५ सालय् पिकया दीगु दु । नाप नापं रोमया ऐतिहासिक कथा 'पेटर पार्लि' धयागु सफू व 'अंग्रेजी डिक्सनरी' छगू नं ञीगु भाषां माने तया: च्वया तया दीगु दु, व नं ञीसं याकनं पिकाय्गुली कुत: याय्मा:[१०] । ईस्वी सन् १९१७ स काजी महावीर सिंह काशीं पिकया दीगु 'उखान बखानको प्रवाह' धा:गु सफुलिइ नं नेपा: भाषां 'धन्य महा-

राम भगत शम्सेर' धयागु मे च्वयादीगु दु।

ने सं. १०३७ सालय् 'अपरिमिता' या अर्थ व ह्रानं ने. सं. १०१९ सालय् 'दानगाथा' या अर्थ तया: श्री जीवरत्न वज्राचार्यं पिकया तःगु दु। अथे हे असन तःछें वह्ांःया नानाकाजी गुभाजुं 'पुराण समारामय' धयागु सफू छगू नं थासा आखलं पिकया तःगु दु।

अथे हे गद्य जक मखु ह्लाय्गु भाषा पद्य च्वय् ज्यू धया थ्व कवि सिद्धिदासजुं 'सज्जनहृदयाभरण' धयागु नीति व स्त्री शिक्षाया दोहा चौपाइया सफू ने. सं. १०४० सालय् पिकया बिल। थ्व कवि मेमेगु नं समाजशास्त्र, कामशास्त्र, ज्योतिषशास्त्र, धर्मशास्त्र, छन्दशास्त्र आदि अनेक विषयया ५० बासःगूति सफू दनि हँ थ्व मछीगु जातीय सम्पति ख: याकनं छापे याका: सुरक्षित याय्गु म्वाय्‌मा:।

ह्रानं सर्दार हरिभक्तजु च्वयादीगु छगू संगीतता सफुलिइ 'शानी मैजु गन व्हाय' आदि अनेक म्ये च्वया तया दीगु दु उस्ताद गणेशलाल व स्व. सेतोरामपिसं अनेक म्ये तरज तया: नेपालभाषा रिकौड भरे याना तया दीगु दु।

अनंलि वइ थ्व न्हू युगया निगूगु काल—ने. सं. १०४५ सालया 'बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा' पत्रिका काल। गुगु पत्रिका वन्द्य धर्मादित्य धर्माचार्यद्वारा सम्पादित जूगु व विशेष याना: स्वर्गीय कवि योगवीर सिंयागु सरल व सरस कविता सुशोभितगु ख:। ह्रानं व हे पत्रिकाय् मास्टर वैकुण्ठप्रसाद जुं नं ३।४ पु कविता छापे याका दीगु दु। उकी मध्ये 'वसन्त' व 'ह्रदयंगु स्वांयात' धयागु कविताया नवीनता खंबले उगु समयया युवकत आपालं प्रभावित जुल।

वय्कःया ल्यू ल्यू वय्कःया आपाः हे पासापिसं नं कविता च्वत। उकी मध्ये छम्ह जि नं खः। श्री योगवीर सियात गुरू नालाः नं वय्कःया शैलीया उपासक। उमि जि नं 'पद्यनिकुञ्ज' व 'हृदय कुसुम' धयागु निगू सफू च्वयाः पिकया।[11] ह्रानं स्थवीर धम्मालोकं नं उबले दशरत्न तितिबले 'लोके कुचाल कुव्यवहार' धकाः सफू छगू च्वयाः ने. सं १०५० सालय् श्री मञ्जुहर्षया न न पिकया तःगु दु।[12] अनया मेमेगु नं अनेक सफू लिपा लिपा तक नं पिहाँ वयाच्वंगु दु, गुगु साहित्यिक दृष्टि मखुसां भाषाप्रेम व भाषासेवाया प्रमाण खः।

गुगु थ्री बह्राः पूजा चीभा पूजा अजिमा पूजा, नारायण पूजा गणेश पूजा आदि पूजाय् दाजंबलः पँय्ताः खलःतसें श्लोक छाय्गु चलन दु उकी नं उथाय्या भाषाप्रेमी जनं भाषाश्लोक च्वयाः छापे याकाः छाय्गु यानाहल। व नं लिपा छापे याके मखुगुलि च्व जक च्वयाः छाय्गु जुयाच्वन।[13]

थ्व हे कालय् शहीद शुक्रराज शास्त्रीं 'नेपालभाषा व्याकरण' 'नेपालभाषा वर्णमाला' व 'नेपालभाषा रीडर' दय्का दिल। सु० तीर्थराजजुं नं 'वर्णमाला' पिकया दिल।[14] ह्रानं डा० इन्द्रमानजुया 'धम्मपद' नं पिहाँवल। गय् जुयाः मस्यु पूच्वया श्री तीर्थराजजुया 'गोमयजुया बाखं' व देवकाजी वज्राचार्यया 'स्वयंभू दर्शन' धयागु सफू २ गू नं समितिइ प्रास जुयाः प्रकाशित जुल। मेगु छगू श्री खड्गलालजुं च्वयाः दीगु कपाय् पय्नेगु व कापः थाय्गु विषयया सफुलिइ 'समय थ्व अमूल्य धनो अति' धयागु मे छपु नं छापे याना दीगु दु। व नं

[illegible] मसें पास यानाह्:गु धाय् माल । मेगु ला पास याना थ्यूगु [illegible] । ने. सं. १०५७ साल पाखे महाप्रज्ञा भिक्षुया 'स्वचित्त [illegible]' धयागु धार्मिक कवितायां सफू छगू नं पिहाँवःगु दु ।

[illegible] उथाय हे श्री फत्तेबहादुरजुं 'बुद्ध धर्म व नेपालभाषा [illegible]' प्रकाशित जूगु कविता व पुलांगु गीतया नापं कविवर [illegible] श्री रत्नमानजु व श्री चू. दा. नेवाःयागु कविता नं [illegible] 'नेपाली विहार' नामं छगू नेवाः भाय्या सफू पिकया दिल । [illegible] विस्तृत भूमिका नं दु । उकि याना अधिकारीं जगतय् [illegible] । अले ह्लापा धया थें वि.सं.१९९७ सालय् प्रजापरिषद्या [illegible] नापं श्री फत्तेबहादुरजु, श्री सिद्धिचरणजु व जि नं [illegible] वने माल । तर धात्थें धाय् धाःसा जिमित ला अनःचा [illegible] लू धयाथें जुल । मंमदु मंमदु छें :स्वःता जहानपिनाप [illegible] अनगा एकान्त वातावरणय् च्वने माःवले स्वभावं हे [illegible] जुयावःगु हृदयं कल्पना पासा मकासें हे मगात । [illegible] मदुसां ल्वहं ग्वरलय् सलां न्यायूकेगु हे जिमि ह्लिज्या [illegible] । जिमिगु नापनापं श्री केदारमान 'व्यथित'जु, श्री हरिकृष्णजु [illegible] किजा धर्मरत्नं (भू. पु. उपमन्त्री) नं कविता च्वया हल । [illegible] मानि बराबर कवि सम्मेलन, साहित्य सम्मेलन । अन ला [illegible] छगू न्हू संसारय् थ्यं थें, धात्थेंया स्वतन्त्रताया अनुभव ला अन [illegible] जुल, पिने याय् मज्यूगु सभा, मिटिङ्ग जुल्लम खुल्ला याय् [illegible] । पिने नं भिक्षुतसें नं भारतय् च्वनाः धमाधम धार्मिक सफू [illegible] च्वयाच्वन खनि, गुगुं गुगुं छापे नं जुयाच्वन । उकीमध्ये 'ज्ञानमाला' सफू खः, गुगु सफूया नेवाः मे हाःगुलि याना: ज्ञानमाला भजन-

खलःतय्‌गु दच्छि मयाक तारीखय्‌ न्याय्‌का: सास्ति याना: नं मफू विक्रेता श्री भक्तबहादुरयात नं पस: नाप चाय्‌के मखंक अनेक प्रकारं दु:ख बिल । थुथाय् थुथाय् हे ह्नानं यलं 'नेपाल' नामं दच्छि तक हस्तलिखित सर्वसंग्रह सम्रहित जूगु दु ।[१५] नापनापं सारनाथं पिहाँ वयाच्वंगु 'धर्मदूत' मासिक पत्रय् नं विक्रम १९९६ सालया मार्ग नेपाली (गोरखाली) भाषां नं छगू छगू लेख तय् धका: सूचना बिया: पौष, माघ निला तक तय् नं धुंकुगुलिइ नेपालं नेपालभाषा नं तय्‌मा: धका: आपालं आपा: ग्राहकपिसं आग्रह या:गुलि दच्छि तक पत्रिका हे वन्द जुया: लिपा वि. सं. १९९८ सालया प्रथम अंकं निसें नेपालभाषां नं निगू स्वंगू लेख प्रत्येक अङ्कय् तद्‌गु याना हल, की 'धर्मोदय' पत्रिका मवःतले तयांच्वन, कीगु भाषाया मेमेगु सफू भंसारं पोष्ट आफिसं मत्वःतुसां थ्व पत्र वियांच्वन, पने मफु । ह्नानं 'शील व मैत्री', 'पूजाविधि' आदि सफू नं पिकया ब्यूगु दु । महा-बोधि सोसाइटीया थ्व गुण की नेपालभाषाया इतिहासं त्व:फिकी मखु । थ्व फुक्क कीगु भाषा साहित्य पिदनेत यानाच्वंगु रिहर्सल खः ।

वि. सं. २००२ सालया यँय्‌ापुह्नि वल, मेमेंपि पासापि नापं नेपालभाषाया लेखकपिं नं जेलं पिहाँवया ह्नति निगू निगू, स्वंगू स्वंगू सफू ज्वना: । निला पिला अथें वन, च्वःपिसं प्रकाशित जुइगु आश मखंसां च्वयांच्वन । । थ्व कीगु भाषाया न्हू युगया नं न्हू काल खः । वि. सं. २००३ साल वैशाख ५ गते लंकां नारदथेर आदि ५ ह्नस्या छगू शिष्टमण्डली वल । लिपा पद्मशम्शेर महाराजयाथाय् आनन्दकुटी लंका चैत्य दय्‌केगु,[१६] पितिनात:पि भिक्षुत दुत काय्‌गु आदि धर्म सम्बन्धी खँया नापं नेपालभाषायात नं छुं सुविधा बी मा: धयागु नं

[illegible] पिगा भंमारं व पोस्ट अफिसं पनातःगु भिक्षुनयगु सफू [illegible] । व हे २००३ सालया कार्तिक १९ गते निसें समिति [illegible] भाषा नं पास याइगु छगू विभाग नं चायका बिल । [illegible], अथें हे सुला: सुला: भारतय् यंका: छापे यानाच्वंपित [illegible] बांलाक छापे याय् दसेंलि की भाषाया उत्साही [illegible] धमाधम सफू पास याका: छापे यात, उकी दकले ह्लापा- [illegible] सफू प्रसिद्ध समालोचक श्री रत्नध्वजजुया 'नारदमोह' [illegible]: । [illegible] जम्मा पास जूगु संख्या ११५ खात । उकियागु [illegible] परिचय श्री खड्गमान मल्लजुं 'नेपाल' पत्रिकाय् च्वयादीगु [illegible] । [illegible]: च्वयां लिपा मेमेगु उत्तमोत्तम सफू नं धमाधम छापे जुजुं [illegible] दु, भाषाया विषयय् नं गय् च्वयगु, गुकथं च्वयगु, इत्यादि [illegible] विषयक खँय् की दाजु–किजापिनि ध्यान वनाच्वंगु दु । [illegible] १०६५ कछलां 'धर्मोदय सभा' स्थापना जुया: ने.सं.१०६७ [illegible] निसें 'धर्मोदय' पत्र नं इलय् पिहाँ वयाच्वंगु दु, सफू नं [illegible] दु, २० गू खात । नाप नापं थय् हे भाषा व साहित्य [illegible] ध्यान तइगु 'नेवा: युवक गुथि,' 'सायमि बन्धु' 'साहित्य [illegible]' आदि अनेक संस्था व 'च्वसापासा' नं कलकत्तां नेपा- [illegible] वय्‌धुंकुगु दु । गुगु च्वसापासाया तत्त्वावधानय् थ्व 'विराट् साहित्य सम्मेलन' जुयाच्वन । ने. सं १०७३ बछलांनिसें '[illegible]' नांगु पाक्षिक पत्र नं पिहाँ वयाच्वन । धमाधम सफू नं पिकया [illegible] दु । मेगु थौंकन्हय्‌या नेतृत्व याय् धका: ने० सं० १०७१ [illegible] निसें 'थौंकन्हे' पत्रिका नं पिहाँ वयाच्वंगु गु । ह्लानं नेपालया

मुक्ति संग्रामं विराटनगर त्याके धुंकुसेंलि श्री मा० गजेन्द्र बहादुर, श्री गोकुलराज, व श्री गणेशमान अमात्य आदिया प्रेरणां वि. सं. २००७ माघ ५ गतेनिसें विराटनगर नेपाल रेडियोय् नेपालभाषां नं ब्रडकाष्ट जुल, उकी सर्वप्रथम समाचार प्रसारक जुयादीम्ह श्री गजाधरभक्तजु खः। ह्यानं शान्ति निकुञ्ज विद्यालयं पिह्वँ वःगु 'आँखा' पत्रिकाय् नं २।३ गू लेख कविता क्रीगु भाषां नं तयाः पिकया ब्यूगु दु। थ्व फुक्क क्रीगु भाषाया सजीवताया लक्षण खः। उकीसन ने. सं. १०७१ साल चिल्लां नेपालभाषा परिषद् नं स्थापना जुयाः ने० सं० १०७२ साल वसन्तनिसें नेपाल साहित्य व संस्कृतिया प्रतीक 'नेपाल ऋतुपौ नं पिकया च्वन। मेगु ८ च्यागू सफू नं पिकाय् धुंकल। गुगु परिषद्‌या प्रेरणां नेपाल राष्ट्रिय विद्यापीठ, वीरगंजं क्रीगु भाषायात नं पाठ्यक्रमय् जक दुथ्याकुगु मखु कि माध्यम रूपं नं स्वीकार यानाः 'विद्यालंकार' थें ज्याःगु उच्च उपाधि नापं क्रीगु नेपालभाषां हे प्रौढ प्रबन्ध थिसिस च्वयाः प्राप्त याय् दय्का ब्यूगू दु। वया प्रमाण स्वरूप थ्व हे ने० सं० १०७३ या सिल्लाथ्व श्री पञ्चमी खुनु तिनि व विद्यापीठया उपाधि वितरणोत्सव जुल, गुगुलिइ क्री नेपालभाषाय् नं ४ म्हस्यां 'साहित्यरत्न' उपाधि काल। २० म्ह प्रवेशिकाय् पास जुल। ह्यानं नेपाली शिक्षा परिषदं नं क्रीगु भाषायात स्वेच्छाधीन विषय रूपं पाठ्यक्रमय् तया ब्यूगु दु। अथे हे क्री सकल नेपालभाषाभाषी दाजुकिजापिनि मनोवलं नेपालभाषा परिषद्‌या अध्यक्ष हे० मा० लोकमान सिहं यंका बिया दीगु S. L. C. परी-

[illegible] नं नेपालया शिक्षा विभागं स्वीकृत जुल । आः वइगु
[illegible] १०११ सालंनिसें परीक्षा काइगु जुल । उकि आः ह्यानं की
[illegible] प्रजातन्त्रया प्रभातय् काय् म्ह्यायपि सकसितं थनाः
[illegible] । आः थ्वयात प्रजातन्त्रात्मक ढंग समानाधिकार-
[illegible] स्वातन्त्र्यया वातावरणय् यकेगु छीगु ज्या भि भिगु
[illegible] नेपाल संस्कृतिया तिसां तिकाः गुगु भाषा
[illegible] प्राण खः । थ्व ब्याकक वर्तमान नेपाल साहित्यया खँ
[illegible] सिद्धिचरणं विस्तृत रूपं म्हिगः कना दी धुंकल ह्यानं
[illegible] निर्ग्रीका च्वने म्ह्याल ।

[illegible] ह्यानं छकः छिकपिंत ह्यामू जुयाः ह्याय्–फ्रासं की सकलें
[illegible] की मांभाय्यात कं कं थकायगु स्वय्माल स्कूलय् जक
[illegible] दुथ्याकेत व न्हू योजना जुयाच्वंगु विश्वविद्यालयया
[illegible] नं प्रमुख भाषाया कथलय् थ्याकेत माःमाःगु मदु मदुगु
[illegible] तिकायगु स्वय्माल । ह्यानं नेपाल सरकार शिक्षा विभागया
[illegible] खर्च मध्ये की मांभाय्यात नं छुं भचा सां खर्च याके-
[illegible] कुतः याय् माल ।

थौं म्ह्याल, छिकपिनिगु अमूल्य समय आपाः फुके धुन । जि
[illegible] जूगुलि च्वतापासां थुलिमछि पासापिं मुंकाः पासा
[illegible] ज्या याःगु खनाः लय्लय् तातां द्यो ह्लाना च्छय् ।

"बंके हे थौं तया: भक्ति याय् वा पूजा व स्वागत
बांलाक 'हृदये' च्याकाः थः भाषा–प्रेमया मत ।"

१०७३ सिल्ला थ्व ९ जय मांभाय् ।

(फीगु साहित्य, ने. सं. १०७४, पौ ३–१५)

वय-खँदवला

१.(क) "सच्छिदं मयाक ववत्यलातःगु" धाःगु राणाकाल (ने. सं. ९६६–१०७१) यात धाःगु ख ।

(ख) " न्यादँ न्यादँ तक जेलय् स्वथनातःगु " धाःगु ने. सं. १०–६१(वि. सं. १९९७) निसें १०६५ तक नेपालभाषाया साहित्य-कारतय्‌त जेलय् स्वथनातःगु धाःगु ख ।

(ग) " पितिना तःगु " या अर्थ सत्यमोहन जोशीजु " ७ दँ लीपा " (१०९१) प्याखनय् ने. सं. १०६४-७१ या ई वयनादीगु दु ।

२. थ्व दबूयारे स्वयादिसँ –

काशीनाथ तमोट, " हनुमान्‌ढोका नासलचोकको डबली" धर्मदर्शन १:४ (२०३१ माघ-चैत),शुभराज्याभिषेक विशेषाङ्क, पृ. ७१–७८

३. 'हृदय' "नेपालभाषा," धर्मोदय, ५:१–२(१०७२ कछला-थिला], पौ ६–९.

४. वाक्+ईश्वर=वागीश्वर धाय्‌बले उकिया अर्थ महाद्यो जुइ, तर वाक्+ईश्वरी–वागीश्वरी धाल कि सरस्वती जुइ । मञ्जुश्री-यात मिसा, मिजं निथिकंया द्यो भापी, उकिं वागीश्वर धाःसां वागीश्वरी धाःसां मञ्जुश्री थुइ ।

५. थुकियात "बीर लाइब्रेरी"वा "वीर पुस्तकालय" धाइगु खः । ने.सं. १०७९ न्ह्यः थ्व घण्टाघर दुगु छेयँ् (थौंकन्हय् त्रिचन्द्र क्याम्पस, विज्ञान खण्ड) दुगु खः, अनंलि थ्व रामशाहपथय् राष्ट्रिय अभिलेखालयय् दुथ्यात ।

५ थुमिया लिखयागु गाँइ मेमेगु नं नेपालभाषाया मफू च्वःगु नुगाःपथा च्वगु दु। गथे–

(क) नेपालभाषा–इटाली खँग्वःधुकू (ई. १७९२, इटाली भाषाय्, [illegible] खँग्वः मुना)

(ख) 'नरयाक्षी परमेश्वरया महिमा' ईशाइ व ईशु ख्रिष्टबारे [illegible] पुस्तकालय, बालगोविन्द ब्राह्मणं ल्ह्यःगु पौ ४४, माइक्रो–[illegible] ल्याः मी २९/१३

[illegible] थौंथौं बंशावलिइ नेपालभाषां हे च्वयातःगु दु. चित्तधर 'हृदय' या "नेपालभाषा साहित्यया जातः" (कान्तिपुरः नेपाल–भाषा परिषद्, ने.सं. १०९१), पौ १३४–३६ स नं ल्ह्यया–तगु दु।

[illegible] थ्व मफूगा खास नां "श्रीप्रज्ञापारमितादेवीयागु एकविंशति [illegible] भाषा सहितं" खः।

९ 'युगादि' धयागु युगया शुरु (युगया आदि) धाःगु खः। आदि [illegible] अःखः खँग्वः खः।

१० [illegible] खँ खः व आःतक पिहाँ मवःनि। व थौंकन्हय् [illegible] दु धेगु नं बांलाक मस्यू नि। मास्तर जगत्सुन्दर मल्लया [illegible] शिष्य भाजु लक्ष्मीभक्त जोशीजुं गज्यागु खँग्वःधुकू दयकुगु [illegible], उकिया दसु छगू च्वखँय् बियादीगु दु। (स्वयादिसँ–लक्ष्मीभक्त जोशी, "मास्टर जगत्सुन्दर मल्ल," कुलां (ल्याः २), १०९७ [illegible], पौ ११३–११६।

११.(क) 'हृदय' पद्य निकुञ्ज। कालिम्पुःएस. पी. व डी. पी. प्रकाशक, ने. सं. १०५३ श्रीपञ्चमी (मञ्जुश्री पुस्तक माला १)।

कान्तिपुर: नेपालभाषा परिषद्, ने. सं. ११०२ (निक: खुसि) (नेपालभाषा परिषद् सफू ४२ गू)।

(ख)' हृदय,' हृदय-कुसुम। कान्तिपुर: एस. पी. व डी. पी. उपासक, ने. सं. १०५३ फागु पुन्हि (मञ्जुश्री पुस्तक माला २)। कान्तिपुर: नेपालभाषा परिषद्, ने. सं. ११०२ (निक: खुसि) (नेपालभाषा परिषद् सफू ४३ गू)।

१२. धम्मालोक महास्थवीर ने. सं. १०५२ पाखे भिक्षु जुइ न्ह्य: "दशरत्न साहु" खः।

१३. थ्वसम्बन्धय् विशेष खँ सीकादिसँ-

काशीनाथ तमोट, "सिद्धिरत्न कसाः व वय्कया कृति। यँ: च्वसा-पासा। भाषाजवाः सिद्धिरत्न जवव खलः, ने. सं. ११०० यंलाथ्व ११, पौ २१-२६।

१४ वर्णमालाया खास नां व ई थथे खः-

(क) गणेश (मास्टर), स्वःआखः छि। काशी: विष्णुलाल, पाटन, ई. १९३१ (ने. सं. १०५१)

ख) शुक्रराज शास्त्री, नेपाली वर्णमाला। कलकत्ता: शुक्रराज शास्त्री, ने. सं. १०५३

(ग) तीर्थराज सुवाल, वर्णमाला। कान्तिपुर...........— (मिनिमदु)

१५. थ्व ह्लातंत्रया लय्पौ मुनां पिकाःगु आदि छु खँ पत्रिकाय् मदु, तर थ्व ने. सं. १०६४-१०६५ (वि. सं. २००१ वैशाख-चैत) स रत्नध्वज जोशी, भैरवगोपाल वैद्य, हरिशंकरलाल श्रेष्ठपिसं पिकाःगु खः। थ्व पत्रिका हुया वःगु ल्या १,३,५,

[illegible] [illegible] गूजक थौं [illegible]ह्य् पाटन संयुक्त [illegible]सया नेपालभाषा [illegible] समितिया सफूकुथी रत्नध्वज जोशीजुया सौजन्यं सुरक्षित [illegible] दु ।

[illegible] [illegible]मण्डल व आनन्दकुटी सम्बन्धी खँयात स्वयादिसँ– [illegible], "आनन्दकुटीया जात:– २", आनन्द भूमि, १०:५ ([illegible] [illegible]), पौ १७

[illegible] [illegible] जोशी 'नारद–मोह' ल. पु: रत्नध्वज जोशी, ([illegible]) ।

[illegible] वैद्य (१०४३–६८) जुं छुकः न्हिखँ (डायरी) [illegible] [illegible]गु (ने. सं. १०६६ थिला–१०६७ कछला) सफचा [illegible]विन्द वैद्यजुयाके दु । उकी नें सं. १०६७ कछलाथ्व [illegible] [illegible] न्हिखँय् वय्कलं "नारदमोह समिती वी यंकल" धका [illegible]गु दु, थ्व २००३ साल कार्तिक २२ गते लाःवः । [illegible] नेपाली भाषा प्रकाशिनी समिती नेपालभाषा विभाग [illegible] [illegible]न्हु दुखुन्हु थ्व सफू दर्ता जूगु खनेदु ।

पुलांगु नेपालभाषा साहित्य

-फत्तेबहादुर सिंह

(किपा सौजन्य च्वसापासा)

छुं छुं मांया प्रकृति व गुण म्हायम्याके अवश्य हे दैगु जुया-च्वन । थुलि जक मखु म्हायम्याया गुणय् कीसं बांलाक स्वःसा वया अजियाके नं व गुण जुयाच्वनी । अर्थात् उगु गुणया मूल अजिया जूसा छय्याके व हे ल्वःगु रुपय् खने दै, अज्ज तापाःअजियाके स्वःसा बीज रुपय् ।

भाषा साहित्यया क्रम विकास नं मंतान थें हे खः । थौंकन्ह्य् नेपाली भाषा धाःगु साहित्यया शैली व पहः न्ह्याग्गु हे धाःसां हिन्दीया प्वाथं पिहाँवःगु मी हे दु, उकियात नेपाली राष्ट्रभाषा धा वा राजभाषा ।[१] कीगु पुलांगु नेपालभाषा, गुगुया क्रम दयुइ दयुइ त्वाःदलाः स्यनावन खः, अयूजूसां उकिया पहः थःगु हे तिनि

[illegible] [illegible] [illegible] मखु । थ: हे मांया दुहं ब्वलंगु ख: । प्रत्येक [illegible] [illegible], थ:गु मर्यादा दया च्वनी हानं थ:गु हे [illegible] । [illegible] हे छीगु राष्ट्रभाषाया नं थ:गु लँ दु । [illegible] [illegible] छगू पह: दु । थ:गु हे छगू विशेष रीतिथिति [illegible] [illegible] [illegible] छीगु देशनाप च्वि व हलु थें ल्वःगु जुयाच्वन । [illegible] [illegible] छले च्वना गुगु भाय् घनी व व्यापक जुइ [illegible] [illegible] कि छीगु जुयाच्वन । छीसं थ:गु साहित्ययात गबलें [illegible] [illegible] हिन्दीनाप ह्वकेगु प्रयत्न यानाच्वना । थुकिया [illegible] [illegible] छी उखें मला: थुखें मला: जुयाच्वन । थौंकन्हय् [illegible] [illegible] अङ्ग्रेजी लं दिना: ताय: क्वखाय् थें खने दैच्वंगु [illegible] [illegible] ख: । ताय: धैगु तिसा ला छीगु हे वःतय् [illegible] [illegible] [illegible]सा जक ल्वइ धइगु छीसं बिचा: मयाना । छीगु [illegible] समृद्धि व विकास स्वय् य:सा छीसं थ:गु हे लं थ:गु [illegible] [illegible] न्ह्याका यंकेमा: । छीसं थ:गु मर्यादा पुले मज्यू ।[२] [illegible] [illegible] साहित्य स्रोतया बा: स्वच्छन्द रुपं न्ह्यानाच्वनी । अयसां [illegible] निखेरया सी वल्लाक धां चिना तय्मा: । अले तिनि उकिइ [illegible] बा: व:गु बुलुगु भ्यातना: ल्वाक: ज्याय् फैमखु । न्ह्याबलें [illegible] निर्मल जुइ फै । जमुनाया ल: गुलि निर्मल प्रयाग तक, [illegible] घय्पुइब वया अस्तित्व गथे मंत अथे हे भाषा खुसिया [illegible] छ्यूपि क:मितय्सं नं विदेशी चा ह्या: दां छीगु या गुलि [illegible] च्वनावंगु छीसं खना हे च्वना ।

नेपालभाषा व स्तत्रय् अति प्राचीन भाषा ख:, गुगुया अस्तित्व [illegible] संस्कृत भाषा सिबय् न्हापांनिसें वर्तमान जुयाच्वंगु अनुमान

दा:फु ।[3] गथे कि नेपाल संस्कृति आर्य संस्कृतिया न्ह्योयागु खः ।[4] आ: ला न्ह्याकथं ल: ल्वाक ज्या:गु सां दुरु तुयूथें भाषाया तुयूपना छगू दनी । तर प्राचीन काल निसें भीषण हमला जुइकं नं दुरुया तुयूपना जकसां रक्षा याना तयू फुगु भाषाया तःधंगु महत्त्व मखु धायू मज्यू । प्राचीन कालयू आभीरतसें विजय याना: थ:गु भाषा नं अवश्य हल जुइ तर थौं उकिया अस्तित्व मंत । किराती विजय ला छगू हे भाषाभाषीया विजय जुल । लिच्छवि मल्लतसें नं थ:गु भाषा हया: नेपालभाषाया भंडारयू तयं तयू हल । गुकिया परिणाम जुइमा: नेपालभाषायू संस्कृत व पाली भाषाया शब्दया प्रचुर प्रयोग ।

प्राचीन कालयू नेपालयू व्यापकगु राजभाषा अर्थात् राष्ट्र भाषा जूगुलिं नेपालभाषा धैंतल । गुकिया अपभ्रंश थौं न्ह्यया नेवा: भाय् जुयाच्वन । नेवा: शब्द छुं भिन्न शब्द मखु । नेपालया अपभ्रंश खः ।[5] थयूक स्वयूबले नेपालया भाषा नेपाली धका जुइ थें च्वं गये बंगालया बंगाली, बिहारया बिहारी । तर थ्व भाषा तामिल भाषा,तेलेगु भाषा, सिंहल भाषा धैं थें नेपालभाषा जुयाच्वंगु खः ।[6] संज्ञा व विशेषणया खं त्व:ता: आ: थ्वीसं थुकिया व्यापकता पाखे स्वयू । नेपालया नेवा:, तामाङ्ग, गुरुं, मगर, किराती, स्यार्पा व लेप्चा आदि नेपालयू प्राचीन कालंनिसें व्यापक जातितयू भाषा छगू हे खः । भाषाया कोमलता शैली व पहू ला छगू हे जुल । शब्द नं मिखा, मि, लँ ? (लाँ) आदि आपालं शब्दत सकसां भाषाया छगू हे खो दु थुकि अनुसा: ययू फु प्राचीन नेपालयू दक्व जातिया भाषा नेपालभाषा खः । लिपा

भाषाया परिवर्तन नाप नापं थाय् थाय्या बोली (भाषा) भिन्न भिन्न जुं वनावन । थौं नेवाः भाषा धाःगु हे नं ला मेमेगु भाय् यें धाये नु । गये दोलखाया नेवाः भाय्, चितलाङ्गया भचा भाय् । अ ला नेवाः भाषा हे खः । छम्हसिनं ल्हाःसा मेम्हसिनं थुइके थाकु । थ्व खँ छ्गू देशय् जक मखु भारत आदि भिन्न भिन्न देशय् नं ल्यनू हे भाषा जुयाः 'नं थासं यानाः भतिभति भवयनु भिन्नता खने दयावनी । गथे बिहारया बिहारी, मैथिली आदि उकि छ्गूसं धाय् फु नेपालया व्यापक भाषा छगू हे खः । थाय्थाय्या ल्हाय्गु मेमेकथं जुयावनाः मेगु थें खने दुगु नं धाय्माः । तर थ्व फुक्क भाषाया साहित्य भंडार थन थिगु जुयाः उपत्यकाया दुने अर्थात् राजधानी साहित्य दय्‌ धायेमाः । थ्व नेवाः साहित्य केवल नेवाःतय्गु जक मखु वरु तामाङ्ग, गुरुङ्ग, मगर, स्यार्पा, किराती व लेप्चा आदियागु नं भाषागु साहित्य खः ।[७] थौं विदेशी भाषाया प्रभावं तह्केहेंपि भाषाभवनं माःसां लिपा छ्गुहु थन्यागु दिन वइतिनि गुबले सकलें थः थः म्हसीकाः थय्‌थय् पुनाः छ्वय्‌माली ।[८]

नेवाः–	तामाङ्ग–	गुरुं,–	मगर–	किराती–	स्यार्पा–	लेप्चा
मिखा–	मिग् –	मे –	मे –	मियु –	मिग् –	आमक
मि –	मे –	मे –	मे –	मि –	मे –	
लँ –	लम् –	लम् –	लन्–	लाम्	लम् –	लोम

थुलिजक मखु नेपालभाषाया हे तह्केहे तिब्बती व बर्मी भाषा नं खः धइगु अनुमान याय् फु । छाय्धाःसा व भाषा-तय् शब्द नं नेपालभाषानाप समान खने दु । मखुसा थय् छाय्

जुइ अर्थात् नेपाल कला चीन, जापान तक थ्यन अथे हे भाषाया प्रभाव उलि मथ्यनी धाय् मज्यू ।[९] थ्व हे नेपालभाषाया साहित्य भंडार प्राचीन कालय् वा मौलिक रुपं हे विकास जुयावंगु धाइमाः । आभीरतय् विजय जुयाः नं थ्व भाषा इकिधिकि ममंक दना हे च्वन जुइ फु, लिच्छविकालं आर्य संस्कृति भति भति दुहाँ वसेंलि संस्कृत भाषाया शब्द प्रयोग जुजुं वन । मल्लं ला थ्व नेपाल भाषायात संस्कृत भाषाया धोंति चिकाः मेगु हे यायूत स्वत ।[१०] तर बल्लाःगु जगय् थना तःगु भाषाया कारणं संके मफु । अयूनं आवरणं ला संस्कृतमय हे यानाबिल । हानं मल्ल जुजुपिंसं नाटकत संस्कृत भाषां नं च्वत । अर्थात् उगु कालय् संस्कृत भाय्यात यक्व प्रश्रय ब्यूगु खने दु । गुकिया प्रभाव नेपालभाषाय् आः तक नं यक्व खने दु ।

चीनया ताङ जुजुपिनि इतिहासय् सं ६५० ई.पाखे जुजु नरेन्द्रदेव (न- लिङ- ति - पौ) या पालय् तत्कालीन नेपाली समाजय् नाटकया प्रथा विशेष रुपं दु धकाः धयातःगु दु । थुकिं सिइ दु नेपालय् नाटक साहित्य अबले हे नं यक्व विकास जू । थुलि जक मखु गणित व ज्योतिषय् नेपालीतय् अभिरुचि व पात्री दयूके-गुलिइ थम्गु कुशलता नं उल्लेख जूगुलिं उबले साहित्यया विकास मजू धाय् मज्यू । लिच्छवि कालया शिलालेखत आःया थें संस्कृत भाषाय् जूसां नं लोक भाषा नेपालभाषा हे जुइ ।[११] जन साधारणयात विदेशी भाषाया नाटकं उलि प्रभावित याय् फइमखु । ख ला सं ७०० ई. पाखे जुजु जयदेवया मां वत्सदेवीं पशुपतिइ वहःयाः पलेस्वां छाःगु उत्सवय् जयदेवं च्वःगु स्तुति

[illegible] [illegible] खने दु। तर गुकिया माने नेपालया लोक भाषा [illegible] [illegible] [illegible] मज्यू। खय् फु विद्वान् वर्गय् संस्कृत सा[illegible] [illegible] [illegible] जुइ। गथे भारतया मोगल कालय् नेपालय् [illegible] [illegible] [illegible] थौंकन्हय् अंग्रेजीया। तर लोक मनोरञ्जनया [illegible] [illegible] साहित्य अवश्य हे लोकया नेपालभाषाय् हे [illegible]। [illegible]रया निर्मित छगू निगू संस्कृत शब्दया नं प्रयोग [illegible] [illegible] मज्यू गथे थौंकन्हय्। न्ह्यागु जूसां संस्कृत [illegible] [illegible] नेपालभाषायात अलंकृत यात खः सम्म ला [illegible] [illegible]!

[illegible] १३८१ ई० गयासुद्दीन तुगलकं मिथिलाय् अधिकार [illegible] [illegible] हरसिंह देव बिस्युं वल। वया नापं मैथिल विद्वान्[illegible] [illegible]: हे दुहांवःगु खने दु। थ्व हे विद्वान्तसें संस्कृत [illegible] आपाः प्रश्रय ब्यू ब्युं यंकल। हरसिंह देवया [illegible] [illegible]सिंहया कय् मरुलि दुम्ह म्ह्याय्या जय[illegible] मल्ल नापं ब्याहा जुल। ब्याहाया अवसरय् मणिक [illegible] [illegible] 'भैरवानन्द' नाटक रंगमंचय् हुइकल। जयस्थिति [illegible] [illegible] छु जुल भाषाय् नं संस्कृतयां राज्य याय्त स्वत [illegible] कायया जन्मोत्सव खुनु धर्म गुप्त रचित रामायण [illegible] अभिनय जुल। थ्व निर्गुलि नाटकय् संस्कृत व मैथिली [illegible] बाहुल्य दु। अनं लिपा विश्व मल्लया पालय् नं '[illegible]विलाप' धैगु नाटक प्यंहाँ वल। वया लिपा त्रैलोक्य [illegible] पालय् वीर नारायण कवि छगू नाटक च्वःगु खने दु। [illegible] जुजु जगजोतिर्मल्ल जुसेलि सन् १६२८ ई. 'मुदित कु-

वलयाश्व' नाटक सन् १६२६ ई. 'हर गौरी विवाह' व 'कुञ्ज विहार नाटकत रचना जुल। थ्व जुजु साहित्यिक जुया निति मेमेगु ग्रन्थ त नं च्व:गु खने दु। विशेष नेपालभाषायात थ्वं थ:गु रचनाया दुने तया सम्मान याना वन। अबले वंशमणि झा धैम्ह छम्ह विद्वान् दया च्वन। थुम्हसें संवत् १६५५ ई. जुजु प्रताप मल्लया तुलादान या:बले 'गीत दिगम्बर' नाटकया रचना याना अभिनय याकल। थ्व प्यंगू अंकय् समाप्त याना त:गु दु। थुगु हे परम्परानुसार जुजुपिनि नाटक च्वयगु व अभिनय यायगु नेपालय् छगू फेशन थें जुयावन।

ज्योतिर्मल्लया काय् प्रकाश मल्लं (जगत् प्रकाश) नं 'मलय गंधिनी' नाटक व 'पद्य समुच्चय' ग्रन्थत च्व:गु खने दु। वया काय् उग्र मल्लया कयतापुजा (यज्ञोपवित संस्कार) यात 'मदन चरित' या रचना यात। सन् १९३२ या उल्लेखुले जितामित्र मल्लं सं १६८१ ई. 'मदालसा हरण' व लिपा 'अश्वमेघ' निगू नाटक नं च्व:गु खने दु थ्वैगु हे 'गोपीचन्द्र' धइगु छगू मेगु नाटक नं दु हँ जितामित्रं लिपा राजा भूपतीन्द्रं प्यंगू नाटक त माधवानल, रूक्मिणी परिचय, विद्याविलाप व महाभरत च्व:गु दु थुकिमध्ये निगू प्रकाश नं जुइ धुंकल। थ्व फुक्कया रचना काल सन् १७३२ न्ह्यो हे खने दु। वयक:या आपालं नाटक व मेमेगु साहित्य नं दनी। थुगु हे समय काठमाडौंया जुजु भूपालेन्द्र मल्लं 'नल चरित' धा:गु नाटक नं च्व:गु खनेदु। सन् १७२२ ई. निसें १७५५ ई. तकया दुने रणजित मल्ल नं आपा: हे ग्रन्थत रचना यात। थुकि मध्य रामचरित, माधवा-

[illegible] [illegible] [illegible], उषाहरण, अन्धकासुर बधोपाख्यान, कृष्ण [illegible] [illegible] [illegible] कथा व गोर्खोपाख्यान घइगु नाटकत [illegible] जु । थथे हे कान्तिपुर, ललितपुरया जुजुपिसं नं [illegible] [illegible] रचना याना: क्वीगु साहित्यया बृध्दि नाप नापं [illegible] [illegible] [illegible] भाषायात प्रश्रय ब्यु ब्युं हल ।[१९] उकिं थ्व [illegible] [illegible] [illegible] हे मल्ल कालंनिसें नेपालभाषायात संस्कृत लिथु [illegible] [illegible] [illegible] खने दया वल । थ्वं न्ह्यः लिच्छवि काल [illegible] [illegible] [illegible] परिचय बीथें जक अन्य भाषाया प्रयोग जुया- [illegible] [illegible] । वास्तवय् नेपालया जनभाषायात जक मह्यू धयां [illegible] । [illegible] हे समय पाश्चात्य क्रिस्तानं थः धर्म प्रचार याय्त [illegible] [illegible] [illegible] भाषा हे ल्यल । नेपाल भाषाय् व उकिं थः धर्म [illegible] '[illegible] धर्म प्रकाश ' धैगु सफू च्वल । थुकिया अपूर्ण सफू [illegible] [illegible] [illegible] थुकिं नं नेपालभाषाया सार्वजनिकता क्यं । [illegible] [illegible] [illegible] क्वीसं अनुमान याय्फु लिच्छवि काल राणा [illegible] [illegible] नेपालभाषा साहित्यया प्रगतिया दथुइ छुं वाधा अव- [illegible] [illegible] । उकिं याना नेपालभाषा केवल बोलचालया भाषा जक [illegible] [illegible] ।

[illegible] [illegible] पृथ्वीनारायणं विजय यासेंलि नं नेपालभाषा थ्व:ते [illegible] [illegible] । थथा थाय् प्रताप सिंहया समय ल्हासा नापं या:गु [illegible] विनिमय सन्धिया भाषा नेपालभाषा हे ख: । तर थ्वय् [illegible] [illegible] साहित्यया प्रगति आपालं बाधा वल । अय जूसां स्वस्थानी [illegible], स्वयम्भू पुराण आदि धार्मिक ग्रन्थत नेपालभाषां हे आपा [illegible] [illegible] दु । धर्मया कट्टरता न्ह्यावव हे मभिं धा:सां थ्व

भावनां याना कमसे कम नेपालय् भाषाया रक्षा ला यात हे धाय्मा: । स्वस्थानी सफू नं लिपा परअतिया भाषाय् बनारसं पि-का:गुलि हस्तलिखित नेपालभाषाया बाखं कने मनूतसें थाकु चाया: त्व:ताहल । अनं लिपा राणाया सच्छि दँ ला नेपालभाषा व साहित्यया निंति साह्रे सातया दसा धा:सां छु पाइमखु थन्यागु दवाव थन्यागु निर्दयिता भाषा साहित्यया इतिहासय् संसारय् मन जूगु दइ धका: गथे कल्पना याय् फै ।

अनं लिपा भाषा साहित्यया काल विभाजन व प्रगति स्वर्गीय कवि सिद्धिदासजुया विषयय् भचा मधासे गथे च्वने वय्क:या दयनीय आर्थिक दशा व पारिवारिक झन्झटय् तत: क्यना नं याना दीगु महान् सेवा स्वय्बले कीसं थ्व स्वतन्त्र वातावरणय् नं म्यय् वा मन्यासे च्वने मफु । उकिं वय्क:-यात भाषा साहित्यया युग प्रवर्तक हे धाय्मा: गुम्हेसें सलस: दँ तक पना ह्याच्वंगु की नेपाल भाषाया धा: न्ह्य:ने न्ह्याकेलिइ प्रयत्न याना विकास याना बिल। वय्कलं लिपा साहित्यया जवा: श्री धर्मादित्य धर्माचार्य ख: । गुम्हसिया अथक परिश्रमं 'बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा' धैगु पत्र पिहाँ वल । तर कीगु दु-र्भाग्य धाय्ला वा तत्कालीन शासकतय्गु निरंकुशातां व नं ता:ताक देन मफुत । अय्नं वय्कलं Nepalese Language and Literature धैगु सफू च्वया: नेपाल भाषा साहित्ययात विदेशय् सम्मान याका दिलं । उगु हे समयय् भाषाप्रति कीगु उदासिनता खना: फ्रेञ्च विद्वान् सिलवेन लेवीं कीत च्वया दीगु छपो छिकपित मन्यंकुसें च्वनेमफु Being an old

Lover of your Language, I suffer One among it so ill treated in your hands as old mother dealt with too roughly by her ... Silvain Levi ध्व हे चिठ्ठीं प्रभावित जुयाः संवत् ... 'नेपाली विहार' धंगु सफू सग्रह पि यात उकी ... जितः १९९७ सालय् जन्म कैद व सर्वस्व हरण ... मध्ये थ्व न छगू कारण खः।

... भाषाया सफूत मध्ये स्वर्गीय जगत सुन्दर मल्ल ... खँ कि वयकलं थौंया थ्व सफलता स्वय् ... द्वन्द्वः वयम् तापाक्क च्वना नं नेपालभाषाया ... डेनमार्क याम्ह निवासी श्री हान्स जोर्गे- ... धन्यवाद मच्यूसे गथे त्वःते। वयकलं अनवरत परि- ... न १९३६ ई० Dictionary of classical Newari, सन् १०३८ ई० Battisaiputali A tale of thirty two statuettes पिकया दिल। हानं १९४१ ई० A Grammar of classical Newari च्वया प्रकाशन ... साहित्ययात तेना बिल। आः नं आशा दनी वय- ... पाखें मेमेगु नं आपालं साहित्य पिहाँ वइ। वयकःया ... प्रो. श्री तुचीयात नं ला क्वींसं त्वमके मज्यू। गुम्हसें रोमय् ... नेपालभाषा अध्ययन याना दिल। हानं नेपालभाषाया छम्ह विद्वान्यात रोम युनिभर्सिटिइ च्छया हःगु नेपाल सरकारयात अनुरोध यानादिल। लेखकया ३० दँया स्वप्न ... जुया वःगुलि आःला धाय् फु नेपालभाषाया न दुर्दि-

उत्थानया सुर्घो लुइत नं ग्वानावल । जय नेपालभाषा !

च्व- खँच्वला

१. उगु इलय् थ्व धारणा प्रबल खनेदु, तर थौंकन्हय् नेपालभाषा हिन्दिनाप उलि हे समत्तीगु खनेदु, गथे हिन्दी व बङ्गाली, हिन्दी व मराठी आदि। नेपालीभाषाय् हिन्दी खँग्वः नुनेला धंयें दुहाँ वयाच्वंगु खँय् लिच्छिदचरण श्रेष्टजुं न्हापांनिसें आःतक नं बराबर पत्रपत्रिकाय् हालाजुयाच्वनादीगु थन लुमंकेबहः जू।

२. पार याय् वा उल्लंघन याय् मज्यू।

३. नेपालभाषा लिच्छवि अभिलेखया वःकयाः पाली भाषाया ई (ई.पू.६०० – ५००) तक ज्वःलाः धायफु, तर संस्कृत वेद (श्रुति) परम्पराकथं भचा न्हापा लाः, थ्वनाप ज्वःलाः धायत नेपालभाषाया संय्–बर्मा दूर्खाया ईया भाय् प्रामाणिक दसि लुइके मानि।

४. थ्व विवादास्पद खँ खः।

५ छुं खँग्वःपाखें ब्वलंगुयात अपभ्रंश धाइ।

थुकिया अर्थ 'स्यंगु' धकाः थुइके मज्यू, छायधाःसा भाषाविद्‌पिसं भाषा स्यनिमखु ब्वलनी धाइ।

६. थथे नेपालभाषाय् विशेषण प्रत्यय तयाः खँग्वः मदय्केगु स्वभावं जूगु खः, नेपालीभाषां जूसा छिथाय्तक विशेषण प्रत्यय (ई, ली आदि) स्वाइ। विशेषण प्रत्यय मदइगु संय्–बर्माभाषा पुचःया हे स्वभाव खः।

७. नेवाः साहित्ययात थीथी च्वापुगु भाय्‌या मंकाः साहित्य धाय् अपाय्‌सकं ल्वःथें मच्वं तर नेवाः भाषायात अथे हे मल्वः

[illegible] । [illegible] अभिलेखया निस:त्याति संस्कृत मखुगु खँग्व:या [illegible] [illegible] [illegible]ज्या जुयावन उलि व सँय्–बर्मा वा नेपाल च्वापु- [illegible] [illegible] [illegible]या मंका: खँग्व: ख: धँगु सिइददं बयाच्वंगु दु। [illegible] [illegible] मग् हे धुंकल । छम्ह खसभाषाविद्‌या धापू न्यनादिसँ –

[illegible] र [illegible]क्षामा प्रयोग भइनसकेका र बोलीचालीमा मात्र [illegible] [illegible]ती, गुरुङ्गी, शेर्पाली, जिरेल, थाँगड, चोपाङ्गी [illegible] [illegible] भाषाहरू भने बिस्तारै बिस्तारै लोप हुँदै जाँदैछन् [illegible] [illegible]मा लोप पनि हुनेछन् । हुटिट्याउँले सगर थाम्न [illegible] [illegible] भाषालाइ सधैंका लागि जीवित राख्न खोज्नु उस्तै [illegible] [illegible] हुन् । (पृ १२)

[illegible] शर्मा, "नेपालमा भाषासम्बन्धी नीति - निर्धारण" ([illegible]) "रुपरेखा" २२:१०:२५० (२०३८ फागुन) [illegible] [illegible]-१८

[illegible] [illegible]हित्यया विकास जूगु ल्याखं नेपालभाषा सँय् (७ शदीं) व [illegible] (११ शदी) भाय् स्वयां लिपा बिकास जूगु खनेदु, उकिं [illegible]भाषापाखें सँय, बर्मा भाय् प्रभावित धायृगु पायृछि मजू ।

१०. [illegible] खँ अपायृकं पायृछि मजू, छायृधाःसा मल्लकालय् हे [illegible]भाषां थौंकन्हयृया रूप कायृ शुरुयात व इमिसं राज्याश्रय [illegible] [illegible] वन ।

११. थौकन्हयृया नेपालभाषाय् सँय् - बर्मा व संस्कृत – प्राकृत [illegible] मूलया खँग्व:त दु । थौकन्हयृया नेवाःत नं अथे हे सँय्, बर्मा व संस्कृत - प्राकृत भाषाभाषी मनूतय् पुच: ख:, थुकथं [illegible]विकालया जनभाषा नेपालभाषा धायवं सँय-बर्मा पुचःया

भाय् (किराती ?) व प्राकृत (उदीच्य) निश्री भाय् थुइ ।

१२ . थ्व ई पायृछि लिउलिच्छवि सं . १५७ (ई . ७३३ कछलाथ्व नवमी खुन्हु लाः (पाञ्चोय् थ्व न्हि सत्ययुग शुरुजूगु नालातइ)

१३ . थ्व खँगुइ स्वता खँ दु , स्वतां पायृछि मजू । (क) गयासुद्दीन तुगलकं सिमरावनगढ त्याकुगु खः, छक्वलं मिथिला धाय् भचा मज्यु ।

(ख) गयासुद्दीनं तिनरकगड छ्वस्तयाःगु ने सं ४४६ सिल्लाथ्व ३ सं खः, उकथं थ्व ईसवी १३२६ वा विक्रम संवत् १३८२ जुइ । (स्वयादिसँ - गोपालराज वंशावली , पत्र ४६)

(ग) हरसिंहदेव नेपाः गालय् वःगु खँ वंशावलिइ च्वयात.गु दु ; तर वास्तवय् व यःथिति व सेन.मेना ज्वनाः दोलखा वने धकाः थ गु थासं विस्यु वःगुली नँर् राजग्राम (रजगाउँ) या तीनपाटन थैथाय्नु सीगु खँ गोपाल वंशावलिइ (पौ ४६) च्वयातःगु दु । लिपा वया सन्तानत थ्व थाय् वयाः शक्तिशाली जूगुलि अये भूमात्मक खँ अलो प्रचार जुयाच्वनाच्वंगु खः । (राजग्रामया नक्शा व परिचययात स्वयादिसँ – मोहनप्रसाद खनाल , " बाभू तथा राजग्रामको भौगोलिक निर्णय " प्राचीन नेपाल १० (२०२६ माघ) , पृ . ४८ – ५२)

१४ . जयस्थिति मल्लया बिहाया इलय् मखु वया काय् धर्म मल्लया इहिपाया इलय् ने.सं. ५०३ चिल्लाथ्व ३ खुन्हु पण्डित मणिकं दयकुगु " भैरवानन्द " प्याखं क्यंगु खः । (गो.वं. ६२ पत्र) थ्व सफू पिदंगु दु ।

(ग) [illegible]नारायण द्विवेदी, सं., (मिति मदु), भैरवानन्दनाटकम्
[illegible] पीयूष प्रकाशन । थ्व राष्ट्रिय अभिलेखालयस दुगु सफू
[illegible] । [illegible] १०० पा दु व अपूर्ण खः ।

(घ) [illegible] त्रिभुवन विश्वविद्यालय पुस्तकालयय् नं दुगु खँ सिई
[illegible] । [illegible] ३७ पा जक पत्र दु, ताडपत्रय् च्वयातःगु दु ।
([illegible] ल्या: टी. १०/३ छसि ल्या: टी.१६२)

[illegible] पाय्छि खने मदु, छाय्धाःसा वया इलय् हे
[illegible] महापा नेपालभाषाया सफू "न्याय विकाशिनी"
([illegible] संहिता – मानव न्यायशास्त्र, ने.सं. ५००) च्वत
[illegible] (ने.सं. ५०६) व गोपालराज वंशावली (ने. सं.
[illegible]) च्वन ।

[illegible] ४८७ दिल्लागा अमाइ (गो०वं० ६२ पत्र)

[illegible] व मैथिली मजु संस्कृत व प्राकृत भाषायागु जः । थ्व हे
[illegible] पिदंगु धाःसा खःथें च्वं ।

[illegible] [illegible]मल्ल (६७२ – ७४), त्रैलोक्यमल्ल (६८१ – ७२७)
[illegible] [illegible]तिमल्ल (७३४ – ७५६) या इलय्‌या नेपालभाषाया
[illegible] आःतक लुयामवःनि । हरगौरीविवाह (ने.सं. ७४९) व
[illegible] (ने. सं. ८४०) मैथिलभाषाया खनेदु । व पिहाँ वःगु
[illegible] । [illegible] –

(१) रामदेव झा, ई. १९७० (ने.सं. १०९०) जगज्योतिर्मल्ल कृत "हरगौरीविवाह नाटक" (दरभंगा: मिथिला रिसर्च सोसाइटी)।

(२) भूपतीन्द्रमल्ल, विद्याविलाप । प्रयाग: अखिल भारतीय मैथिल साहित्य समिति, ई. १९६६ (ने०सं० १०८५)

१९. च्वय् न्ह्यथंगु सफू छु छु भाषाया खः बांलाक सिइमदु।
[स्वयादिसँ - रत्नेश्वर झा " नेपाल राष्ट्रिय अभिलेखालयमा भएका मैथिली पुस्तक तथा लेखहरूको विवरणात्मक सूची र विश्लेषण " त्रि. वि., मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र अध्ययन संस्थान, वि. सं. २०३७ भाद्र, टंकित]

२०. स्वयादिसँ - " सन्धिपत्र " (ने. सं. ८९५), चित्तधर 'हृदय', मुंम्ह, नेपालभाषा साहित्यया जात: । कान्तिपुर: नेपालभाषा परिषद्, ने. सं. १०९१, पौ १३४ - ३६ ।

२१. Dharmaditya Dharmacharya, 1926 A. D. Nepalese Language and Literature: A Short History and Bibliography of Nepal Bhasa or Nepalese. Calcutta: Nepal Bhasa Sahitya Mandala.

थुकिया नेपालभाषां नं पिहाँवःगु दु । गथे –
" नेपालभाषा व थ्वया साहित्य, " बुद्धधर्म व नेपालभाषा; दँ ३ ल्याः १ - २ (ने. सं. १०४७), पौ ९ - २४

२२. थ्व न्हापां पिदंगु खः - " बुद्धधर्म व नेपालभाषा " ३ : ३-४ (१०४७ - ४८), पौ २० स ।

झीगु भाषा व साहित्य

[ब्लाक सौजन्य: कुलां]

सत्यमोहन जोशी

गानागु दुरू त्वँत्वं सयका कयागु गुगु ध्व भाषा खः, [illegible] विषयय् छगू निगू खँ च्वयगु अत्युक्ति जुइमखु ला धैथें [illegible]। [illegible]गु हे जूसां थःगु भाषा धैगु अमूल्यगु हेरा हे खः, [illegible] बिना कि झीगु अस्तित्व दैमखु। चाहे थःगु भाषा गरीब [illegible], कमजोरी जुइमा, अयनं उकी प्रेम व श्रद्धा तयगु प्रत्येक [illegible] - भाषीपिनिगु कर्तव्य खः, धर्म खः। अतः झीगु [illegible]प्रति श्रद्धा तयगु नं झीगु कर्तव्य व धर्म जुयाच्वन। अकि

थुलि जक मखु, थौं क्वीगु भाषाया दयनीय व शोचनीय अवस्था जुयाच्वंगु कारणया निंति नं थुगु घडिइ छीसं स्वभाषा प्रति शत प्रतिशत दृष्टि तय्‌माल। बिचाः याना स्वतधाःसा जा लज्या चाय्‌माःगु खँ खः। धाय्‌धाःसा बरु सुदूर देशय् च्वंपि भाषा-विज्ञा विशारदपिसं छीगु वयाः क्वीगु भाषायात प्रेम यानाः वन। सादर सद्‌भाव तयाः क्वीगु भाषा अथक परिश्रम याना सय्‌का वन। क्वीगु भाषा अन्वेषण यानावन। क्वीगु भाषाया छगू छगू शब्दत संग्रह याना कोष दय्‌का वन। अनेकानेक नियम पत्ता लगेयाना व्याकरण रचना यानावन। तथैव मेमेगु नं क्वीगु भाषा सम्बन्धी प्रशंसनीय ज्या यानावन। थथे हे वं क्वीगु भाषाया धुरन्धर विद्वान् जूपि महोदयत होल्याण्डया डा० हाय्‌न्स जोर्गेन्सन, फ्रान्सया सिलभान लेभि आदिपि खः। आवलि खनु छीसं थःगु भाषाप्रति फयांफवक तन, मन, धन अर्पण समर्पण याय् फय्‌के माल।

आः थ्व क्वीगु भाषाया उन्नति व विकास गुबले जुल, गनं जुल धैगु इत्यादि खँयागु छगू तथ्यपूर्णगु संक्षिप्त इतिहास मालाः प्रकाश याय् फःसा क्वीगु साहित्ययागु प्राचीन पूर्व इतिहास नं अगःचा मालां देगःचा लुया वंगु थें खने दया वंगु खं खः। शायद गनं सुयाकें दयाच्वंगु हे जूसा अद्वितीय लाभदायकगु खँ खः। वास्तवय् थ्व क्वीगु भाषा थःगु पूर्ण अस्तित्व दुगु छगू शुद्ध भाषा खः। नेवाः जातिया उत्पत्ति व विकास नाप नापं हे थ्व भाषाया चतुर्दिक् उदय व प्रचार जुयावःगु हे खइ धैगु विश्वास दु। गुलिसिनं धाइ कि थ्व क्वीगु भाषाय् एकाक्षरयागु

प्रधानता दुगुलि व छगू पदया अनेक अर्थ दुगुलि थ्व भाषा चिनियातय्गु भाषां पिहाँवःगु खः। तर थ्व खँयात क्वींया पूर्ण समर्थन याय्मफु। छाय्धाःसा भाषानाप क्वीगु भाषाया रूपरेखा छुं छगू निगू अंशय् भति भति जक मिले जू थें मजूथें जुल धाय्वं थ्व भाषा अमिगु भाषां पिहाँवःगु खः धकाः धाय् फइमखु। उदाहरणार्थ क्वींसं, मगःतय्सं, गुरूंतय्सं, संयृतय्सं सियात सिं हे धाइ, मियात मि हे धाइ। थथे जुइवं हे मगः, गुरुङतय्गु भाषां क्वीगु भाषा पिहाँवल धाय् फइमखु। न क्वीगु भाषां इमिगु भाषा पिहाँवल खइ। अकें एकाक्षर धयां जक नं मज्यू। केवल मेमेगु भाषानाप यागु संसर्ग व सम्पर्क सम्म छुं छगू निगू शब्दत तत्सम व तद्भवयागु रूपय् क्वीगु भाषाय् वया च्वगु दय्फु। तर थ्व नं साप हे कम। थःगु अस्तित्व दुगु ठेट शब्दत हे क्वीगु भाषाय् आपाः। संस्कृत व प्राकृत थें जाःगु भाषा गनं कि गुलित्ते भाषा पिहाँ वल। थुजाःगु भाषानापं हे क्वीगु भाषा असम्बध्द खनेदु। केवल छगू निगुलिइ जक सम्बध्द खनेदु। गथे कि थ्व हे भाषा शब्दनाप अर्थात् भाषा = भाय्। मेगु खँ क्वीगु भाषा सम्बन्धी लिपा भारतीय गुप्ताक्षर सादृश्य जूसां क्वींसं थःगु लिपियात पूर्ण आत्मपन बियाः थःगु हे थासाय् धाले यानातःगु दु। क्वीगु आखः चिनियातय्गु आखःनाप मि-लेमजू। बरु बंगालीयागु रूपरेखानाप छुं भति मिलेजू। (शायद क्वी दक्षिणपार्श्वे वयापिं जुयाः ला?)[१] अझ क्वीगु नेवाः आखलय् छगू विशेषता थ्व दु कि थुकी आपालं अलंकार सहितगु विविध विभिन्न आखःत दु। गथे कि भुजिमो, पाचुमो, गुजिमो

गोमो, इत्यादि ।[३]

थ्व भाषा सम्बन्धी साहित्य विषयय् नं छुं भति खँ थ्वयागु अत्यावश्यक हे खनेदु । तर छुगाय् अपशोचयागु खँ, थ्वीगु साहित्ययागु पूर्ण इतिहासयागु खँ छुं अत्तापत्ता मदु । शायद गनं गनं कुंचाय् त्वयाच्वंगु दय्फै । थथे ला तल – यल देया श्रीनिवास मल्ल सिद्धिनृसिंह मल्ल, ख्वप देया रणजित मल्ल, ये देया प्रताप मल्ल आदि जुजुपिं फुक्कं प्रतिभाशाली कविगणत खः । प्रताप मल्ल जुजु ला अझ कविमध्ये नं छम्ह कवीन्द्र खः । तर छुगाय् थुमिगु साहित्यिक रचनात थ्वीसं पूर्णरुपं स्वय्मखनि । लोर जूगु ला खँमखु, गनं दय्फु । शासकवर्गया कविगणया छुं नां ला थ्वीसं सिल धाय् तर अपशोच जनवर्गया साहित्यिक जनपिनिगु नां थ्वीसं मस्यूनि थें च्वं । शायद थुमिगु साहित्यिक रचनात प्रकाशित मजूगुलि हे थुमिगु नां कायगु व कृति स्वयगु सौभाग्य थ्वीत प्राप्त मजूगु जुयफु । तर न्ह्यागु हे जसा थ्वीगु भाषाय् थ्वीगु साहित्य न्ह्यापांनिसें अंकुरित. पल्लवित तदनुरुपं पुष्पित सम्म नं जुयावंगु लक्षण खनेदु । तर छुगू खँ छु धाःसा उक्त कविगणपिस थःगु शुद्ध भाषाय् गुलितक सफलतापूर्वक साहित्यिक रचनात पिकया बन उकी छुं शंका मदु । छाय्धाःसा संस्कृत भाषाय् नं थुमिसं आपालं थःगु साहित्यिक कृति त्वःतावंगु खनेदु, अझ 'सिद्धि नर्सिंह स्वामी हरिगुण गावे" थें जाःगु मिश्रित भाषाय् नं । तर गुलि गुलि प्राचीन कविताय् जा शुद्ध नेवाः भाषाय् हे साहित्यिक रचना यानावंगु नं आपालं खनेदु । उदाहरणार्थ छपु कविताः–

शिरस मतूक अति लोवं !

रत्नकुण्डल अति लोवं निखेसं,

मिखा परिस्वान ह्नो थें, सुरज्ये समान ।"

थथे तुं. यल देया उवह्नः महाबौद्धया स्व. पुलांम्ह कवि अमृतानन्दजुं नं थःगु नेवाः भाषां आपालं साहित्यिक रचना यानावंगु दु धैगु नेनागु दु ।

प्रायः झीगु प्राचीन मल्लकालीन साहित्ययागु रुपरेखा व विशेषता निम्नलिखित रुपं जुयाच्वगु खनेदु । पद्य साहित्यय् विषयत फुक्क पौराणिक व आध्यात्मिक खनेदु रचनाय् दोहा चौपाइयागु प्रचुरता खनेदु। प्रत्येक कविता संगीतमय खनेदु । याने संगीतयागु राग, ताल व सुरय् हे प्रत्येक कवितायागु सृजन खनेदु । गीतिकाव्ययागु प्रचुरता नं गाक्कं खनेदु, इत्यादि । मध्यकालीन समयय् झीगु भाषाया शुद्ध साहित्य स्फुरण नं खनेदु । उदाहरणार्थ , ऋतुमास पति ह्वलीगु सामयिक गीतिकाव्यत फुक्कं खः । उखे गद्य साहित्यय् थःगु मौलिकता दुगु छु ग्रन्थत खनेमदु । केवल अनुवाद, छायानुवाद भावानुवाद, जूगु थःगु हे शैली च्वयाःतःगु स्वस्थानी, तीर्थमहात्म्य, जातकादि ग्रन्थ बाहेक ।

अनंलि लिपा १९७६ (वि. सं.) साल तक नं झीगु भाषाय् दोहा चौपाइयागु हे प्रधानता खनेदु । विषय नं थथे हे पौराणिक या नैतिक । तर थुगु समयंनिसें शुद्ध भाषाय् शुद्ध साहित्य विकास जूगु खनेदु । थनंलि झीगु भाषाय् थःगु साहित्यिकपन व नवीनता नं दुहाँ वल । उदाहरणार्थ उगआदिकवि सिद्धिदासजु-

यागु 'सज्जन हृदयाभरण' धँगु ग्रन्थ। [4]उक्त कवि रामायण आदि ग्रन्थत व अनेकानेक स्फूट कविता नं च्वया वगु दु धँगु न्ही दु। गुगु कि थौं तक झीगु साहित्य क्षेत्रय् दृष्टिगोचर जुया च्वंगु।[5] थ्व कविया ल्यू ल्यू झीगु साहित्य जागृत जुजुं वंगु न खनेगु। अनंलि योगवीर सिंह, महाप्रज्ञा आदि कविगणपि नं झीगु साहित्यया अग्रभागय् उपस्थित जूवःगु खनेदु। हानं 'बुद्ध धर्म व नेपालभाषा धँगु सर्वप्रथम पत्रिका नं [१९८४ पाखे ?] पिहांवःगु खनेदु।[5] एवंरीतं झीगु साहित्य विकसित जुजुं वल। अनंलि हानं 'हृदय, रत्नध्वज, [6]आदि कविवरपिनिगु साहित्यया प्रत्यक्ष अंगपूर्णगु कृति झीगु साहित्य कः कः धायाः सुशोभित जुजुं वल। अऌ सिद्धिचरण, 'व्यथित आदि कविवरपिनिगु नवीन साहित्य कृति झीगु साहित्य प्रगतिशील जुजुं वल। ' धर्मोदय ' पत्रिका पिहाँ वसेंलि गद्य साहित्य नं गाक्क हे प्रफुल्लित व विकसित जुयावल। गद्य साहित्य बिशेष याना:। भिक्षु अमृतानन्द, अनिरूद्ध, महानाम, रत्न, रूपरत्न, आदि पिनिगु अनुपम कृति नं झीगु भाषा साहित्य सौन्दर्यमय जुजुं वल। एवंरीतं अनेक कथाकार निबन्धकार जनपि नं खने दयक: वल। तथैव, साहित्यया विविध विभिन्न क्षेत्र, अनेकानेक उदित व उदीयमान साहित्यकारत सुयात कि 'धर्मोदय' पत्रिका पाखें सकसिनं नं ह्मसीकाच्वंगु हे दु।

अन्तय् झीगु भाषा व साहित्यया उन्नति व विकासयागु लागिं अभावपूर्ण याना पिहांवःगु १९८७ साल(?) पाखेयागु व्याकरणयात नं झीसं ल्वःमंके मज्यू, 'शुद्धाशुद्धया ता:चा': 'नेपा-

लभाषाया मुनेपु' आदि सफूया भाषा अन्वेषक व भाषाप्रेमी लेखकजनपिन्त नं ।[7] थथे हे नं झीगु भाषाय् अनेक अभाव पूर्ण जुजुं वन धा:सा व भाषा - साहित्यप्रेमी जनपिसं थ:थ:गु साहित्यिक कृति पिकाकां वन धा:सा झीगु पूर्णसाहित्योन्नतियागु युग थ्व हे वंगु नीदं न्ह्यो जुइफु । छगू मात्र आशा याय् कि जुइमा: शीघ्रातिशीघ्र रुपं !

[A]"लक्ष्मीनारायण बबूया नाम: हर्षलक्ष्मी धका: मामया नाम/ सिद्धिदास धका: जिगु नां सीकि, केलात्वा क्वाक्षेनं जिजा बुल सीकि / दोछिवो गुसल न्हेनसि साल, फागुण सुदिया दशमी जुल काल / च्वयागु सिधल ग्रन्थ थुगु काले, धयादिसँ सज्जनं जित क्षमा याये ।"

[B]झीगु भाषाय् पिहाँव:गु सर्वप्रथम महाकाव्य 'सुगत सौरभ' या लेखक ।

(धर्मोदय, ५: ६: ५५/ने. सं. १०७२ चौला, पौ ९६-९८)

धन–खँग्वला

१. चीन वा छुं भाषापाखें नेपालभाषा पिहाँ व:गु धायगु स्वयां चीन, सँय, वर्मा आदि नेपालभाषाया खल:कथं स्वापु दुगु भाय् ख:, अथे हे मग:, गुरु भाय्नाप नं खल:कथं सम्बन्ध दुगु ख:, उकिं हे खँग्व: ज्व:ला:व:गु ख: ।

२. नेवा:त दक्षिणं वया: लिपि ज्व:लागु मखु, छगू हे ब्रह्मी- लिपि नेपाल आख: व बङ्गाली आख: (लिपि) छिगु शताब्दि- पाखे स्थानीय भेद रुप ब्वलंगुलि ख: । आर्य मूल नेवा:त दक्षिणं

मंगोल मूल नेवा:त उत्तर व पश्चिमं वःगु खनेदु।

३. नेपाललिपिइ छ्यलीगु थीथी लिपि थथे ख. – भुंजिमोल, कुंमोल, क्वेंय्मोल, गोलमोल, पाचुमोम, ह्रिमोल, लितुमोल, रञ्जना, कुटाक्षर व प्रचलित। थुकि सिइदत 'गुंजिमो' धैगु लिपि मदु। [स्वयादिसँ – हेमराज शाक्यवंश, "नेपाल लिपि सङ्ग्रह"। काठमाडौं: वसन्तराज तुलाधर, ने. सं. १०९६। प्यकः खुसि) न्हापां ने.सं. १०७३]

४. आः व "सिद्धिरामारामण" लुगावय्धुंकुगु दु, थुकिया छुं पाण्डुलिपि नेपालभाषा परिषदय्, छुं च्वसापासाय् व छुं कविया छेँय् दु। किष्किन्धा काण्ड छगू ने. सं. १०८७ स सिद्धिदास सञ्छिदँ बुदिनय् च्वसापासां पिकाःगु नं दु।

५. थ्व "बुद्धधर्म" नामं दक्वसिबय् न्हापा बुद्ध संवत् २४६९ (= ने. सं. १०४५, वि.सं. १९८२) बैशाखपुन्हि खुन्हु पिदन। पूल्याः झिगु पिहाँवःगु व पत्रिका फुक मुनाः बैकुण्ठप्रसाद लाकौलजुं सफुरुपं पिकयादीगु दु।

धर्माचार्यया 'बुद्ध धर्म व नेपालभाषा" मुना। काठमाडौं: बैकुण्ठप्रसाद लाकौल, ने. सं. १०९२ बुद्धजयन्ती।

६. वय्कःया 'नारदमोह' (खजुकाव्य ने. सं. १०६७) दक्वसिबय् न्हापां समिति पास जुयाः पिहाँ वःगुलि कवि धयादीगु खः।

७. व्याकरण सफुया धलः थथे खः–

(क) शुक्रराज शास्त्री, ने. सं. १०४८ (वि. सं. १९८५)

नेपालभाषा – व्याकरण। कलकत्ताः लेखक।

(ख) हृदयचन्द्रसिंह प्रधान, ने. सं. १०६८

शुद्धाशुद्धया ताचा।(यँ): लेखक।

(ग) आदि वज्राचार्य, ने. सं. १०६८

नेपालभाषाया मू लँपु। ललितपुर:
धर्मोदय कन्या पाठशाला।

एकतन्त्र शासनया अन्तय् नेपालभाषा

खड्गमान मल्ल

प्रत्येक भाषाय् साहित्य दय्फु। उकियात परिस्थिति जक अनुकूल जुइमा:। उकीसं की नेपालभाषा ला आ: जक विस्तार विस्तारं उन्नतिया स्वहानेय् गयाच्वंगु भाषा मखु। थ्व भाषाय् कवीन्द्र जयप्रताप व मेपिनिगु नं गुलिखे लेख खने दु। उलि

जक नं मखु, नेपालभाषां च्वयातःगु वीर पुस्तकालयय् दुगु अमूल्य अमूल्य ग्रन्थया विपुलता गुगुं बखतय् थ्व नेपालभाषा नं अवश्य गाक्क प्रचलित जुयाच्वंगु भाषा जुइमा धयागु प्रत्यक्ष जूवः। गोसःखे दंनिसें न्ववाना: वयाच्वंगु जक मखु कि साहित्यया सिंहासनय् आसीन जुयाच्वंगु थ्व नेपालभाषायात लाः लाःथे याना त्वःमंका व्छय् ज्यूगु नं मखु, त्वःमंकेत स्वःसां भाषाय् शक्ति दत्तले उकी जीवितता नं दयाः हे च्वनी। अतएव न्हापा छकोः प्रशस्त उन्नत जुइ धुंकाः १७५ वर्ष ति थुखे साहित्यया स्थानं विस्तार विस्तारं पृष्ठभूमी लाःवनाच्वंगु खः, तर जीवित भाषा गबलें सीमखु।

वर्तमान समयय् थ्व नेपाः देशय् राष्ट्रभाषा नेपाली जूगुलिं राष्ट्र-भाषायात हे सकसिनं थःगु देशया राजभाषा माने याना उकियात हे संवृद्ध यायेत प्रयत्न याःगु खः। ह्मनं राष्ट्रभाषा प्रशस्त उन्नत जूसा जक देशवासीतय् न्ह्याय् च्वनी धयागु खँ नं मखुगु मखु। देश सकसिगुं, जुजु नं सकसिम्हं उकिं राजभाषायात नं सकसिनं फछिफक्व उन्नत यायेत कोशिस यायेगु अत्यन्त योग्य खँ खः, बरु मेमेगु भाषायात ववत्यलाः मखु। नेपाली साहित्यया छम्ह महा-रथीं ला थ्व नेपालभाषा, मध्यदेशीय भाषा (मस्र्याभाय्) व आधु-निक राष्ट्रभाषाया खँय् गन तक धयादिल धाःसा थ्व देशया आ-वादी अनुसार थ्वीगु भाय् छगू हे जुइमाः, व नेपालभाषा थजु अथवा राष्ट्रिय भाषा नेपाली। थ्व विवादास्पद खँयात थन विस्तारपूर्वक च्वयेत न थाय् दु, नं इच्छा हे। तर विचय् छकोः नेपालभाषाया "स्वस्थानीव्रतकथा" व "स्वयम्भू दर्शन" थें जाःगु

निगू प्यंगू सफू गो. भा. प्र. समिति सेन्सर नं यानाछ्गुगु खः।
तर थ्व लिपा थ्व देशय् छ्गू भाषा जक उन्नत जुल धाःसा उत्तम जुइ धयागु विचारं थें नेपालभाषाया सफू सेन्सर मजुल। छम्ह सज्जनं ला मांया ख्वाः बांमलात धकाः मांयात मां हे नापं मधायगु ला धकाः नुगः नं मछिकुगु खः।

परिवर्तनशील समयय् थ्व जुइ व जुइ धयागु मदु। परिवर्तन जुया जुया हे च्वनी, चा हे व परिवर्तन भि जुइमा चाहे मभि। नेपालभाषाय् क्रान्ति विना शान्ति जुइमखु धाःम्ह[1] व नेपालभाषाया सफू जक मीम्ह नं दण्डया भागी जुल[2]। आखिर वि. सं. २००३ सालय् श्री ३ पद्मशम्शेर जंगबहादुर राणा (उबलेया महाराज) या पालाय् नेपालभाषाया सफू सेन्सर यायगु भाला जितः वल।
'प्रथमे ग्रासे मक्षिका पातः' धया थें न्हापालाकयागु सफू हे गजबगु वल – नां 'प्रतीक्षा'। सेन्सरया हैसियतं देशकाल अवस्थां जि व सफू पास याना च्छय् मफुत। व सफू भारतय् छापे जुयावःगु जुयाः भंसालं हे लितच्छत।[3] सेन्सरया श्री गणेश अथे जूसां जि अन च्वना जोछिग्रा सेन्सर जूगु सफूया संख्या चीधं तःधं यानां ११५ गू खात। नेपालभाषाय् प्रगति हःपि महोदयपिनि शुभ नामय् श्री चित्तधर उपासकयात अग्रस्थान दु। थयुत ला सर्वश्री रत्नध्वज जोशीजु, कवि सिद्धिचरण, भिक्षु महाप्रज्ञा, भिक्षु कर्मशील, भिक्षु धम्मालोक, भिक्षु अमृतानन्द, फत्तेबहादुरजु, केदारमान 'व्यथित'-जु व विशेष याना शहीद शुक्रराज शास्त्रीया नां नं नेपालभाषा साहित्यया सेवा याःपि धकाः इतिहास प्रसिद्ध जुइ हे तिनि।

सेन्सर जूगु कतिपय सफूया नां नं उकिया छुं भचा परिचय नं न्यूगा नेपालभाषाया साहित्य जगतय् मुद्रित सफू थुलि दु खनिका धयागु सीगुया नाप नापं छुं उपकार हे जुइ धयागु विचारं निम्नलिखित सफूया नां व परिचय बियाच्वना ।–

(१) **नारदमोह** :– लेखक व प्रकाशक श्री रत्नध्वज जोशीजु । थ्व शब्द लेखकया हे शब्दय् –

"शिक्षः छुं मदुसां सफू जक स्वया उलया थ्व जि यायधुन,
खः आधार प्रधान, संत तुलसीं दयकूगु रामायण ।"

'शिक्षा छुं मदसां' धकाः जोशीजुं थःगु ववमाली भाव बयना च्वंगु दु, तर नेपालभाषा व नेपालीभाषा नितायसं वयकःया ख्याति जिमिसं पत्र-पत्रिकाय् खनाच्वनागु हे दु । वयकः नेपालभाषा साहित्यया बल्लाःगु स्तम्भ खः । वयकःया सुन्दर मार्मिक साहित्यिक शैलीया छगू निगू उपमा थन बियागु दु, रसास्वादन याना स्वयादिसं ।

" पुलांगु दुर्गन्धगु शुष्क क्वें छकू
ज्वना खिचा ख्वाइ, मृगेन्द्रया भयं,
छुयाय्‌त लाकी थ्व मुखूगु क्वें धका
मस्यू व मूर्खं मृगराजया मन ।
नया छन्त वाधा मभीं भिगु कर्म
सुनानं स्वशक्ति न आतक चीफु,
छ आःलात बल्लं थ्व न्हाय् सवा का
पुसा छं पिना छू व हे आःलया का ।"

सफूया अन्तय् गुलि बांलाक ढंगु दःसा क्षमा याचना व पाठकपिन्त थःगु भाषायागु साहित्यय् च्वयगु निवेदन यानाच्वंगु

दु, स्वयादिसँ–

" दःसा दूषण वांछ्वया गुण कया दोंगाय् क्षमा तैदिगँ, भाषा थःगु थ्व खः खना थ्व छिगु हे स्योस्योगु भिंकादिसँ बांबांलागु सुपाठ्य मेगु विषयय् न्ह्यासा थम्हं च्वेंदिसँ, च्वें च्वेंपिन्त ल्यया ल्यया मन तया हःपा बिया नं दिसँ।"

मेगु पृष्ठ 'क' निसें 'य' तक भूमिका नं गाक्क अमूल्य जू। उकी विशेष यानाः वय्कलं प्रयोग याना दूगु व्याकरणया स्पष्टीकरण दु।

(२) **त्रिरत्न वन्दना** :– लेखक व प्रकाशक श्री भिक्षु अमृतानन्द। सफूया नामं हे ज्या नं सीदु। मूल पालि सहित अनुवाद। श्री बुद्ध, धर्म व संघयात वन्दना यानातःगु पाकेटय् हे तयूछिगु चिकिचा धगु सफुती देपा पाखेगु पृष्ठय् मूल पालि व उकिया हे जव पाखेगु पृष्ठय् सरल नेपालभाषा अनुवाद दु।

श्री भिक्षु अमृतानन्दजुयात नेपालभाषाया साहित्य जगतं व नेवाः धावसिनं मस्यूगु दइमखु। वसपोल छम्ह धात्थें हे कर्मशील व्यक्ति खः। बौद्धधर्मया सम्बन्धं लंका, बर्मा, कालिङ्गपोङ्ग इत्यादिया मनूत सकसिनं हे वसपोलयात म्हस्यू। गुलिचां मदुनि वसपोल जापानय् बौद्ध धर्मया अन्तरराष्ट्रिय सभाय् नेपाःया देलिगेशन– प्रमुख जुया बिज्याःगु। वसपोलया प्रेरणां हे 'धर्मोदय' मासिक पत्र नं चलेजुयाच्वंगु दु। थ्व 'धर्मोदयं' नं नेपालभाषाया साहित्य व बौद्धधर्मया विषयय् जनतायात बोध याकाच्वंगु दु।

(३) **स्वचित्त शुद्धि मार्ग** :– लेखक भिक्षु श्री महाप्रज्ञा, प्रकाशक नेपाली बौद्ध विद्यालय कालिपोङ्ग। थ्व नेपालभाषाया

छगू बांलाःगु छन्द कविताया सफू खः। तथागत सम्यक् सम्बुद्ध शाक्यमुनिया गुण वर्णन यायेगु व धर्म याइपिसं मार म्हसीकेगु उपाय क्यनेगु लेखकया उद्देश्य खनेदु।

थ्वसफोल न्हापा भिक्षुपिं न्याम्ह पितिना छ्वःपिं मध्ये छम्ह खः। थ्वसफोलं बर्मायाखे आपाः हे च्वनाः बुद्ध धर्मया आपाः हे अध्ययन याना धर्म सम्बन्धी अनेक गीत च्वया बिज्याःगु दु। थ्व 'स्वचित्त शुद्धि मार्ग' सफू नं कालिम्पोङय् बिज्याःबले च्वया प्रकाशित याना बिज्याःगु खः। गुगु नेपाः वःबले दच्छि ति लैनपोष्ट अफिसय् रोके जुयाः लिपा तिनि सेन्सर जूवःगु खः।

(५) की मचा :- लेखक 'हृदय' (श्री चित्तधर उपासक) थ्वयक्लं नेपालभाषा साहित्यया गुलि सेवा याना दिल उलि सुनानं याःगु खनेमदु। धात्थें धाय् धाःसा नेपालभाषाया थ्व न्हूगु उत्थान समयय् वय्कःया व्यापक प्रेरणा खना। चीध्रं तःध्रंगु कतिपय सफू च्वया प्रकाशित याय्धुंकाः बाल साहित्यया अभाव पूर्ति यायेत थ्व 'कीमचा' च्वयाद्यूगु खः। थ्व सफूया प्रकाशनय् वय्कःया थ्वनिसें च्वय्थ्यंक छ्ज्वलं सफू प्रस्तुत यानाः स्कूल कालेजया पाठ्यक्रमय् तय्गु उद्देश्य खनेदु। व उद्देश्यया नापनापं नेपालभाषाया थःगु नेपालाक्षर बोध जूसा नेपालभाषाया बहुमूल्य प्राचीन ग्रन्थ स्वय्त गुहालि जुइ धयागु नं वय्कःया मनसाय खनेदु। तर प्राचीन ग्रन्थ ब्वनेत सिबाय् मेगुली ला आः कीगु खुता न्हय्ता किसिमया बर्णमालायात देवनागरीया थाय् बी जीमखु।

(६) गौतम बुध्द :- लेखक 'हृदय'। श्री शाक्यकुमारयात नमस्कार याना लेखकं श्री गौतम लुम्बिनी उपवनय् जन्म जुयाः

परिनिर्वाण जूगु तक्कया खँ सरल संक्षिप्त समाप्त याना च्वगु दु।

दिवस चित्र :– लेखक श्री केदारमान 'व्यथित' साहि-त्यय् 'व्यथित' जुया थःगु प्रमुख स्थान दु। खयूत ला वय्कः-यात नेपालभाषा साहित्यय् रसास्वादन याकाब्यूम्ह श्री चित्तधरजु हे खनेदु। थ्व खँयात पुष्टि लेखकं थ्व सफू श्री चित्तधरजुयात समर्पण याना च्वगुलि नं खनेदु "गुम्ह्स्या अन्तर प्रेरणां जिगु थ्व 'दिवस चित्रं' साकार रुप काल, उम्ह सुहृद्वर चित्तधरयात" तर साहित्य क्षेत्रय् श्री चित्तधरजुया प्रेरणा कयाः अवतीर्ण जुयाच्वगु जूसां वय्कःया कृतिइ भाव प्रभाव बिलकुल थःगु हे खनेदु।

दिवस चित्रया परिचय 'व्यथित' जुया हे शब्दय् "थ्व सफू थःम्ह कलाःलिस्य बाया च्वनाबले च्वयागु खः। थुकी छगू अहोरा-त्रय् खनागु विभिन्न दृश्यत दु। हानं विभिन्न दृश्यद्वारा जिगु व्यथित नुगलय् उत्पन्न जूगु व्यथाया संकेत थाय्थासय् दु। ... ..."

कविताया विषयय् वय्कःया भाव वय्कःया हे पद्यय् स्वया-दिसँ। –

"उगु छुकिया कविता पासा।
मानस- तुन्थी क्वसियाच्वंगु
हास्य व क्वबिधाः पिज्वया वँगु
भाव सलंसः सुख–दुःखयागु
ल्यहें थ्वीका थतकाय् मफुगु
थुगु छुकिया कविता पासा।"

(८) ललितविस्तर :– स्वर्गीय पं. निष्ठानन्द बज्राचार्य।

थ्व सफू ने. सं. १०३४ सालय् दकले न्हापां थामा आखलय् पिहांवःगु सफया मेगु संस्करण खः। थ्व सफुलि नेपालभाषाया बाखं जगतय् नवीनता हयाब्यूगु खः कि पुलांगु भाषां जक बाखं च्वनाच्वंपिन्त न्हूगु बोलचालया भाषां गथे उच्चारण यानाच्वना अथे हे बाखं च्वय् नं ज्यू। उकि उगु बखतय् थ्व बाखं लोकप्रिय जुयावन। वर्तमान गद्य शैली थ्व हे बाखंया देन धायमाः।

(९) स्वयम्भू दर्शन :– रचयिता व प्रकाशक श्री देवानन्द वज्राचार्य। "थुकी स्वयम्भू भगवानया व हारती माताया दर्शनया वर्णन दु। थ्व श्लोक ब्वनेव स्वयम्भू देवके वनाथें भक्ति लुया पाःवं निसें च्वय्थ्यंकया खँ लुमनी" धयागु लेखकया दावा दु। थ्व सफू न्हापा हे छको समितिइ पास जुयावंगु दु।

(१०) पूजाविधिः– लेखक श्री मुनि वात्स्यायन, अनुवादक भिक्षु महाप्रज्ञा, प्रकाशक महाबोधि सभा, सारनाथ। थुकी वन्दनाया प्रयोजन, बुद्ध, धर्म, तथा संघया वन्दना, त्रिचैत्य वन्दना, बोधि वन्दना दश स्तूप वन्दना, पूजाया प्रयोजन तथा पुष्प, धूप, प्रदीप, आहार इत्यादि पूजा याय्बले ब्वनेगु श्लोक दु।

(११) धम्मपद :– (पालि श्लोक सहित) — अनुवादक भिक्षु अमृतानन्द। थ्व श्री बुद्ध भगवानया अमृतमय उपदेशया सार संग्रह खः। थ्व सफू छगू स्वयूव हे बुद्ध धर्मया परिचय दइगु। साधारण पाठकतय्त नं प्रशस्त लाभ जुइगु सफू खः थुकी सन्देह मदु।

(१२) वभ्रुवाहन :– लेखक 'हृदय'। थ्व छगू खण्डकाव्य खः। थुकी भीष्म संस्कार, सभागृहप्रवेश, मन्त्रणा, उत्तरापंथ,

सलनिस्य, युद्ध, चित्रांगदा, उलूपी, चिकित्सा चमत्कार जम्मा ९ गू सर्ग दु ।

(१३) ज्ञानमाला :– सम्पादक श्री भिक्षु धम्मालोक, श्री भिक्षु अमृतानन्द । थ्व सफू ब्रम्हानन्द भजनमाला थें ज्या:गु यत लगेजूगु भजनया सफू ख: । भजन व म्ये रूपय् बिबिध प्रकार ज्ञान इत्यादिया समावेश जूगु सफू जुगा हे थ्वया नां 'ज्ञानमाला' जूगु ख: । निगू भाग दु । निगुलीसं यासा जम्मा १८ भजन दु । थ्व हे भजन या:गुलि श्री स्वयम्भू भजनखल:त ग्व:ला तक तारीफ् ब्वां जुइ मालावन ।

(१४) ख्वबिं प्यागु म्ये :– रचयिता व प्रकाशक श्री केशरमान 'व्यथित' । थ्व सफूया पृष्ठ ५४ जक जूसां थुकी ग्व:पु कविता दु व:गू हे सफू धा:सां ज्यू । 'व्यथित' नाम सार्थक याइगु अनेकगु कविता थुकी दु । 'नकतिनि सिर्जना जूगु नेपालभाषाय् छु साहित्य दइ ग्व ? ' धाइपिन्त हिन्दी श्री निराला, श्री पन्तया थें ज्या:गु रचनाकार याय्गु सामान थुकी दु धयागु जिगु धारणा दु । हानं थ्व सफूया प्रथम कवितायागु जोश व उमंग अनुसार सफू दुच्छि हे लेखकया 'व्यथित' हृदयया उद्‌गार खनेदु । उकि हे जुइ धर्मोदय सभां सर्वप्रथम 'धर्मोदयपुरस्कार' बिया: थुकियात सम्मानित या:गु ।[४]

(१५) अनाशक्तियोग:– (श्री मद्‌भगवद् गीता भाषा टीका) लेखक श्री मोहनदास करमचन्द गांधी, अनुवादक श्री ज्ञानबहादुर नेवा: । श्री मद्‌भगवद्‌गीताया परिचय विद्वान्पित बीम्वा: थ्व अनुपम ग्रन्थया टीका श्री शंकराचार्य निसें श्री बालगंगाधरतिलक तक

आगालं विद्वान्पिसं थ:थ:गु नुगलं खं थें यानात:गु दु । थ्व युगया विश्ववन्द्य महात्मागान्धीं नं थ:गु तालं 'अनाशक्तियोग' टीका च्वयादिल । उकिया हे ज्यानब्हादुरजुं थ्व अविकल अनुवाद याना-दीगु ख: । अनुवाद सरल सुबोध जूगुलिं सफल जू ।

(१७) गृह विनय :- अनुवादक श्री भिक्षु अमृतानन्द । गृहस्थं विचार याना: याय्मा:गु कतिपय शिक्षिगु ज्याया पुच: थ्व सफुली दु ।

(१८) धातु भेदानुपस्सना :- अनुवादक श्री प्रज्ञानन्द भिक्षु । थ्व बौद्ध दर्शन सम्बन्धी सफू ख: ।

(१९) बुद्धोपदेश :- अनुवादक श्री प्रज्ञानन्द भिक्षु । नामं हे सीदु थ्व सफुली बुद्धया कतिपय अमूल्य उपदेश दु ।

(२२) सुगत सौरभ (महाकाव्य) :- लेखक 'हृदय' । थ्व महाकाव्य श्री चित्तधर 'हृदय'जुया छगू अमर कृति ख: । थ्व छगू सफुलिं हे महाकविजुयात अमर याइ । थ:गु मातृभाषा जुयां जक मज्यू, व भाषा-भाषीया उकी प्रेम गुलित दु व स्वय्मा: । मातृभाषाय् प्रेम मदुसा त:धंगु कृति पिहां वइमखु । थुकि महाकविजुं थ: कारावासय् ला:- क्लेसियागु समयया पूर्ण सदुपयोग या:गु खनेदु । भारतया वर्तमान प्रधानमन्त्रीजु श्री जवाहरलाल नेहरु व श्री बालगंगाधर तिलक थें ज्या:पिं महान् व्यक्तिपिसं नं थ:थ:गु अमर कृति थथे हे कारावासय् सम्पन्न यानादीगु खनेदु । थात्थें धाय्माल धा:सा मेमेगु सांसारिक व्यवहारय् उस्त वास्ता हे मत:से केवल मातृभाषाया निंति तन, मन, धन अर्पण या:म्ह थ्वयक: महाकविजुया योग्य सन्मान कोसिवय् नं की सन्तति अवश्य

याइतिनि धयागु जिगु निश्चित धारणा दु। तर छगू जि मनय् व: धा:मा वय्क:या लगन अनुसार वय्क:या ज्याया आर्थिक सहायता गा:ला, मगा:ला ? अर्थात् भाषाया निम्ति वय्क थ:गु सवस्वं हे अर्पण याइ धायेका तर याक:चां थ:गु सवंभ फुका: भाषाया सेवा यानां चा:गु ख:ला मखुला व भाषाप्रेमीनमं विचार याय्गु विषय ख:। हान क्रीथाय् गुलि सफू चुइगु ख: व नं क्रीसं मस्यूगु खँ मखु। उकि हे श्री रत्नध्वजजुं पाठकपिन्त थय् सल्लाह बिय दीगु—"... ... ५।– न्यातका दां वांछ्वया थ्व सफू (सुगत सौरभ) यात थ: यानादी मखुला ? ख:सा क्रासं, थ्व सफू छगू न्याना: मेगु नं रवंगु प्यंगू न्हूगु सफू पिकाय्वेगुलिइ ग्वाहालि यानादिसँ !" ख हे ख:गु।

घा ! छु च्वय्त्यनां खु जू वंगु। चित्तय् च्वंगु खं प्रभावित याना: छखे यंकल खनि:का।

'सुगत सौरभ' धात्थें हे क्रीगु भाषाय् स्वाभिमान याय् योग्यगु वस्तु ख:। नेवा: भाय्या सफू प्रकाशित याय्त सरकारं अनुमति ब्यूगु गुलिचां मदुनिबले हे थ्व थें ज्या:गु सर्वाङ्ग सुन्दर महाकाव्य समाजय् पिहांव:गु त:धंगु शुभ लक्षण ख:, गौरवया खँ ख:।

थ्व महाकाव्यय् 'लुम्बिनी' निसें "निर्वाण जुइत" व "थ:गु खँ" नापं याना जम्मा नीगू सर्ग दु। महाकाव्यया सर्वलक्षणं सम्पन्न थ्व महाकाव्यया थन वर्णन याय् सिबय् थ्व सफूयात छको न्याना, न्यय् कया: न्ह्यागु याना: नं ब्वचाय्क ब्वनादिसँ। ब्वंम्हेसित भगवान् बुद्धया जीवनी पाठयानागु धार्मिक पुण्य ला द हे दु, वया

नाप नापं नूतन साहित्य सागरय् निमग्न जुया अपूर्व आनन्दया अनुभव नं यानादिसँ। थन थुलि उपो जि छु धाय्।

(२३ हृदय कथा :- लेखक श्री 'हृदय'। थ्व सफू 'हृदय' जुं थ: केहें मोतिलक्ष्मीयात किजापूजाया 'देन्ना' याना समर्पण या:गु दु। थुकी धात्थें बांबांला:गु हृदयस्पर्शी संगीतमय झिगुपु कविता दु।

(२४) नेपाल देशया अक्षरबोध :- प्रकाशक श्री पन्नाप्रशाद जोशी। थ्व सफूया नामं हे स्पष्ट जू थ्व सफुती चलित नेवा: आख:या वर्णमाला व वर्णमालायात थुइकेगु अभ्यास नं विया त:गु दु।नेपालभाषाया प्राचीन ग्रन्थ ब्वनेत, नेवा: वर्णमाला थुइकेमा:पिन्त गाक्क ज्याय् छ्यले दुगु सफू ख:।

(२६) पद्य निकुञ्ज :- लेखक श्री 'हृदय'। थ्व मां ! भगवान् बुद्धया स्तोत्र, स्मृति, युधिष्ठिर धर्म- सम्वाद, षट्गति, आरति व प्रवास नांगु विभिन्न वार्णिक छन्दय् चिना त:गु कविताया निकुञ्ज ख:।

(२७) हृदय कुसुम :- लेखक श्री 'हृदय'। मालिनी छन्दय् पति परित्यक्ताया करुण क्रन्दन – 'प्रेम' व वसन्ततिलका छन्दय् छम्ह पति प्रवासय् ला:म्ह रमणीया विरह–पत्र – 'वियोग वेदना' निपु अमूल्य चीज लेखकं थ: 'हृदयदेवी' यात प्रेमोपहार याना ब्यूगु दु।

थ्व निगु सफू नं 'हृदय' जु ९७ सालय् ६ दँ तक्क जेलय् वने मा:गुया छगू कारण नं ख: खनि।

(२९) खुपु बाखंचा :- लेखक श्री 'हृदय'। श्री चित्तधर

'हृदय' या कलमया खूची पद्य भागय् ला स्वयधुन। गद्यय् नं उतिकं हे वय्कःया ल्हाः जः धयागु थ्व सफूलि प्रमाणित याः। थुकी अन्धकार, कःया हे मखुत, पौ, आशाया बलचा, शिव सुन्दरीया सः व थःगु हे ख्वाःपाः नापं खुगु बाखंचा दु।

(३१) आर्य सत्य :– लेखक श्री भिक्षु अमृतानन्द। थुकी प्यंगू आर्य सत्यया व्याख्या दु।

(३२) कर्म विभंग :– लेखक श्री भिक्षु अमृतानन्द। चूलकम्म सुत्त व बुद्ध गौरव, धर्म गौरव, संघ गौरव, चैत्य पूजाया महत्व इत्यादि सुशोभित।

(३३) परित्राण :– अनुवादक श्री भिक्षु प्रज्ञानन्द। थुकि मङ्गल जुइ धयागु मङ्गल सूत्र, आवाहन सूत्र, रत्न सूत्र, मैत्री सूत्र व महापरिनिर्वाण सूत्रया संग्रह।

(३४) अन्तर ध्वनि :- लेखक श्री 'हृदय'। २३ कविताया संग्रह। थः जहान परिवारपिनाप बायाः च्वनेगुले गज्याःगु अवस्था जुइ उकिया मार्मिक चित्र।

(३५) धम्मपदट्ठकथा–अनुवादक श्री भिक्षु अमृतानन्द। पालि त्रिपिटक ग्रन्थय् अत्यन्त विस्तारपूर्वक भाषाय् च्वयातःगुयात अट्ठ कथा (अर्थ कथा) धाइ। श्री रेवत महास्थवीरया आज्ञानुसार श्री बुद्धघोषं सिंहल भाषा अर्थ कथा अनुवाद याःगु खः धयागु कथन दु। थ्व बाखंत बौद्ध जगतय् अत्यन्त प्रसिद्ध जूगु दु। धम्मपदट्ठ कथा बौद्ध धर्म थुइका कायया निति अत्यन्त प्रामाणिक ग्रन्थ खः। सिंहल, वर्मा, स्याम, आदि बौद्ध देशय् बौद्ध धर्मया प्रारम्भिक अध्ययन थुकि हे शुरु याइ धाःगु दु।

(३६) मुनास्वां :– मुंम्ह् श्री भैरवगोपाल । थ्व सफू नेपाल-भाषा वाटिकाय् व्हःगु वांबालाःगु स्वांया संग्रह खः । थ्व सफू हाल-सालय् नेपालया एस. एल. सी. परीक्षाय् मातृभाषा 'नेपाल भाषा' या प्रतिनिधि जुयाः पद्य संग्रह रूपं ब्वनाच्वंगु दु ।

(३८) विशुद्धि ज्ञान दर्शन :– अनुवादक श्री प्रज्ञानन्द भिक्षु । थुकी त्रिरत्न शरण ग्रहण, सारिपुत्र मौद्गल्यायनया प्रवज्या, यशोधरादेवीं राहुल कुमार पवंगु; अशोक राजाया सत्यमार्ग गवेषण, महेन्द्र व संघमित्राया प्रवज्या महाधन वणिज कथ इत्यादि ।

(३६) ह्वनागा :– ह्वंम्ह श्री 'हृदय' । थ्व धात्थें हे ह्वनाःगु गा हे खः । 'प्रेमपाका' कविता, 'फसुकाः' कहानी, 'छु व्वय्' निबन्ध, 'संयोग सुथ' गद्य, 'शाक्यानी' नाटक, 'ख्यालः' हास्य व 'ह्वंम्हस्याःगु खं' पत्र, न्ह्यताजि दक्वं हयाः ह्वनाःगु गा । न्ह्यःः जूसां छको न्ह्याः स्वयादिसँ ।

(४६) ध्रुवगो ? :– लेखक श्री हरिकृष्ण श्रेष्ठ । लेखकया ध्रुवया थें हीमि चायाः ह्वःगु थ्व प्रथम एवं नवीन पुष्प खः । थुकी सुनीति व ध्रुवया खँय् करुण रसया प्रवाह दु ।

(४७) बनवासय् छगू खँ :– रचयिता श्री फत्तेबहादुर सि । श्रीफत्तेबहादुरजुया रचना गाक्क हे हृदयग्राही जू । थुकी रामायणया श्री रामचन्द्र श्रृंगवेरय् थ्यंगु खँ सुरू जुया केवट श्री रामचन्द्रयात गंगाजी पार याःगु तक्क वर्णन दु । छगू नमूनाय् श्री रामचन्द्रं केवटयात ज्याला बी त्यंबलेया निगू पंक्ति स्वया-दिसँ । –

"लें पना बिल थःगु अंगू 'मेगु छुं मदु ना' धका .

केरटं जकछ्वीत तोतै धायगु मोकाय् हे मखाः
धाल – 'भगवन् प्रेमया मू रत्न हे जक गय् जुइ ?
छं हिं धाःसा छगु बछते थुम्ह गरीवं गय् पुली ?"

(४८) **महाजयमंगल पाठ** :– ले० श्री प्रज्ञानन्द भिक्षु। थ्व सफुलिइ खन्धसूत्रादि परित्राण, जय मंगल पाठ, मारधर्षण याना विजयाःगु, आलवकयक्ष विजय, नालगिरि दमन, अंगुलिमाल दमन इत्यादि अनेक विजय व दमन तथा मुक्ति विमान भेद दीपनी इत्यादि दु।

(५०) **क्रीमचा** (निगूगु सफू) ले० श्री 'हृदय'। 'हृदय' जुया थ्व 'क्रीमचा' यू छगू नवीन शिक्षा प्रणाली खनेदु। क्रीमचा मांया मुलय्निसें क्वथाय्, प्यतँय्, कःसिइ, भुतुली, झ्यालय्, क्यबय्, चुकय्, बह्निइ, पाजुपिंथाय् सुथय् इत्यादि थासय् च्वना मांयाके शिक्षा प्राप्त यानाच्वंगु दु।

(५२) **हे मस्त दुँ दुँ** :– लेखक पूर्ण 'पथिक'। थ्व सफुती मस्तयूत ब्वंका यने छिक क्रमानुसार भाग १ भाग २ भाग ३ याना तःगु दु। प्राथमिक कक्षायात धात्थें ल्वःगु सफू खः।

(५७) **शुद्धाशुद्धया ताःचाः** :– (शब्द शुद्धि विचार) लेखक श्री हृदयचन्द्रसिं प्रधान। थ्व १५ पृष्ठया पुस्तिका बांलाक स्वःसा नेवाः भाय्या व्याकरणय् आपालं ज्ञान वृद्धि जुइ।

(५९) **सज्जनहृदयाभरण** :– लेखक स्व० श्री सिद्धिदास अमात्य। थ्वयूकःयात जि व्यक्तिगत रुपं म्हस्यूगु मदु। तर जि छु न्यनातयागु दु धाःसा वय्कलं नेवाः भाषा साहित्यया आपालं हे सेवा यानादीगु दु। थ्व छगू वय्कःया साहित्य सेवाया नमूना जक

ख: । थ्व गफुली नीतिया ख्वँ व स्त्री धर्मया ख्वँ, थ्व नितां तयाः 'दोहा चौपाइ' च्वयातःगु दु ।

(६०) लोकनीति :– अनुवादक श्री प्रज्ञाधन शाक्योपासक। थ्व मूल पालि सहितगु लोकनीति न्ह्याम्हेसित नं उपयोगी सफू खः । थुकी जम्मा ७ गू काण्ड दु । थ्व सफू ब्वनाबले जितः चाणक्य नीति लुमना वल । नमूना स्वयादिसँ –

'अप्पसुतो सुतं अप्पं बहु मञ्जति मानवा
सिन्धु छुकमपस्सन्तो कूपेतोयं वमण्डुको ।।१२।।"

अर्थ :– गथे ब्यांचां समुद्रयागु लः मखंगुलि तुंयागु लःयात हे अपाः धयागु विचार याइ, अथेहे अल्पज्ञह्म मनुष्यं भतिचा जक सःसा नं आपालं हे सल धयागु मती तयू ।

चरत्येकेन पादेन, तिट्ठत्येकेन पण्डितो
अनिसम्म परं ठानं, न पुब्ब मालयज हे ।।२१।।

अर्थ :– विद्वान्पिसं छपा तुति चुया जुइ, छपा चुया च्वनी, मेगु थाय् मखंक न्ह्यापायागु थाय् त्वःति मखु ।

(६२) न्ह्यब:सा :– लेखक श्री ईश्वरानन्द श्रेष्ठाचार्य । श्रेष्ठाचार्यजु नेपालभाषाया उदीयमान कवि खः । वय्कःया कविताय् साफल्यया प्रखरता अवश्य हइतिनि थें च्वं । थ्व मस्तय् न्ह्यव:सा जक मखु प्रौढ व्यक्तिपिन्त नं थुकी म्हितेगु साधन दु ।

(६३) माः :– हंम्ह भूपाल सिंह प्रधान । श्री कृष्ण व भगवान बुद्धया चरित्रया घटनायात मे दय्काः चरितावलीया रूपय् हनातःगु माः ।

(६४) सीस्वां :– लेखक श्री सिद्धिचरण । कविजु सिद्धिचरणया नां मस्यूपिं नेपाःया साहित्य जगतय् सु हे

दइमखु । नेपाली भाषाय् नेपाःया सुप्रसिद्ध अग्रगण्य कवितय्गु ऊवलय् वय्कःया सम्मानपूर्ण स्थान दु । वय्कःया सरल स्वभाव व मिष्ठ भाषण वय्क: या कविताय् नं खनेदु । कविता कवियागु परिचय बीगु आश्चर्य नं मखु । 'सीस्वां' व हे सुप्रसिद्ध कवियागु कृति खः । नेवाः भाषाय् आपाः कवि व लेखकपित प्रेरणा बियादीम्ह श्री चित्तधरजुया प्रेरक प्रभाव थ्व 'सीस्वां' या कविजु याके नं खनेदु । स्वयादिसँ —

"छन्त लिपयाना कालं यन्य न्ह्यो
ह्वेगु दिना छ छुं च्व सखे
तै थकि छुं चि शून्यगु जगते
सुक्यमत्य सितिकं भाव मने ।"

कविवर चित्तधरजुं थये प्रेरणा बियाः वय्कलं नेपालभाषाय् थः कलम च्वय्कुगु खनेदु । कविजु सिद्धिचरणया कवितायात परिचयया प्रयोजन मदु । थ्व 'सीस्वां' हे वय्कःया परिचय खः ।

(६७) पाठ्यसूत्र :— भिक्षु श्री अमृतानन्द । थुकी मङ्गल सुत्त, रतन सुत्त, करणीयमेत सुत्त, पराभव सुत्त, व वसल सुत्त दु । मूल पालि देपा पाखेगु पती व वया अर्थ जव पाखेगु पती दु ।

(६८) धर्मचक्र :— अनुवादक भिक्षु अनिरूद्ध । 'धर्मचक्र-सूत्र' धयागु थ्व चिकिचा धंगु सफूचाय् भगवान शाक्यमुनि बुद्धत्व प्राप्त याय् धुँसेंलि सर्वप्रथम पंचवर्गी धयापि न्याम्ह भिक्षुपित आज्ञा जुया बिज्याःगु उपदेश मालाया मूल पालि सहित भावानुवाद व पदानुवाद दु ।

(७२) **शील व मैत्री भावना** :– लेखक श्री सुमन वात्स्यायन, अनुवादक श्री भिक्षु महाप्रज्ञा । थुकी मूल पालि सहित शरण गमन, उक्रिया फल, पञ्चशील व ग्रहण यायगु विधि, शील पालनया फल, भावना व वया फल आदिया व्याख्या दु ।

(७३) **भागवतया** किचः– अनुवादक श्री फत्ते बहादुर सिंह । साहित्यय् अनुवादया नं छगू प्रमुख स्थान दु धका: धायेहे माः । हिन्दीया 'है' यात नेपाली 'हो' याना अथवा नेपालीया 'हो' यात 'खः' जक यायगु अनुवाद नं अनुवाद । मूल कृतियात बांलाक थुइका: अनुवाद– यायगु – भाषाय् वया नं मर्म मस्यक यथावत् वय्केगु नं अनुवाद । 'ओमर खय्याम की रुबाइयाँ' यात अनुवाद याना फिट्जरेल्ड यशस्वी जुल । रूपनारायण पाण्डेय आदिया अनुवाद नं गाक्क हे बांलाः । अथे हे श्री फत्तेबहादुर सिंहजु नं छम्ह सफल अनुवादक खः । थ्व भागवतया किचः भक्तवर श्री कविप्रसाद गौतमजुया 'भागवत कुञ्ज' या अनुवाद खः ।

[७४] **चर्पट पंजरिका** :– अनुवादक श्री फत्तेबहादुर सिंह । थ्व श्री शंकराचार्यया भजगोविन्दम् धयागु प्रसिद्ध चर्पट पंजरिकाया अनुवाद खः ।

(७८) **जगत वर्णमाला**:– लेखक श्री जगत्लाल । थ्व सफू लेखकं मचातय्त ज्याय् लगे जुइ कथं अ, आ, क, खनिसें चिनातःगु आखः व सच्छि तक अंकया ज्ञान दइगु कथं च्वयादीगु दु ।

[७९] **प्रेम जीवन** :– लेखक श्री ईश्वरानन्द । थुकी प्रेम छु ? प्रेमय् छु दु ? प्रेम अन्धा ला ? रहस्यमय प्रेम,

प्रेम व आनन्द निबन्ध दु । प्रत्येकय् लेखकया छाप दु । वय्कःया शब्देस थ्व "प्रेमया संसार खः थ्व प्रेमय् थ्व सृष्टि नं प्रेम हे खः धाःगु दुस्थ्यः, धी उकी हे साक्ष नं प्रेम हे खः प्राण धौगु प्रेम बल खः प्राणया जीवने सम्बन्ध दःसा प्रेम केवल प्रेमया"

(८०) न्हूगु स्वां ;– लेखक श्री 'हृदय'। 'धर्मोदय'या ६९ सिल्ला अंकय् प्रकाशित जूगु 'न्हूगुस्वां' कविताया नामं थ्व सफूया नामकरण जूगु खः । थुकी कँ, नामदु पौ, चीं वृ , छम्हु पाउ, वानातःम्ह मचा, सँगुबाःगु थ्यगः, खोँमो व न्हूगुस्वां कविता दु ।

(८२) ख्वबि :– लेखक श्री हरिकृष्ण । उदीयमान कवि हरिकृष्णजुया थ्व प्रथम पुष्प खनि । छगलं थपायूचो बांलाक थ्वयादीम्ह कवि साहित्यया सेवा अवश्य याना दीर्तनि धयागु आशा दु । कविवर श्री सिद्धिचरणया शब्दय् "जूगु खँ जू थें शब्दयागु रूपं थुकी अवतरित जूगु दु । उकिं थ्व काव्य सरल नं मार्मिक नं । थुकियागु वाक्य धौगु नुगःयागु शैतानयात पितिना हयगुया निंतिं मात्र रसमय जूगु दु । नवयुवक कवि हरिकृष्णयागु प्रथम प्रयाशय् हे थुलि सफल काव्य पिहाँ वयगु अवश्य शुभ लक्षण खः ।"

(८३) धर्म व विनय :– लेखक श्री भिक्षु अमृतानन्द । थुकी अभिधर्म व विनयया खँ दु ।

(८४) जातकमाला (१) :– सम्पादक श्री भिक्षु अमृतानन्द । जातकया नां प्रायः सकसिनं न्यनातःगु दय्माः । जातक ग्रन्थय् जम्मा न्यासः व न्ययपु बाखं दु । थ्व फुक्कं श्री भगवानं कना

बिज्या:गु थाइ। जातकया खँ पञ्चतन्त्र, हितोपदेश इत्यादिइ नं मिले जू व:। थ्व 'जातक माला' छगूगु भागय् मचातय्‌सं नापं थुइके फुगु २० पु सरल तथा ज्ञानवर्द्धक बाखं दु।

(८५) मचा बाखं :– लेखक श्री जगत्‌लाल। मचातय्‌त न्हीका न्हीका ब्वकेत थ्व सफू ज्यू। थुकी मचा बाखं धका: २० पु, तुक्का बाखं धका: १६ पु बाखं दु। थ्व ब्वपिसं न्हिले पी फइमखु।

(८६) पुलां बाखं :– लेखक श्री जगत्‌लाल हे। थुकी इसपया थें ज्या:गु शिक्षाप्रद जम्मा ३२ पु बाखं दु। मचातय्‌त साप हे उपयोगी जुइगु खनेदु।

(८७/८८) निम्ह मचाया मां व मूलँपुया तँसा :– लेखकपिं श्री सत्यमोहन जोशीजु व श्री आदि बज्राचार्य। थ्व सफुती बञ्छिइ श्री आदि बज्राचार्यजुया मूलँपु व्याकरणया तँसा दु, बञ्छिइ श्री सत्यमोहन जोशीया निम्ह मचाया मां, तसबीर व गुठिया: स्वपु बाखं दु।

(८९) जातक माला (२) :– सम्पादक श्री भिक्षु अमृतानन्द। जातक माला छगूगु ब्वने धुंकुपिं मचातय्‌त व बाखं यःपिं सज्जनतय्‌त नं थ्व सफुति रोचक बाखंया नापं नापं शिक्षा नं प्रशस्त मात्राय् बी। थुकी ३०पु बाखं दु।

(९०) अग्रश्रावक :– च्वःम्ह श्री भिक्षु अमृतानन्द। थुकी भगवान् बुद्धया अग्रश्रावक सारिपुत्र व महामौद्‌गल्यायनया चरित्र वर्णन दु।

(९१) बाखं पुच: :– मुंम्ह श्री रत्नध्वज जोशी। थुकी

जम्मा ङ्गिखुपु बाखं दु । प्राय: नेपालभाषाय् बाखं च्वइपि सकस्यांगु बाखं थुकी दु । सम्पादकया हे शब्दय् " थ्व बाखं थुलि छपुचः मुंवःगुया अर्थ गद्य साहित्यया अभाव पूर्ति याय्गु जक हे खः, अर्थात् भिंभिंगु कहानीया उदाहरण बयनेगु थुकिया उद्देश्य मखुनि । उकिं थ्व बाखंपुचः खाङ्गिपुचः नौ थें प्रसिद्ध ला अवश्य जुइमखु । तथापि थ्व भाषाया प्रमुख लेखकतय्गु बाखंत थन मुंवयाच्वंगुलिं छगू प्रकारयागु वैचित्रमय आनन्द थुकिं अवश्य बी । थुकी छुं सन्देह मदु ।"

(९४) **निबन्ध छपुचः** :– लेखक श्री रत्नध्वज जोशी । थुकी जोशीजुया ङ्गिपु निबन्ध दु । छपु छपु निबन्ध साहित्यपूर्ण जू । एस. एल. सी. परीक्षाय् च्वनिपिं विद्यार्थीपिन्त ज्याख्यले दु ।

(९६) **नुगः** :– संकलन कर्ता श्री भिक्षु महानाम 'कोविद' । भगवान बुद्धया न्हि – सफुती (डायरी) च्वयातःगु छुं अंश जम्मा २८ गू शीर्षकं थ्व सफुती बियातःगु दु । पठन याय् योग्य जू ।

(९९) **महास्वप्न जातक**:– अनुवादक श्री भिक्षु अमृतानन्द । कोशल नरेशं चाया अन्तिम प्रहरय् ङ्गिखुगू स्वप्न खनाः थ्वम्हुतय्के वया फल न्यंबले कपट तथा राज्य-भय, प्राण-भय, सम्पत्ति भय दु, यज्ञ याय्माः धया बिल । लिपा अग्रमहिषी मल्लिका देवीया खँ न्यनाः समन्तभद्र भगवानयाथाय् जुजुं न्यंबले छुं हे विघ्नबाधा जुइमखु, बरु आपालं धन लाभ जुइ धकाः प्रत्येक स्वप्नया फल भगवानं थुकी कना बिज्याःगु दु ।

(१००)**जीवन खुसी** :– अनुवादक श्री फतेबहादुर सिंह ।

थ्व 'श्री ज्योतिप्रसाद गौतमजुया 'शान्ति सरिता' खना न्ह्यानावःगु जीवन खुसी खः ।

(११०) मां लुमंका: :– लेखक श्री चित्तरञ्जन 'नेपाली'। लेखकं मां लुमंका: थःगु हृदयय् उत्पन्न जूगु उद्‌गार थ्व पद्य पुस्तकय् वांलाक अंकित यानातःगु दु ।

(११२) जि पिहाँवने त्यल (व मेमेगु बाखं) :– लेखक श्री केशवलाल । केशवलालजु व माधवलालजु निम्ह दाजुकिजां साहित्यप्रेमी खः । नेपाली भाषाय् नं वय्‌कःपिनि नां दं । 'हरा-एको सारो र अरू कथाहरू' वय्‌कःपिनिगु हे कृति खः । थ्व 'जि पिहाँ वनेत्यल' सफूती केशवलालजुया गुपु बाखं दु ।

(११४) श्रामणेर विनय :- अनुवादक श्री विवेकानन्द श्रामणेर। त्रिपिटक मध्ये छगू विनय पिटक खः। उकिं हे उद्धृत याना-तःगु श्रामणेर जुइपिनिगु दीक्षा फुकं दुगु पुस्तिका खः।

(११५) निबन्ध परिचय :– लेखक श्री काशीलाल बी. ए.। अंग्रेजी ब्वंकीगु स्कूलय् सरलतापूर्वक च्वयातःगु निबन्ध नं विद्यार्थीतय्‌त मा: । काशीलालजुं नेपालभाषाया व हे अभाव पूर्ति यानादीगु खनेदु । थुकी वर्णनात्मक, कथात्मक व विचारात्मक स्वतां प्रकारया याना जम्मा ५१ पु निबन्ध दु ।

थ्व त्वःताः श्री धम्मालोक स्थविरयागु 'महाचीन यात्रा' नामक सफू छगू नं सेन्सर जुइत वःगु खः । थुकी न्हापांया खँ व लिपाया खँ धकाः निगू खण्ड दु । सफूया टाइटिलं लेखक महोदय महाचीन जक विज्याःगु थें च्वंसां थुकी वसपोल लंकाय् बिज्याःगुया छुं दिन, अक्याबय् छको, ल्हासा वनेत इत्यादि मेमेयाय्‌यागु नं

थ:गु अनुभव वर्णन यानाबिज्या:गु दु । थ्व सफू जि सेन्सर याय् मन्हातं हे अन्तरीम सरकार स्थापित जुल, जि न शिक्षा विभागं आ:थौंकन्हय्‌या पदय् नियुक्त जुया । अतएव थ्व सफू जि सेन्सर याय् म्वाल ।

स्वदँ प्यदँ मछिया थुलि जक सफू दत खनिका धयागु खँ मखु । थुलि ला सेन्सर जूवःगु जक, सेन्सरया न्ह्योने मथ्यंगु नं दनि । ह्यानं अनं थुखे न नेपालभाषाया सफू व्यक्तिगत रूपं नं धमाधम पिहाँ वयाच्वंगु दु । धर्मोदय सभां, च्वसापासां व नेपालभाषा परिषदं नं उत्तमोत्तम सफू पिकाय्‌गु ग्वसा: ग्वयाच्वंगु दु । उकी मध्ये धर्मोदय सभां २० गू, च्वसापासां ५ गू व नेपाल भाषा परिषदं ८ गू पिकाय् नं धुंकल ।

थ्व ला फुक्कं क्वी नेपालभाषा – भाषी दाजुकिजापिनिगु खँ जुल । थ्व स्व:ता: विदेशी विद्वान्‌पिसं नं क्वीगु नेपालभाषा सय्‌के सीकेगुली व उन्नत जुइकेगुली गुलि कुतः यानाच्वंगु दु । फ्रान्सया महापण्डित सिलभेन लेभि नेपा: व्वा:बले पं. सिद्धिहर्ष बज्राचार्यजुयाके क्वीगु नेपालभाषा स्यना:, सय्‌का: व्वाल धका: च्वयादीगु चिट्ठी वर्ष २ अंक ११२ या 'बुद्धधर्म' य् प्रकाशित जूगु दु । ह्यालय् हे रोम विश्वविद्यालयया छम्ह प्रसिद्ध प्रोफेसर तुचि नेपालय् व्वा:गु ख: । वय्‌क:या नं क्वीगु थ्व नेपालभाषा सिना वनीमखु धयागु निश्चय धारणा दु खनि । ख नं गुगु भाषाय् छक्वो प्रशस्त उन्नत जुइधुंकुगु संस्कृति व साहित्य दु व भाषा समयया परिवर्तनं छखेछिखे ला:वंसां वयागु स्थान ला दया: हे च्वनी । ह्यानं कलकत्ता विश्वविद्यालयया भाषा विशेषज्ञ डा॰

डा० सुनीतिकुमार च्याटर्जी नं नेपाः भाय्यात छगू योग्य स्थान बियाः सम्मान यानादीगु दु । थौंकन्हय् थ्व भाषाया साहित्य क्षेत्रय् हानं छको लेखकपि पिहाँवःगु खने दु । उकिं यथा समयय् साहित्य महारथीपि नं थ्व क्षेत्रय् पिहाँ वयाः थ्व साहित्यियात फः फः धाय्कीतिनि धकाः आशा व विश्वास छाय् मयाय्गु ?

दक्व प्राणी सुखी ज्वीमा निरोगी सकलें ज्वये, सकस्यां भिन्तये दय्मा, दुःखी सुं हे मदय्क हे ।"

(नेपाल, १:५/ ने. सं. १०७३ हेमन्त, पौ २–६; १:६ । ने. सं. १०७३ शिशिर, पौ २८ – ३३)

ब्व-खँब्वला

१ सिद्धिचरण श्रेष्ठ, "वर्षा", फत्तेबहादुरसिंह (सं.), **नेपाली - बिहार** (कवितासंग्रह) । यँः फत्तेबहादुर सिंह, ने.सं. १०९६ (निकः‍गु), न्हापा ने. सं. १०५९, पौ ६–१०

२ चित्तधर 'हृदय' । सफू पस:या नां – "मानदास चित्तधर, कमलाक्षी, यँ ।

३ मल्लजुं थये धयादिइसां अबले थ्व 'प्रतीक्षा' ल्याय्म्हतय् ल्हातय् लाःगु खनेदु । थ्व सफू ने . भा . प्र . समिती नेपालभाषा विभाग चाय्के न्ह्यः बिउगु खनेदु । भैरव गोपाल बैद्य (१०४३ - १०६८) जुं थःगु डायरी (न्हिखँय्) ई. १९४६ सेप्टेम्बर २७ तारीख (बि. सं. २००३ आश्विन ११ गते) थये च्वयादिइगु दु ।–

A book of Newari Padya 'Pratiksha' by 'Vyathit' A very nice book of it kind. page 48. price –| 25 ors | =)

४ जूगु खँ थथे खः—

"समाचार — धर्मोदय सभाया चतुर्थ वार्षिक महासभा",

धर्मोदय, २:४:१७ (ने. सं. १०६९ सिल्ला), पौ ३७–३८

"गत वर्षे धर्मोदय पत्रिकाय् प्रकाशित जुगु लेखतमध्ये 'श्रीमती व परिवेण' धयागु लेख च्वोम्ह श्रामणेर अश्वघोषयात सभाया पाखें पुरस्कार २५।– म्होन्याटका बीगु घोषणायात। थ्वें सन् ४८ तकया भित्रे छपे जुगु नेवा भाषाया सफूत मध्ये "छगोँ प्यागु म्ये" धयागु सफू च्वोम्ह श्री व्यक्तियात १००।– सच्छि टका पुरस्कार बीगु घोषणा यात।"

५ थ्व संस्कृत नीति-श्लोकया नेपालभाषा अनुवाद खः। गोरखापत्र संस्थानं न्हिसन्हियं पिदनीगु 'गोरखापत्र' य्.व सिलः न्ह्यादलें च्वयातः। गये —

सर्वे भवन्तु सुखिनः, सर्वे सन्तु निरामयाः।

सर्वे भद्राणि पश्यन्तु, मा कश्चिद् दुःख भाग्जनः॥

एकतन्त्र शासनय् नेपालभाषा

भगवतीप्रसाद श्रेष्ठ

एकतन्त्र शासन क्वदसेंलि थ:गु मातृभाषा सेवा यायत कीत भचा स्वतन्त्रता प्राप्त जुल। उकि आ: दुनियाँ शिक्षित यायत कीत थ:थ:गु मातृभाषां प्रारम्भिक शिक्षा अवश्य बीमा: बीकेत

कुतः याय्माः। प्रमाणतः थौंकन्हय् सभ्य धाय्का च्वंगु फुक्क देश नं प्रारम्भिक शिक्षा थःथःगु मातृभाषां कयाः सभ्य जूगु, शिक्षित जूगु, उन्नति याःगु खः धकाः व देशया इतिहासं धयाच्वन। फोसं स्वयाच्वना, न्यनाच्वना।

वर्तमान फो नेपालय् प्रजातन्त्र आरम्भया जमाना खः। क्रूरतन्त्री शासनया जमाना मखुत। उकिं उगु बखतय् थें ल्हाः प्वःचिनाः सुंक च्वंच्वनेगु ई मखुत।

एकतन्त्री शासनं नेपालभाषायात छाय् प्रतिबन्ध तल ? थुकी छगू रहस्य दु। व दानवी शासनया थः यत्थे मनपरीतन्त्र याय् मदै धकाः नेपालभाषायात तालं ग्वयाः कुनाः थःगु ताण्डव नृत्य क्यन। तर व अमानुषिक शासन ग्वः न्हुया ! पाहाँ ! २००३ साल श्री पद्म शम्शेरया पाल नेपालभाषायात छुं सुबिधा दत। छुं सुबिधा प्राप्त जुजुं नं वल। हानं छुं समय लिपा व नं हनन जुल। अले गुलिवां मदुवं २००७ सालया जन क्रान्ति शुरू जुल, एकतन्त्र शासन क्वदल। फिखुगू शताब्दी भारतय् इष्ट इण्डिया कम्पनी दुहाँवयाः हिन्दू व मुस्मां ल्वाकाः अंग्रेजं गुलि थःगु स्वार्थ सिद्ध यात, विस्तारं थः सरकारसम्म जुयां त्वःतल। थुलि तक जूसां हिन्दूस्थानया गुगुं भाषाय् प्रतिबन्ध मतः। अंग्रेजी नं चले जू। भारतया हरेक भाषा नं स्कूल कालेजय् माध्यमं ब्वंकातल।

९७ सालय् श्री ३ जुद्धशम्शेरया पालय् राजनीतिइ लात नं आपाः हे नेपालभाषाया लेखकत व सफू पिकाःपि लात। ज्जनाः कुनाः जक नं मगानाः सफू फुक्क जफत यात। उलि जक मखु

नेपालभाषाया मरु ग ागन मुयाथाय् मुयाथाय् दु अपि फुक्कमिनं थानाय् बुरु याय् हय्मा: मह:सा हुकुमबमोजिम सजाय जुइ धका: पुलिस गोश्वारां थाय् थासय्, त्वा: त्वालय् सूचना (पुर्जि) तिके हल। थज्याःगु हे दानवी हमलायात कया: हिन्दी भाषाया 'धर्मदूत' लय्पौया सम्पादकजुं धया दिल "कुछ वर्ष पूर्व नेपाल सरकार ने भारतीय महाबोधि सभाद्वारा प्रकाशित नेवारी के दो छोटे छोटे ग्रन्थों को बहुत दिनोतक रोक रखने के पश्चात् छोडा था। सरकार की दृष्टि मे नेवारी भाषा और साहित्य का उत्थान क्यों हानिकारक प्रतीत होता है, यह बात हमारी समझ मे नहीं आती।"[१]

उन्नतिया पर्वत गया:च्वंम्ह 'नेपालभाषा' प्रतिबन्ध लुँफि हाना: पर्वतं ग्वाराग्वारा तुइक कुतुंवया: सीला म्वायला जुइक लवहंया कापी लाना: दंदं तक जक गन छगू शताब्दीं मयाक धया थें वाथा-वाथा कना: चाताबाना च्वन। उगु वखतय् सुनानं थंवने फुगु मखु। वँक्व ला प्रतिबन्ध लुँफि हाना: अन हे चाताबाना च्वनेमालीगु। थुकयं उगु बखतया शासकतय्सं नेपालभाषायात छ्यं हे ल्ह्वंके मब्यू। उकि प्रतिबन्ध तया मब्यूगु जूसा थौं नेपालभाषा उन्नतिया मार्गय् गाक्कं न्ह्याज्यां वने धुंकल जुइ। उकि "........ नेवारी भाषाका लेखक माथि त कुन प्रत्यक्ष अमानुषिक व्यवहार भयो जसमा साम्प्रदायिकताको गाढा दुर्गन्ध थियो, तर नेवारी लेखकहरूले यस्तो हुँदा हुँदै पनि आफ्नो मातृभाषालाई साहित्यका मैदानमा जो प्रयत्न गरे त्यो स्तुत्य छ।" धका: श्री जनकलाल शर्मा साहित्यरत्नजुं नेपाल सांस्कृतिक पत्रिका वर्ष २ अङ्क २ लय् च्वया-दिल।[२] अथे धका: थ्व न्ह्यांनिसें विकास मजूगु भाषा मखु।

तर व शासन कालय् उद्भिद् पदार्थ थें न्हाँ वय् मकुसें खनिज पदार्थ थें सुनाच्वंने माल । आः प्रजातन्त्र वसेंलि नेपालभाषा विकास व उन्नतिया पथय् वनाच्वंगु खनेदु ।[३]

जापानं जक १९११ सनय् कोरिया देशयात थःगु उप-निवेश राज्य दयेका: अनया भाषा व संस्कृतियात नं न्हंका: छ्वयगु निति फक्वमनं कोरियाया भाषायात स्कूल पतिकं लिकया: चीका: छ्वयगु स्वत । थुकथे भाषाप्रेमी कोरियनतय्सं अति हे सास्ति नय्माल । रूसय् – "अक्टोम्बर क्रान्ति तक जारशाहीं फुक्क जातियात रूसी-भाषा अनिवार्य यानातल । साम्यवादी सरकार स्थापना जुसेंलि व अन्यायपूर्ण कानून याकनं रद्द यानाबिल । अले जातीय स्कूल, प्राविधिक विद्यालय व मेमेगु फुक्क संस्थाय् नं शिक्षक विद्यार्थीतय् थःथःगु मातृभाषां बीगु यात । वैज्ञानिक कृति नं स्थानीय भाषाय् प्रकाशित जुल । साधारणतः विभिन्न जातिया, वैज्ञानिक विद्यार्थीतय्गु बिचय् सम्पर्क तयेत जक रूसीभाषाया प्रयोग यात ।– धका: प्रो० एन. ए. कोन्स्तैंतिनोव, डि. एस. सी. शिक्षण शास्त्रीं धाःगु दु । सोभियत संघय् बाध्यतामूलक गुगुं छगू राजभाषा मदु । स्कूल व संस्थाय् शिक्षा स्थानीय भाषां जू । कानूनया न्ह्योने फुक्क जातीय भाषा समान खः । स्कूलय् १०० स्वया अप्वः भाषाया माध्यमं शिक्षा बीगु या: । हानं अन्तय् धयादिल – "एशियाया जन गणया जातीय संस्कृतिया प्रगतिया महत्वपूर्ण शर्त मध्ये छगू थ्व खः:- विज्ञान, साहित्य,, सार्वजनिक शिक्षा, कानूनी कार्यवाही व सार्वजनिक जीवनय् अन्य क्षेत्रय् थःगु स्थानीय भाषा प्रयोग यायेगु अधिकार दु ।" थथे दुनियाँतय् थःथःगु मातृभाषा शिक्षा,

बियाः वय् न्ह्यःगुलि थौं व देशय् गुलि शिक्षित एवं औद्योगिक कार्य शील जुयाः नगरय् न्ह्यःस् मानाः दयाच्वना । थ्व फुक्क मातृ-भाषाया हे प्रभाव मखासे मगाः । कारण थःथःगु मातृभाषां प्रारम्भिक शिक्षा ब्यूगुलिं याकनं थुगः याकनं हे शिक्षित जुल ।

थुगु वखतय् नेपालभाषाया साहित्य नं, तातं ग्रन्थ कुना, तर थौं व भाषा परिवर्तनशील संसारया जुगं तालं ग्रन्थया कुनु मचु सुरक्षित यानागु जुल । कारण घण्टाघर वीर पुस्तकालयय् अनेक अमूल्य ग्रन्थ ल्यनाच्वंगु दनि । थ्व हे खँ कयाः श्री केशर बहादुर के.सी. एम. ए. जुं रोमया ओरिएन्टल इन्स्टिच्यूटय् बियादीगु अंग्रेजी भाषाया अनुवाद ऋतुया 'नेपाल' दँ २ ल्याः ४ अंकय् च्वयातल । — "थौं तक सुनानं अध्ययन मयानिगु नेपालया वीर लाइब्रेरिइ नेवाः भाषाय् च्वयातःगु आपाल साहित्य दनि । थ्व न्हूगु क्षेत्र खः । सुनानं अनुसन्धान आःतक मयानि ।, खः ला आः हे तिनि प्रो० तुचि व प्रो. पेटेकपिस लुयाः छथाराछथारा याः वयाच्वन । व सफू भण्डारं खनेदुगु सम्भावनाया अध्ययन यायेगु ज्या छुना हयाच्वन । युगं दुगनिसें उन्नति जुया वयाच्वंगु नेपाल लिपि न्हूगु छगू मेगु अनुसन्धानया क्षेत्र चयूका च्वन । थ्व हे धाल्माल थाःसा थ्व नेपालभाषा तिब्बत व हिन्दूस्थान स्वाःगु तापू हे जुयाच्वन ।" थ्व वक्तव्यया न्हापा थ्व नं धया दिल कि "न्हापागु शताब्दि थुजागु शिलालेखय् च्वयातःगु स्थानीय नां, रीतिथिति, नापतोलया परिणाम व चालचलन नं फुक्क किराती व नेवाःतय्गु जुयाच्वन ।"[४]

वीर पुस्तकालयय् दुगु सफूया बारे ला 'नेपाल' ऋतुया दँ १

अंक न्यागुगुलिइ श्री खड्गमान मल्ल एम. ए. जुं "एकतन्त्र शासनया अन्तयय् फीगु साहित्य" धयागु शीर्षक लेखय् च्वयादिल ।—"नेपालभाषां च्वयात:गु वीर पुस्तकालयय् दुगु अमूल्य अमूल्य ग्रन्थया बिपुलतां गुगु बवतय् फीगु नेपालभाषा नं अवश्य गाक्क प्रचलित जुयाच्वंगु भाषा जुइमाः धयागु प्रत्यक्ष जूव: ।"[५] आदि वय्क:पिनिगु वक्तव्य व लेखं प्रमाणित जू कि १०५ दँया एकतन्त्र शासनं जक थ्व नेपालभाषायात ववथाय् थ्यंगु खनेदु । अले १९६०।१९६२ सालं निसें फं शनिश्चरं ल्यू थें ल्यूगु खनेदत । कारण श्री ३ चन्द्र–शम्शेरं १९६० । १९६२ सालं लिपायागु नेपालभाषां च्वयात:गु तमसुक भ्वं आदि अड्डा खानाय् प्रमाण लगे जुइमखुत धका: ऐन पिकाल ।

थथे या:सां तवि विदेशी विद्वान् मुं वया: नेपालभाषा, साहित्य, कला, अध्ययन याय्मात्र धका: धा:व:सा व हे घण्टाघर वीर लाइब्रेरिइ च्वंगु नेपालभाषाया ग्रन्थ (एकतन्त्र सरकारं कुनात:गु) पिकया मक्यंसें मगा: । थथे हे एकतन्त्र शासनय् २००७ साल कार्तिक महीनाय् स्विट्जरल्याण्डया छम्ह भद्र महिला श्रीमती एनि हफ्लिजर नेपालय् फाल । वय्कल नेपालभाषाया लिपि सीकेगु इच्छा या:गुलि का. मु. डाइरेक्टर भरत शम्शेरया मर्जी मुताबिक अनया लाइब्रेरीयन श्री पूर्णहर्ष गुभाजुं स्यनाबिल । वय्कलं विशेष याना: वीर लाइब्रेरिइ दुगु आपा: लिपि मध्ये देवनागरी व रञ्जना लिपि सय्का फाल । थथे हे न्हापा न्हापा नं फ्रान्सया सिलभेन लेभी, जापानया ताकासुकु, कावागुचि, साकादिपि व जर्मनीत वया: सय्का:, सीका: वय् वने धुंकुगु ख: । अज्व

झीसं मस्यूगु गुलि दइ । प्रजातन्त्र लिपायाः खँ ला त्यं हे दनि ।

गुलिखे नेपालभाषां च्वयातःगु नेपाल लिपिया हस्तलिखित सफू छेँ छेँ पतिकं धयाथें दु । छम्ह् निम्ह् मबंय् थापा भुतू थाय्माया नो मल्यंकोपिसं थःगु भाषाया ग्रन्थ विदेशीतयत मिया च्छत । मेगु एकतन्त्र शासकतयसं विदेशीतयत क्वस्याली बियाछ्वत । हानं एक-तन्त्र सरकारया डरं गुलिखे हस्तलिखित अमूल्य ग्रन्थ खुना छ्वत, छ्वयका छ्वत, खुसिइ च्वीके छ्वत । व निरंकूश शासनया कुदृष्टिइ लानाः थाय् थासय् च्वंगु धर्मशाला, फलेचा, सतःया शिलालेख नं तनावन । अले फलेचा, सतः नं म्हासे जुयावन । थय् याना धर्मशाला नं न्हंका छ्वत । उकि एकतन्त्र सरकारं नेपालभाषायात छु दृष्टि स्वत, छु बिचार धारण यात ? फुकसितं अनुमान याय् फुगु खँ खः ।

(धर्मोदय, १२:२: १३५/ ने. सं. १०७९ थिला, पौ ३४-३६)

क्व खँ च्वला

१. हिन्दी लय्पौ 'धर्मदूत' य् नेपालभाषा नं दुथ्याना: ने. सं. – १०६१ चौलानिसें १०६८ यंलातक न्हय्दँतया पिदन । उकिया च्वसु – धलः दय्के धुंकुगु दु , तर थ्व धापू उकी गनं नं मखना ।

२. जनकलाल शर्मा , "नेपालमा राष्ट्र भाषाको प्रश्न ", नेपाल साँस्कृतिक परिषद् पत्रिका वर्ष २ अंक २ (वि.सं. २०१०

वैशाख) पृ · १६

३. उद्भिद् – बं पिो पिहाँ वइगु सिमासामा, :खनिज – बँने मुला च्वनीगु वस्तु

४. केशरबहादुर के.सी., "प्राचीन नेपाल," नेपाल २:४ (ने.सं. - १०७४ शरद्), पौ ८ – ९.

५. थ्व सफुती च्वय् पौ ६६ स।

लिसा

(ऐतिहासिक सम्मेलन सम्बन्धी समाचार)

१. नेपालभाषाया अभूतपूर्व साहित्य सम्मेलन

काठमाडौं । वंगु माघ ९, १० व ११ गते काठमाडौं हनुमानढोकाय् च्वसापासायागु तत्वावधानय् अभूतपूर्व नक्सां विराट साहित्य सम्मेलन जुल । नेपालभाषाय् जक मखु, नेपालयागु मेगु छुं हे भाषाय् नं थपाय् धंगु साहित्य सम्मेलन जूगु मदुनि । अपाय्धंगु हनुमान चुक छगुलि साहित्यिक पासापि तथा तता केहें दाजु किजापिसं जायाच्वन ।

प्रथम दिन खुन्हु कार्यक्रमानुसार ठीक १ बजे सम्मेलन श्री कविवर सिद्धिचरणया सभापतित्वय् शुरु जुल । सर्व प्रथम उस्ताद् द्वारिका भक्तया निर्देशनय् कुमारी नानीहेरा, कुमारी सत्यभामा तथा कुमारी पद्मकेशरीपिनिसं स्वागत गान हाले धुंका परिचय भाषण ब्युब्युं च्वसापासाया संस्थापक श्री प्रेम बहादुर कंसाकारजुं धैदिल, – " च्वसापासा धंगु छगू लेखकतय्गु संस्था खः । थ्व संस्था निदँति न्ह्यव कलकत्ताय् स्थापना यानागु खः । थ्व संस्थाया मुख्य उद्देश्य खः – नेपालभाषाया लेखक लेखिकातय्त उत्साह व प्रेरणा बीगु , तस्सकं हर्ष यागु खँ खः कि श्री धुयास्वां सायमि, श्री गुह्येश्वरी, श्री आशाराम शाक्य तथा श्री सत्य मोहन जोशीजु-

पिनिसं सहयोग याना दीगुलि च्वसापासां थौं थ्व विराट रुप कया: छिकपिनि न्ह्योने च्वं वय् फत । उकें छिकपिन्त जिगु नम्र निवेदन दु कि च्वसापासायागु शुभ कार्यय् सदा सहयोग बियादिसँ ।"

सभाय् देशयापि मेमेपि विशिष्ट विद्वान्‌पिनिगु अतिरिक्त श्री राहुल सांकृत्यायन व श्रीमती राहुल नं उपस्थित जुया दिल । सम्मेलनय् महिलावर्ग व पुरुषवर्गया स्थान जक अलग २ छुटेयाना तःगु मखु श्रेणी नं छुटे याना तःगुलि अपायधंगु व चुकः जायक मनूत दःसां छुं प्रकारया हे अशान्ति जूगु मदुगुलि प्रथम दिनया सम्मेलन तस्सकं हे सफलतापूर्वक सिधल ।

सम्मेलनय् बिभिन्न नव लेखक लेखिकात जक मखु श्री केदार मान व्यथित, श्री चित्तधर थिजापिं प्रौढ कवितय्सं नं थःथःगु कविता पाठ यानादिल । न्हिनेसिना १ बजे निसें शुरू जूगु सभा सन्ध्या इलय् तिनि सिधल । विचय् रेडिओ नेपालयापिं कलाकारतय्सं नेपालभाषाया संगीत न्यंकादिल । श्री कुमारी पद्मादेवीयागु मे श्रोतागणपिन्त तस्सकं प्रभाबित यात । श्री कवि सिद्धिचरणं तःहाकय्‌क भाषण बिया नेपालभाषायात सकसिनं च्वय् थत यंकेमाः धका धँदिल ।

अन्त्यय् श्री शान्ति विद्याश्रम ललितपुरया पाखें च्वसापासायागु साहित्य सम्मेलनया निम्ति स्यनातःगु २५० वर्ष पुलांगु ऐतिहासिक नाटक 'खड्गसिद्धि' प्रदर्शन यात । वहे हनुमान चुकय् श्री जय प्रकाश मल्ल जुयाः सत्यमोहनजु पिहाँ झाः बले धात्थें २५० वर्ष न्ह्यवयागु वातावरण न्ह्यःने च्वं वः ।

द्वितीय दिन खुन्हु नं पूर्व निश्चित कार्यक्रमानुसार श्री कविवर

चितञ्जरया सभापतित्वय् सम्मेलन शुरू जुल । थौ नं श्रोतावर्गत-यगु संख्या म्हिगःयासिकं हे अप्पो दु । स्वागत गान ज्वी धुंकाः च्वसापासाया मन्त्री श्री गुह्येश्वरीजुं परिचय भाषण बियाः धयादिल कि च्वसापासायागु सम्मेलनया छगू उद्देश्य साहित्यिक पासपिंत प्रेरणा व उत्साह बीगु व साहित्यिप्रति सकस्यां प्रेम व्यकेगु खः । थ्व महान् कार्य सफल यायेत दाजु किजा तता केहेंपिसं सहयोग बीमाः ।

आयोजक समितिया पाखें श्री परमानन्दं श्रोतावर्गपिन्त निवेदन याना धयादिल कि थ्व प्रथम प्रयास जूगुलिं श्रोतावर्गपिन्त बांलाक प्रबन्ध मिले मजूगु जुफु । थुकी सकसिनं क्षमा याना दीमा ।

सम्मेलनय् अनेक प्रकारया लेख न्यके धुसेंलि सभापति नेपालभाषायागु न्यंका दिल अले नेपालयागु अति प्राचीन समूह तथा अन्वेषण पूर्ण भाय् थ्व हे थ्व हे नेपाल भाय् धका धया दिल । च्वसापासायागु कार्ययात नं तस्सकं सराहाना यानादिल । अन्त्यय् 'डाक्टर एस. लाल' यागु नाटक जुल तर बाःवःगुलिं नाटक सिधयके मजाः । थ्व नाटक नं श्री शान्ति विद्याश्रम च्वसापासाया निम्ति तयार यानातःगु खः ।

तृतीय दिन खुन्हु नं सदां थें सम्मेलन श्री फत्तेवहादुर सिंहया सभापतित्वय् शुरू जुल । स्वागत गान सिधय्का च्वसापासाया छम्ह सञ्चालक तथा पासाया सम्पादक श्री आशाराम शाक्यजुं परिचय भाषण ब्यु ब्युं धैदिलकि जब तक्क गुगुं देशय् साहित्यया उन्नति ज्वीमखु अन तक्क व देशय् छुं हे उन्नति ज्वी मखु । उकि मनूतय्गु हृदयय् क्रान्ति हयेत साहित्य माः, थ्व

उद्देश्य च्वसापासां थ्व सम्मेलन या:गु ख: ।

सम्मेलनय् अनेक निबन्ध, कहानी तथा कविताात न्यंकेगु ज्याजुल । थौं अपाय्धंगु चुकय् मनूत तयां तय् थाय् हे दुगु मखु । टिकट मदयागलि मनूत लिहाँ वन । तर गौरवया खँ ख: कि स्वन्हुयंक हे गुलि मिजंत स्व: व:गु ख:, उलि हे मिस्त नं वया-ब्यूगु दु । लेखिकातनं लेखकतय्गु स्वब्वय् छब्वं हे मया । स्वन्हु खुन्हुयागु सम्मेलन नं तस्सकं हे सफलतापूर्वक सिधल । सभापति श्री फत्तेवहादुर सिंहया अनुरोधं नेपालयाम्ह महापण्डित श्री धर्मा–दित्य धर्माचार्यं भाषण याना: नेपालभाषायागु इतिहास कना दिल । अले थ्व नेपालभाषा १५० वर्ष ति न्हृयत्र तक्क नेपालयागु राज भाषा धका नं धया दिल । अले सभापतियागु भाषण सिधेसाथ च्वसापासां हे तयार याना त:गु 'सम्भव' धँगु नाटक प्रदर्शन जुल । थ्व नाटक श्री ईश्वरानन्दजुं च्वयादीगु ख: ।

सम्मेलनया सफलताय् रेडिओ कलाकार श्री नातिकाजी, श्री पन्नाकाजी, श्री उद्दी गोविन्दवहादुर व श्री कुमारी कलावती – पिनिगु सहयोग यागुनं त:धंगु योगदान दु । अले स्वयंसेवक भाजुपिन्सं नं खूब दिलचस्पी कयादीगु दु ।

[पासा, १:८ (१०७३ सिल्लगा पारु) पौ १३ – १४]

२. माघ ६, १०, ११ गते

स्वन्हु यंकं 'च्वसापासा' या तत्वावधनय् लायकूया ल्वहंचुकय् नेपाल भाषा साहित्य सम्मेलन जुल । न्हापा न्हापा नेवा: जुजुपिनि पालय् उच्च पदाधिकारीपिं च्वना गबलें गबलें कविता पाठ वा साहित्य चर्चा जूगु तोता: सार्वजनिक साहित्य सम्मेलन जूगु थ्व

हे तिनि ज्वीमा: । थुकी यें, यल व ख्वपया ब्याक्क धया थें नेपाल भाषाया प्रमुख लेखक लेखिकापिसं भाग कया दीगु दु ।

न्हापां खुनु – सभापति जुया दिल कविज् सिद्धिचरण । स्वागत गानया लिपा 'च्वसापासा' या संस्थापक श्री प्रेमबहादुरजुं 'च्वसापासा' या स्थापना याय् मा:गु कारण व उद्देश्य कनादी धुसेंलि दकले न्हापालाक कवि केदारमान 'व्यथित' जुं कविता पाठ छुना बिल । अले मेपिं लेखक लेखिकापिसं ज्व:लाक थ:थ:गु लेख थमं थमं ब्वना न्यंकल । अज्याथाय् बीरगंजया उपाधि वितरण समारोहं नकतिनि लिथ्यंम्ह ख्री कवि चित्तधरजुं बीरगंजया नेपाल राष्ट्रीय विद्यापीठं ब्वीगु अगाय्चो हेला यानात:गु नेपाल भाषायात माध्यम रूपं दुथ्याकुगुली विद्यापीठयात धन्यवाद ब्यूब्युं व्वीगु थ्व दकलय् न्हापांगु सम्मेलनय् न्हापा न्हापायागु हे कविता न्यंके धका: थ:गु पुलांगु कविता छगु न्यंका दिल । लिपा सभापतिजुया भाषण जुल । भाषणय् नेपालभाषा साहित्यया न्हापाया अवस्था विषयय् संक्षिप्त रूपं व वर्तमान साहित्यया विषयय् विस्तृत रूपं व्याख्या जुया: सभा विसर्जन जुल । दकलय् लिपा मास्टर हेमलाल जोशीजुं च्वयादीगु ब्वी 'नेपाल' या प्रथम अंकय् हे प्रकाशित जूगु 'खड्ग सिद्धि' छधा: प्याखं हुइकल । वंशाधरया पाठ लेखक थमं हे कया दिल, जयप्रकाशया पाठ श्री सत्यमोहन जोशीजुं ।

दथु खुनुया सभा – श्री कवि चित्तधर 'हृदय' जुं सञ्चालन यानादिल । स्वागत गानया लिपा 'च्वसापासा' या मन्त्री श्री गुह्येश्वरीं 'च्वसापासा' या परिचय बियादिल । दकलय् न्हापा लाक कविज् सिद्धिचरणं 'नेपाली विहार' सफुली छगु कविता ब्वना

न्यंका दिल। अले मेपिं लेखक लेखिका पिसं थःथःगु रचना थमं थमं ब्वना न्यंकल। उखुन्हु "बुद्धधर्म व नेपाल भाषा" धयागु पत्रिकाया पुलांम्ह लेखक श्री रत्नमानजुं नेपाल भाषाया उगु वखतया अवस्था कना दिल। लिपा सभापतिया भाषण जुल। भाषणय् नेपाल भाषा, नेपाल साहित्य व नेपालाक्षरया विषयय् न्हापा छु छु जुयावन, सुनां सुनां छु छु यानावन सकतां खँ विस्तृत रुपं व्याख्या याना दिल। सभा विसर्जन जुयाः दभू प्वंसेंलि श्री कलानाथजुया सुपुत्रीपिं ४ दँ व ६ दँ ति जक दुपिं निम्हसिनं तत्रलाया तालय् त लम् लाक प्याखं हुयाः क्यन। दकलय् लिपा 'डा० एस. लाल' नामक नाटक जुल।

लिपा खुनु या सभा – श्री फत्ते बहादुरजुया सभापतित्वय् जुल। थुखुन्हु शंचवाः जूगुलिं न्हचखुन्हु, न्हचखुन्हु स्वया श्रोतातय्गु संख्या अपाः दु। थुखुन्हु न अथेहे स्वागत गानया लिपा 'च्वसापासा' या सम्पादक श्री आशाराम शाक्यं च्वसापासाया नाप नापं 'पासा' या नं परिचय बिया दिल। अले लेखक लेखिकापिसं पालंपाः थःथःगु कृति थमं थमं ब्वना न्यंकल। थुखुनुया विशेषता जुल भाषा विशेषज्ञ, नेपालभाषाया पुलांम्ह सेवक श्री धर्मादित्य धर्माचार्य जु। गुम्हस्यां झीगु भाषाया प्राचीनता, झीगु लिपिया विविधता व झीगु साहित्यया महानताया विषयय् तःउत भाषण यानादिल। लिपा सभापति श्री फत्ते बहादुरजुं अन श्री धर्माचार्यजुयागु नेपालभाषा साहित्य सम्बन्धी सेवा या चर्चा यायां थःगु भाषण सिधय्का दिल। अले श्री ईश्वरानन्दजुं च्वया दीगु 'सम्भव' धयागु प्याखं हुइकल।

थुगुकथं स्वन्हु यंकं, वनं निह खुगू खुगू न्हयगु न्हयगु घण्टा

तकया थ्व नेपालभाषाया ऐतिहासिक साहित्य सम्मेलन सफलतापूर्वक सिधय्‌गु नेपाःभाषा भाषी दाजु किजापिनि थःगु भाषाप्रति प्रेम व सहयोग दुगुया चि खः।

[नेपाल, १:६ (१०७३ शिशिर), पौ ४६–५०]

झीगु साहित्य परिचय

नेपालभाषा साहित्यया इतिहास सम्बन्धी च्वखँ – मुना । चित्तधर 'हृदय' साहित्यिक इतिहासकार जूगुया दसु । नेपाल भाषा परिषद्या क्विंगूगु पिथना । स्वकः खुसि ने. स. ११०२ कौलां पिदंगु । झीगु साहित्यया तँसा नाप दुथ्याःगु नीस्वपु च्वसुया २९७ पौ दुगु ल्हातय् घानाजुइबहःगु सफू । लिउने नां धलः नं दुथ्याःगुलि थम्हं सिइके मास्तिवःगु न्हचागु खं धाय्वं लुइके-फइगु न्हूगु रूपं पिहाँ वःगु । मू झिबुतका जकया न्हापां व निकः खुसिया **झीगु साहित्य** दसां अप्पो ज्याख्यले दुगुलि यननातय्बहःगु ।

मञ्जुश्री प्रिन्टिङ्ग प्रेस, इबाछेँ त्वाः, यल फोन ल्याः २१५०८